

Niina Holmström

KIRJANPITÄJÄN RIKOSOIKEUDELLINEN VASTUU

KIRJANPITÄJÄN RIKOSOIKEUDELLINEN VASTUU

Niina Holmström
Opinnäytetyö
Syksy 2016
Liiketalouden tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu

Liiketalouden tutkinto-ohjelma, Taloushallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Niina Holmström

Opinnäytetyön nimi: Kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu

Työn ohjaaja: Ulla Reinikainen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: syksy 2016

Sivumäärä: 53 + 27

Tämän opinnäytetyön aiheena on kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu. Aihe on rajattu käsittelemään kirjanpitoa ja kirjanpitorikoksia. Varsinainen tutkimusongelma on se, miten kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu määräytyy kirjanpidon hoitamisen osalta. Työssä keskitytään enemmän tilitoimiston palveluksessa olevan kirjanpitäjän vastuuseen, mutta joissakin kohdin sivutaan myös kirjanpitovelvollisen palveluksessa olevan kirjanpitäjän vastuuta.

Opinnäytetyön idea lähti kirjoittajalta itseltään. Aihe vaikutti kiinnostavalta, eikä sitä ole juurikaan käsitelty opintojen aikana. Oulun ammattikorkeakoulun Liiketalouden osasto lähti työn toimeksiantajaksi. Opinnäytetyön tavoitteena on laatia aiheesta opiskelumateriaali toimeksiantajalle. Opiskelumateriaalia tullaan käyttämään Kirjanpidon jatkokurssilla. Opiskelumateriaali on pidetty mahdollisimman selkeänä ja se etenee johdonmukaisesti kirjanpitorikoksista, kirjanpitäjän vastuuseen ja oikeustapauksiin. Materiaalissa on varsinaisen teoriaosuuden lisäksi aihetta käsitteleviä kysymyksiä, joiden avulla opiskelija näkee kuinka hyvin hän on sisäistänyt asian.

Opinnäytetyö on luonteeltaan toiminnallinen ja siinä on hyödynnetty laadullista tutkimusmenetelmää. Työssä keskitytään keräämään yhteen jo olemassa olevaa materiaalia, jonka perusteella luodaan kokonaiskuva kirjanpitäjän vastuusta ja laaditaan niin opinnäytetyöraportin teoriaosuudet kuin varsinainen opiskelumateriaali. Lähdemateriaalina on käytetty rikoslakia ja kirjanpitolakia, joita tukemassa on erilaisia aihetta käsitteleviä artikkeleita ja teoksia.

Aiheen tutkimukselle oli tarvetta, sillä sitä ei ole käsitelty missään laajasti vaan materiaali oli hajallaan ja tiedonhakuun meni aikaa. Tutkimusongelmaan vastauksena lyhimmillään on se, että kirjanpitäjän vastuu määräytyy hänen tehtäviensä mukaan: mitä enemmän hänellä on valtuuksia vaikuttaa asiakkaidensa kirjanpitoon, sitä suurempi vastuu hänellä siitä on. Kirjanpitäjiä on syytetty ja tuomittu aiempaa enemmän kirjanpitorikoksista, joten jokaisen kirjanpitäjän pitäisi tietää oman toimintansa seuraukset ja vastuu.

Laadittua materiaalia voi hyödyntää toimeksiantajan lisäksi muut aiheesta kiinnostuneet. Siitä voisi olla hyötyä esimerkiksi tilitoimistojen kirjanpitäjille, sillä kaikilla ei välttämättä ole kovin tarkkaa kuvaa siitä millainen vastuu heillä on toimistaan kussakin tilanteessa. Jatkotutkimuksena voisikin selvittää, minkälaiset tiedot tilitoimiston kirjanpitäjillä on rikosoikeudellisesta vastuustaan ja saatujen tietojen perusteella laatia tilitoimistolle tarvittava opas aiheesta. Kirjanpitäjän vastuuta voisi tarkastella myös muiden talousrikosten, kuten verorikosten tai velallisen rikosten osalta.

Asiasanat: kirjanpito, kirjanpitorikokset, kirjanpitäjät, rikosoikeudellinen vastuu

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Economics, Option of Financial Administration

Author: Niina Holmström

Title of thesis: Accountant's criminal responsibility

Supervisor: Ulla Reinikainen

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2016 Number of pages: 53 + 27

The subject of this thesis is accountant's criminal responsibility. The subject has been outlined to accounting and accounting offence. Research problem is how accountant's criminal responsibility is determined by one's work in accounting. The thesis concentrates more on the responsibility of an accountant that works in an accounting firm, but some discussed matters are also suitable for understanding what accountant's responsibility is when working for accountable.

Idea for this thesis came from the writer herself. The subject seemed interesting and something that has not been handled during the studies. Oulu University of Applied Sciences agreed to be an assigner for this thesis. The aim of the thesis is to draw up a studying material for the assigner. This material will be used on the Accounting advanced course. The material has been kept as clear as possible and it progress consistently from accounting offence to accountant's responsibility and legal cases. The material has a theoretical part and questions that show how well student has learned the subject.

The thesis is functional on its nature and used research method is qualitative analysis. Existing material, which handles accountant's criminal responsibility, was collected and from that was made a general view of the subject. Accountancy Act and Criminal Code formed the basis for the thesis and books and articles completed the laws. From the theoretical part of the thesis was later drawn up the studying material.

There was a need for this study because there was no comprehensive work that focused purely on this subject. Research took a lot of time because the source material was so scattered. The answer for the research problem on its simplest is that accountant's criminal responsibility is determined from one's duties. The more accountants have possibilities to influence on clients bookkeeping the more they have responsibility of their work. In recent years, accountants have been charged and convict more than before from their clients bookkeeping so every accountant should know what their responsibility is.

Other interested parties, than just the assigner, can exploit the prepared studying material. For example, accountants could benefit from reading the material because many of them may not have a clear picture of their responsibilities. A further study could focus on accountants that work in an accounting firm and what is the extent of their knowledge on their criminal responsibility and false accounting. From that point of view could be made a manual of how the criminal responsibility is determined in their work. Other studies could also concentrate on other financial offence like tax fraud or money laundering.

Keywords: accountants, accounting, accounting offence, criminal responsibility

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	KIRJANPITO	9
2.1	Kirjanpitovelvollisuus	9
2.2	Kirjanpitovelvollisten kokoluokat	10
2.3	Hyvä kirjanpitotapa	11
2.4	Kahdenkertainen kirjanpito ja tilikausi	12
2.5	Liiketapahtumien kirjaaminen	13
2.6	Kirjanpitoaineiston säilyttäminen	16
2.7	Tilinpäätöksen sisältö	17
2.8	Tilinpäätösperiaatteet	18
3	KIRJANPITORIKOKSET JA -RIKKOMUS	22
3.1	Rikosoikeudellinen vastuu	23
3.2	Tekijäpiiri	24
3.3	Kirjanpitorikos	25
3.4	Törkeä kirjanpitorikos	27
3.5	Tuottamuksellinen kirjanpitorikos	28
3.6	Kirjanpitorikkomus	29
3.7	Rangaistukset	29
3.8	Rikosten vanhentuminen	30
4	KIRJANPITÄJÄN VASTUU	31
4.1	Kirjanpitäjän työnkuva	31
4.2	Kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu	32
4.3	Kirjanpitovelvollisen ja tilitoimiston vastuun jakautuminen	32
4.4	Kirjanpitäjän ongelmatilanteita	34
4.5	Rikosoikeudellisesta vastuusta vapautuminen	35
4.6	Vastuuvakuutus	37
5	OIKEUSTAPAUKSIA	38
5.1	Korkein oikeus 2010:91	38
5.2	Korkein oikeus 2016:2	41
5.3	Helsingin hovioikeus 27.5.2016 122899	42
6	OPISKELUMATERIAALIN LAATIMINEN	46

7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	48
	LÄHTEET	51
	LIITTEET	54

1 JOHDANTO

Kirjanpitorikoksien oikeuskäytännön tulkinta on kiristynyt kirjanpitäjien osalta viime vuosina. Kirjanpitäjät ovat saaneet aiempaa enemmän syytteitä ja jopa tuomioita asiakasyritysten kirjanpidolisiin toimiin liittyen. (Vento 2015.) Lisäksi kolmena viimeisenä vuotena kirjanpitorikoksien määrä on ollut suurimmillaan kymmenen vuoden tarkasteluajanjakson aikana (Tilastokeskus 2016, viitattu 8.8.2016). Tässä on muutama syy siihen, miksi opinnäytetyön aihe on nyt ajankohtainen. Siihen ei ole myöskään perehdytty opintojen aikana oikeastaan mitenkään, joten halusin myös itse ottaa asiasta selvää. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Oulun ammattikorkeakoulun Liiketalouden osasto.

Opinnäytetyön aiheena on kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu. Aihe on rajattu käsittelemään kirjanpitäjän vastuuta kirjanpidon hoidosta ja kirjanpitorikoksista. Rajausta syntyi sillä perusteella, että kirjanpitäjän työnkuva muodostuu pääosin kirjanpidon hoidosta ja myös monet muut kirjanpitäjän tehtävät liittyvät läheisesti siihen. Lisäksi kirjanpitorikokset ovat luonteeltaan erikoisrikoksia, joista voidaan syyttää ja tuomita vain laissa määritellyt henkilöt, joista kirjanpitäjä on yksi. Kirjanpitäjän vastuun tarkastelu kohdistuu suurimmaksi osaksi tilitoimistossa toimivaan kirjanpitäjään, mutta tämän lisäksi työssä sivutaan myös kirjanpitovelvollisen palveluksessa olevan kirjanpitäjän vastuuta.

Tutkimusongelmana opinnäytetyössä on se, miten kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu määrittyy kirjanpidon hoitamisen osalta. Tarkentavia tutkimuskysymyksiä ovat: mistä kirjanpidon rikkeistä tai virheistä kirjanpitäjä voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen, minkälaisia tuomioita kirjanpitäjät ovat saaneet kirjanpitorikoksista ja millä keinoilla kirjanpitäjä voi välttää joutumasta rikosoikeudelliseen vastuuseen kirjanpidon hoitamisesta.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa aiheesta opiskelumateriaali Oulun ammattikorkeakoulun Liiketalouden osastoon. Opiskelumateriaalia tullaan käyttämään Kirjanpidon jatkokurssilla, jossa se on osa itse opiskeltavia asioita. Opiskelumateriaalin on tarkoitus olla mahdollisimman selkeä ja johdonmukainen, jotta lukija voi sen avulla muodostaa kuvan kirjanpitäjän vastuun muodostumisesta kirjanpitorikoksien osalta. Opiskelumateriaali koostuu teoriaosuudesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä.

Opinnäytetyö on luonteeltaan toiminnallinen, sillä lopputuloksena opinnäytetyöraportin lisäksi syntyy erillinen opiskelumateriaali. Apuna on käytetty laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Laadullisen tutkimusmenetelmän tavoitteena on ymmärtää yksilön tai ryhmän toimintaa erilaisten ihmisten antaminen merkitysten eli laatuojen kautta. Sen avulla tarkastellaan erilaisten suhteiden välisiä yhteyksiä ja niiden muodostamia kokonaisuuksia. (Vilkkä 2015, 224.) Tässä tapauksessa siis tarkastellaan kirjanpitäjän toimintaa rikosoikeudellisen vastuun kautta.

Lähdeaineistona on käytetty kirjanpito- ja rikoslakia, joissa on huomioitu uusimmat muutokset. Lisäksi apuna on käytetty aiheeseen liittyviä teoksia sekä erilaisia artikkeleita. Varsinaista tutkimusta ei opinnäytetyössä ole, vaan siinä keskitytään lähinnä kokoamaan jo olemassa olevaa materiaalia yhteen ja tekemään sen perusteella kattava ja selkeä opiskelumateriaali toimeksiantajalle. Lisäksi teoriaosuuksien avulla pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja ymmärtämään kirjanpitäjän rikosoikeudellisen vastuun muodostumista.

Opinnäytetyössä käsitellään ensin kirjanpitoa, jotta myöhemmin käsiteltävät kirjanpitorikosten tunnusmerkit on helpompi ymmärtää. Kirjanpito-osuudessa käydään läpi keskeisimpiä käsitteitä kuten kirjanpitovelvollisuus, hyvä kirjanpitolapa, liiketapahtumien kirjaamiskäytännöt, tilinpäättöksen sisältö, kirjanpitoaineistojen säilyttäminen, oikea ja riittävä kuva sekä olennaisuuden käsite.

Tämän jälkeen määritellään rikosoikeudellinen vastuu ja kirjanpitorikosten tekijäpiiri. Luvussa käydään lävitse myös kirjanpitorikoksien tunnusmerkit koskien kirjanpitorikosta, törkeää kirjanpitorikosta ja tuottamuksellista kirjanpitorikosta. Lisäksi käsitellään lyhyesti kirjanpitorikkomusta, rikoksista seuraavia rangaistuksia ja rikosten vanhentumista.

Neljäs luku käsittelee kirjanpitäjän työnkuvaa, vastuun jakautumista erilaisissa tilanteissa, mahdollisia työssä kohdattavia ongelmatilanteita sekä sitä, miten voi välttää joutumasta rikosoikeudelliseen vastuuseen. Viidennessä luvussa käydään läpi erilaisia oikeustapauksia, joissa kirjanpitäjä tai tilitoimiston edustaja on ollut syytettynä. Oikeustapauksista kuvataan lyhyesti syyte, eri tuomioistuinten ratkaisut perusteluineen ja lopullinen tuomio. Lisäksi arvioidaan sitä, miksi kirjanpitäjä on ollut syytettynä ja miten hän olisi voinut välttää rikosoikeudellisen vastuunsa.

Viimeisissä luvuissa kuvataan opiskelumateriaalin kokoamista ja sisältöä sekä pohditaan vastauksia tutkimuskysymyksiin ja arvioidaan opinnäytetyöprosessia kokonaisuutena. Raportin lopusta löytyy valmis opiskelumateriaali (Liite 1).

2 KIRJANPITO

Kirjanpito on yrityksen taloudellisten tapahtumien johdonmukainen muistiinmerkitsemisjärjestelmä. Laissa säädetään mitä kirjanpitoon merkittävillä taloudellisilla tapahtumilla eli liiketapahtumilla tarkoitetaan, miten kirjaukset tulee tehdä ja minkälaisia yhteenvetoja, laskelmia ja selvityksiä kirjanpitojärjestelmästä on kyettävä aikaansaamaan. (Leppiniemi & Kykkänen 2015, 19.)

Tilinpäätös on yhteenveto kirjanpitoon merkityistä taloudellisista tapahtumista. Kirjanpidosta johdetaan myös muita lakisääteisiä raportteja kuten tilinpäätöstiedotteita tai osavuositarkastuksia, joita voidaan käyttää tilastoinnin ja elinkeinoelämän järjestöjen apuna. Yrityksestä saatavaan ulkoiseen kuvaan vaikuttavat merkittävästi tilinpäätös ja toimintakertomus. Lisäksi kirjanpito muodostaa perustan monille yritysten tiedonantovelvollisuuksille, erityisesti verotukselle. (sama.)

2.1 Kirjanpitovelvollisuus

Suomessa on säädetty laaja kirjanpitovelvollisuus. Jokainen, joka haluaa olla liikkeen- tai ammatinharjoittaja tai haluaa perustaa yrityksen tai yhteisön, on aina velvollinen pitämään kirjaa toiminnastaan, haltuunsa uskotuista varoista sekä aikaansaamistaan vastuista ja veloista. Kirjanpitolakiin tehtiin iso rakenteellinen muutos vuoden 2016 alussa, jossa eriytettiin kirjanpitovelvollisuus kahteen ryhmään: oikeushenkilöihin ja luonnollisiin henkilöihin. (Rekola-Nieminen 2016, 20–21.)

Oikeushenkilöistä kirjanpitovelvollisia ovat avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö, osuuskunta, yhdistys, säätiö, muu yksityisoikeudellinen oikeushenkilö ja uskonnonvapauslaissa määritellyt yhdyskunnat ja paikallisyhteisöt. Myös oikeushenkilöiden liiketoimintaa jatkavat konkurssipesät ovat kirjanpitovelvollisia. Ulkomainen oikeushenkilö ei ole kirjanpitovelvollinen Suomessa, mutta sen sivuliikkeen tilinpäätösasiakirjojen rekisteröinnistä säädetään kaupparekisterilaissa. (Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336 1:1 §.)

Luonnollinen henkilö on kirjanpitovelvollinen harjoittamastaan liike- ja ammattitoiminnasta, lukuun ottamatta maatilatalouden ja kalastuksen harjoittajaa. Kirjanpitovelvollisuus koskee myös ammatin- tai liikkeenharjoittajan toimintaa jatkavaa kuolinpesää. Ammatin- tai liikkeenharjoittaja ei ole velvollinen pitämään kahdenkertaista kirjanpitoa, mikäli sekä päättäneenä että edeltävänä tilikau-

tena enintään yksi seuraavista edellytyksistä on täyttynyt: taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa, liikevaihto on yli 200 000 euroa ja palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. Tilinpäätös on kuitenkin laadittava, mikäli kaksi rajoista ylittyy päättyneellä ja sitä edeltävällä tilikaudella. Mikäli ammatin- tai liikkeenharjoittajan toiminta edellyttää toimilupaa tai muuta viranomaisen valvontaa, tulee hänen noudattaa kahdenkertaista kirjanpitolakia. (Kirjanpitolaki 1:1a §.)

Ammatin- ja liikkeenharjoittajan erottelulla ei ole kirjanpidon kannalta merkitystä, koska heitä koskevat samat säädökset. Vaikka ammatin- ja liikkeenharjoittajat voivat pitää yhdenkertaista kirjanpitoa, tulee mahdollisten ostovelkojen ja myyntisaamisten tila selvittää jatkuvasti. Koska yhä useampi käyttää kirjanpidossa pankkitiliin liitettyjä osto- ja myyntireskontratoimintoja, ei yhdenkertaisen kirjanpito houkuttele enää, sillä se ei anna aidosti helpotusta kirjanpitovelvollisuuden täyttämiseen. Ellei ammatin- ja liikkeenharjoittajalla ole pakkoa täydellisen tilinpäätöksen tekemiseen, voi tilikauden päättämisen suorittaa laatimalla pelkästään tuloslaskelma ja tase. (Rekola-Nieminen 2016, 24–25.)

2.2 Kirjanpitovelvollisten kokoluokat

Yritykset ja yhteisöt jaetaan kirjanpitolaissa kolmeen luokkaan: mikro-, pien- ja suuryrityksiin. Kokoluokkien rajat käyvät ilmi taulukosta yksi. Jotta kirjanpitovelvollinen luokitellaan mikro- tai pienyritykseksi, saa yksi taulukossa määritellyistä kokorajoituksista ylittyä sekä päättyneellä että edeltävällä tilikaudella. Kirjanpitovelvollisen täytyy ylittää vähintään kaksi kokoluokan rajaa sekä päättyneellä että edeltävällä tilikaudella, jotta se luokitellaan suuryritykseksi. (Kirjanpitolaki 1:4a–4c §.)

TAULUKKO 1. Kirjanpitovelvollisten kokoluokat (KPL 1:4a–4c §)

	Mikroyritys	Pienyritys	Suuryritys
Taseen loppusumma	350 000	6 000 000	20 000 000
Liikevaihto	700 000	12 000 000	40 000 000
Henkilökunta	10	50	250

Suomalaisista yrityksistä eri kriteerien mukaan mikroyrityksiä on noin 76–85 prosenttia ja pienyrityksiä noin 97 prosenttia. Mikroyritykset siis luetaan mukaan myös pienyrityksiin. Pienyrityskokoi-

set oikeushenkilöt joutuvat toimimaan pienyrittäjäasetusten mukaan kaikissa tilanteissa, mutta pienyrityskokoiset luonnolliset henkilöt voivat valita tilinpäätösnormeiksi joko pienyrittäjäasetukset tai mikroyritystä koskevat säädökset. Mikrokokoinen yritys saa aina halutessaan noudattaa myös pienyrityksen säännöksiä. Mikro- ja pienyritykset noudattavat omaa tilinpäätösasetustaan - Val-tioneuvoston asetus pien- ja mikroyrityksen tilinpäätöksessä esitettävistä tiedoista. (Rekola-Nieminen 2016, 34–35.)

Suuryrityksiä on alle kaksi prosenttia suomalaisista yrityksistä. Ne noudattavat omaa kirjanpitoasetustaan. Käytännössä on olemassa myös keskikokoisyrityksiä, jotka jäävät pien- ja suuryrityksen kokoluokkien väliin. Ne noudattavat samaa kirjanpitoasetusta kuin suuryrityksetkin. (sama, 35.)

2.3 Hyvä kirjanpito tapa

Kirjanpitolaain 1 luvun 3 §:n mukaan kirjanpitovelvollisen on noudatettava hyvää kirjanpito tapaa. Tämä käsite pitää sisällään normiston, jota noudattamalla syntyy tilinpäätös, joka antaa oikean ja riittävän kuvan kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Hyvän kirjanpito tavan perustana on hyvä kirjanpitolaain sekä erityislakien kirjanpito ja tilinpäätöstä koskevien säädösten tuntemus. Laki antaa päälinjat kirjanpito toiminnalle, jonka lisäksi säädökset ja ohjeet kertovat yksityiskohtaisemmin kirjanpidon ja tilinpäätöksen sisällöstä ja laatisemisesta. (Rekola-Nieminen 2016, 28–29.)

Hyvään kirjanpito tapaan sisältyy useita vakiintuneita periaatteita, joiden avulla ratkaistaan ongelmat, joita laki ei suoraan säätele tai joista ei ole annettu ohjeita tai suositusta. Nämä yleiset periaatteet ovat entiteettiperiaate, vakaan rahanarvon periaate, suoriteperiaate, menettelytapojen jatkuvuuden periaate, merkityksellisyys, todennettavuus, periodisuus ja julkisuusperiaate. Entiteettiperiaate tarkoittaa sitä, että kirjanpitoa pitävä talousyksikkö muodostaa erillisen kokonaisuuden ja sen liiketapahtumat tulee pitää erillään muista talousyksiköistä ja sidosryhmistä. Vakaan rahanarvon periaatteen mukaan kaikkien kirjanpitoon merkittyjen rahayksikköjen on oltava keskenään samanarvoisia. Suoriteperiaate toteutuu, kun tulon realisoitumishetkenä käytetään luovutusta ja menon realisoitumishetkenä tuotannontekijän vastaanottamista. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016, luku 5, yleiset periaatteet, hyvä kirjanpito tapa.)

Kerran valittua menettelytapaa tulee noudattaa jatkuvasti kirjanpidon hoidossa, ellei muutokseen ole perusteltavaa syytä. Merkityksellisyydellä tarkoitetaan sitä, että informaatio on sisällöltään ja esittämistavoiltaan sellaista, että sen käyttäjä voi sen perusteella arvioida toteutunutta kehitystä ja ennakoida tulevaa kehitystä. Todennettavuuden periaatteen mukaan riippumattoman ammattihenkilön on voitava varmistaa tarvittaessa informaation luotettavuus ja täsmällisyys. Periodisuudella tarkoitetaan sitä, että talousyksikön toiminta jaetaan kalenteriajan mukaan tilikausiin. Julkisuusperiaatteen mukaan tilinpäätös ja sen laadintaperusteet julkistetaan. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016, luku 5, yleiset periaatteet, hyvä kirjanpito tapa.)

2.4 Kahdenkertainen kirjanpito ja tilikausi

Kirjanpitovelvollisen on noudatettava kahdenkertaista kirjanpitotapaa, ellei kyseessä ole sivulla kymmenen mainittu ammatin- tai liikkeenharjoittaja (Kirjanpilolaki 1:2 §). Kahdenkertaisessa kirjanpidossa kaikki tapahtumat kirjataan kahdelle kirjanpitotilille, toinen debet-puolelle ja toinen kredit-puolelle. Tällä tavalla kirjauksista rakentuu samaan aikaan sekä tuloslaskelma että tase. Tuloslaskelmaan ohjautuvat tilit kuten myynnit, ostot, palkat, korot ja verot, joiden avulla selvitetään tilikauden aikainen tulos. Taseeseen puolestaan menevät tilit, jotka kuvaavat yrityksen varoja ja velkoja, kuten rahat, kalusto, velat ja pääoma. Kahdenkertaisessa kirjanpidossa tilit voidaan myös täsmäyttää. (Rekola-Nieminen 2016, 27–28.)

Kirjanpitovelvollisen tilikausi on 12 kuukautta. Toimintaa aloitettaessa tai lopetettaessa taikka tilinpäätöksen ajankohtaa muutettaessa tilikausi voi olla tätä lyhyempi tai pitempi, kuitenkin enintään 18 kuukautta. Kirjanpitovelvollisen kaikilla liikkeillä on oltava sama tilikausi. Yhdenkertaista kirjanpitoa noudattavan ammatin- tai liikkeenharjoittajan tilikausi on aina kalenterivuosi. (Kirjanpilolaki 1:4 §.)

Kahdenkertaista kirjanpitoa pitävä kirjanpitovelvollinen voi valita tilikautensa päättymisajankohdan vapaasti. Tilikauden päättymishetkeksi pyritään nykyisin valitsemaan ajankohta, joka on toiminnan kannalta hiljaisin. Perinteinen kalenterivuosi ei ole välttämättä verotuksellisesti paras vaihtoehto. Tilikauden muuttamisen syy voi olla esimerkiksi verotuksellinen tai konserniin liittyminen. Vuosittainen tilikauden vaihtaminen ei ole kuitenkaan hyvän kirjanpitotavan mukaista. Kirjanpilolautakunnan lausunnon 2009/1842 mukaan tilikauden on päätyttävä aina kalenterikuukauden

viimeisenä päivänä, ei esimerkiksi kuukauden viimeisenä perjantaina. (Rekola-Nieminen 2016, 32–33.)

2.5 Liiketapahtumien kirjaaminen

Kirjanpitoon on merkittävä liiketapahtumina menot, tulot, rahoitustapahtumat sekä näiden oikaisu- ja siirtoerät (Kirjanpitolaki 2:1 §). Menolla tarkoitetaan vastaanotetusta tuotannontekijästä rahana ilmaistavaa vastiketta, tulolla puolestaan luovutetusta suoritteesta saatavaa rahallista vastiketta. Rahoitustapahtumia ovat menoista ja tuloista aiheutuvat kassaan ja kassasta maksut sekä pääomasijoituksista ja voitonjaosta aiheutuvat maksut. Oikaisuerät johtuvat siitä, että liiketapahtumat merkitään kirjanpitoon ennen kuin niiden lopullinen summa tiedetään. Siirtoeriä voi joutua kirjaamaan silloin, kun meno tai tulo siirretään toiselle talousyksikölle tai sen luonne muuttuu. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016, luku 6, liiketapahtumat.)

Liiketapahtumat merkitään kirjanpitotileille (kirjaus), joista jokainen on pidettävä sisällöltään samana. Tilin sisältöä voidaan muuttaa liiketoiminnan kehityksen, tililuettelon muutoksen tai muun erityisen syyn vuoksi. Kirjanpitotileistä pitää olla kultakin vuodelta selkeä ja riittävästi eritelty tililuettelo, joka kertoo tilien sisällön. (Kirjanpitolaki 2:2 §.)

Kirjaamisperuste

Kirjaamisperuste voidaan määritellä kolmella eri tavalla. Suoriteperusteessa menon kirjaamisperuste on tuotannontekijän vastaanottaminen ja tulon suoritteen luovuttaminen (Kirjanpitolaki 2:3.1 §). Suoriteperusteessa noudatetaan meno tulon kohdalle -periaatetta, joka edellyttää kaikkien tuotoksi kirjattuun liikevaihtoon kohdistuvien menojen kirjaamista samalle tilikaudelle kuin tuotto, jolloin joudutaan tekemään paljon menojen jaksotuksia. Esimerkiksi poistot, varastonmuutokset ja palkkojen sosiaalikulut on jaksotettava samalle tilikaudelle kuin niistä saatu tuotto. (Rekola-Nieminen 2016, 55–56.)

Laskuperuste on lisätty uutena kirjanpitolakiin. Siinä menot ja tulot kirjataan laskun päivämäärän mukaan. Varsinkin pienemmille kirjanpitovelvollisille se on riittävä ja helpompi ratkaisu tilikauden aikaiseen kirjanpitoon kuin suoriteperuste. (sama, 55.)

Maksuperusteessa menot ja tulot kirjataan laskun maksamisajankohdan mukaan. Koska maksuperusteessa kirjataan vain rahassa tapahtuneet liiketapahtumat, saamiset ja velat on pystyttävä selvittämään muilla tavoin. (Kirjanpitolaki 2:3.2 §.) Ratkaisuksi tähän on tarjottu mappireskontraa, jossa säilytetään maksamattomat ostolaskut ja saamisissa olevat myyntilaskut aikajärjestyksessä, mutta sen tarkastaminen jälkikäteen on mahdotonta. Maksuperusteen käyttöä ei suositella, mikäli toiminnassa on paljon myyntisaamisia tai ostovelkoja. (Rekola-Nieminen 2016, 55.)

Kaikkia kolmea periaatetta saa soveltaa kirjanpitovelvollisen kirjanpidossa tilikauden aikana. Suoriteperusteen noudattamisen tasoa voidaan säädellä tilikauden aikana yrityksen toiminnan ja luonteen mukaan. Tilinpäätös on kuitenkin laadittava olennaisilta osiltaan suoriteperusteen mukaan, paitsi mikrosäätiöissä ja -yhdistyksissä. (sama, 56–57.)

Kirjauskausi

Kirjanpito on järjestettävä siten, että sitä voidaan tarkastella sekä aikajärjestyksessä että asiajärjestyksessä. Käteisellä rahalla suoritettut maksut on kirjattava päiväkohtaiseen järjestykseen. Muut kirjaukset ja osakirjanpitojen yhdistelmäkirjaukset pääkirjanpitoon saadaan tehdä kuukausikohtaisesti tai muulla vastaavalla tavalla, jollei ajallisesti tarkempaa kirjausta edellytetä muussa laissa. Muut kirjaukset on tehtävä siinä ajassa, että viranomaisilmoitukset voidaan laatia ajantasaisesti ja että yhteisön tai säätiön kirjanpidon vastuuhenkilö voi täyttää valvontavelvollisuutensa. (Kirjanpitolaki 2:4 §.)

Kirjauskausi, eli aika jolloin kirjaukset on tehtävä, on sidottu siihen millaisia viranomaisvelvoitteita kirjanpitovelvollisella on. Esimerkiksi pienellä asunto-osakeyhtiöllä kirjauskausi voi olla 12 kuukautta, sillä sen ainoa ilmoitus on yleensä veroilmoitus tilikauden loppumisen jälkeen. Neljännesvuosi-ilmoittajalla kirjauskausi on kausiveroilmoituksen kohdekausi + 42 päivää, kuukausi-ilmoittajalla puolestaan kohdekuukausi + 42 päivää. Tämä johtuu siitä, että arvonlisävero on tilitytettävä 42 päivää kohdekauden päättymisen jälkeen. (Rekola-Nieminen 2016, 58.)

Rahalaitokset pitävät päiväkohtaista kirjaa muusta kuin käteisellä rahalla tapahtuvasta rahaliikenteestä tiliotteiden muodossa. Tällöin kirjanpitovelvollisen tarvitsee itse huolehtia vain käteisen rahan kirjauksesta, useimmiten kassakirjaan. Kassakirjan tai muun päiväkohtaisen kassaraportoinnin edellytys on ehdoton, jos kirjanpitovelvollinen ottaa vastaan käteistuloja. Jos käteistä ra-

haa tulee yritykseen vain nostoina pankkitililtä ja sillä maksetaan vain pieniä käteismenoja, voidaan käyttää Kuluennakkotiliä. (Rekola-Nieminen 2016, 59.)

Kirjauskausi on riippuvainen myös yhtiömuodosta ja yhtiön kulloisestakin tilanteesta. Jos osakeyhtiö on tilanteessa, jossa oman pääoman menetys on lähellä, on kirjauskauden oltava niin lyhyt, että valvonta onnistuu ja negatiivisuus havaitaan riittävän ajoissa. (sama, 59–60.)

Tosite

Kirjauksen on perustuttava päivättyyn ja järjestelmällisesti numeroituun tositteeseen, joka todentaa liiketapahtuman. Menotositteesta on käytävä ilmi vastaanotettu tuotannontekijä ja tulotositteesta luovutettu suorite. Tositteen avulla on voitava osoittaa myös tuotannontekijän vastaanottoajankohta ja suoritteen luovutusajankohta. Tositteen, joka todentaa suoritettua maksua, pitäisi olla ulkopuolisen antama. Jos kirjauksen perusteeksi ei saada ulkopuolisen antamaa tositetta, tulee kirjaus todentaa kirjanpitovelvollisen itsensä laatiman ja varmentaman tositteen avulla. (Kirjanpitolaki 2:5 §.) Myös elinkeinoverolaki ja arvonlisäverolaki sisältävät omat laskuvaatimuksensa, mitkä on hyvä ottaa tarvittaessa huomioon (Rekola-Nieminen 2016, 62).

Liike-elämässä voi tulla vastaan tilanteita, jolloin ulkopuolisen antamaa tositetta ei saada, esimerkiksi ulkomailla ei välttämättä saa kuittia suoritettua maksusta. Tällöin tosite tulee laatia itse. Tilikauden aikana joudutaan laatimaan myös paljon muistiotositteita, joissa käsitellään aiempien kirjausten korjauksia, jaksotuksia tai muita siirto- ja oikaisueriä. Itse laaditut tositteet tulee aina varmentaa, esimerkiksi laatijan allekirjoituksella. Kirjanpidossa voi olla myös tapahtumia, joita ei lasketa liiketapahtumiksi, esimerkiksi tilikauden tuloksen kirjaaminen tuloslaskelman ja taseen tileille. Tällöin ei tarvita tositetta, koska kyseessä ei ole liiketapahtuma. (sama 62–63.)

Tilinpäätöksen liitetiedon tulee perustua sen sisällön todentamaan tositteeseen (liitetietotosite), ellei sen perusta muuten ole ilmeinen, esimerkiksi luku suoraan taseesta. Liitetiedon ja sen todentavan tositteen yhteys tulee olla vaikeuksista todennettavissa. (Kirjanpitolaki 2:5b §.) Liitetietotositteen tarkoituksena on varmistaa tilinpäätöksen luotettavuus, sillä liitetiedoilla on tärkeä rooli tilinpäätöksen oikean ja riittävän kuvan kannalta. Liitetietoja annetaan yleensä sellaisista asioista, joiden mainitsematta jättäminen johtaisi oikean ja riittävän kuvan saamisen vaikeutumiseen. Liitetietotositteet sisältävät yleensä asiakirjoja, tiedostoja tai laskelmia. (Leppiniemi & Kykkänen 2015, 40.)

Kirjausketju

Kirjanpito on järjestettävä niin, että liiketapahtumien, tositteiden ja kirjausten välinen yhteys mahdollisten osakirjanpitojen kautta pääkirjanpitoon ja tilinpäätökseen on vaikeuksitta todennettavissa molempiin suuntiin. Sama koskee myös kirjanpidosta viranomaiselle verotusta tai muuta tarkoitusta varten tehtyä ilmoitusta. (Kirjanpitolaki 2:6 §.)

Tämän Audit trail -periaatteen mukaan yksittäisen tosittteen sisältyminen tietyn virallisen tuloslaskelman tai taseen erään on voitava vaikeuksitta todentaa ilman, että joudutaan käyttämään laskukonetta tai muuta apuvälinettä selvittääkseen mistä luvuista jokin tuloslaskelman tai taseen erä muodostuu. Kirjausketju on pystyttävä todentamaan myös toisinpäin, esimerkiksi mistä luvuista liikevaihto muodostuu. (Repola-Nieminen 2016, 65–66.)

2.6 Kirjanpitoaineiston säilyttäminen

Tositteita, kirjanpitoja ja muuta kirjanpitoaineistoa tulee säilyttää niin, että niiden sisältöä voidaan vaikeuksitta tarkastella ja tarvittaessa tulostaa selväkielisessä muodossa. Tosittteen, kirjanpidon tai muun kirjanpitoaineiston sisältöä ei saa muuttaa tai poistaa tilinpäätöksen laatimisen jälkeen tai jos on annettu jokin asiakirja ulkopuoliselle, esimerkiksi välitilinpäätös. Muutoksia voi tehdä vain silloin, kun ne ovat välttämättömiä aineiston käsittelyn, siirron tai säilytyksen vuoksi, mutta tällöinkin on varmistettava kirjausketjun ja sisällön säilyminen. (Kirjanpitolaki 2:7 §.)

Tilinpäätös, kirjanpidot, tositteet ja muu kirjanpitoaineisto on säilytettävä huolellisesti siten, että niiden tarkastelu Suomesta käsin on mahdollista viranomaiselle ja tilintarkastajalle ilman aiheetonta viivettä. Tilinpäätös, toimintakertomus, kirjanpidot, tililuettelo sekä luettelo kirjanpidoista ja aineistoista on säilytettävä vähintään kymmenen vuotta tilikauden päättymisestä. Tilikauden tositteet, liiketapahtumia koskeva kirjeenvaihto sekä muu kirjanpitoaineisto on säilytettävä vähintään kuusi vuotta sen vuoden lopusta, jolloin tilikausi on päättynyt, jollei muu laki säädä pidempää säilytysaikaa. Toiminnan loppuessa tai kirjanpitovelvollisuuden päättyessä on kirjanpitovelvollisen huolehdittava aineiston säilytyksestä lain mukaisesti ja ilmoitettava rekisteriviranomaiselle kenelle säilytys on uskottu. (Kirjanpitolaki 2:9–10 §.)

Tositteen sisällön tulee olla pysyvä, jotta se säilyy tarvittavan ajan. Tällöin ongelman muodostaa lämpöpaperitositteiden käyttäminen. Niiden teksti voi kadota lyhyessäkin ajassa, jolloin kirjanpito-velvollisen vastuulle jää lämpöpaperitositteiden kopioiminen tavalliselle paperille tai skannaaminen sähköiseen muotoon. Tositteita ei myöskään saa muokata itse. Kirjanpitolautakunta on todennut lausunnossaan 2008/1822, ettei ulkopuolisen antaman tositteen sisältöä saa poistaa tai tehdä lukukelvottomaksi tietosuojalain täyttämiseksi, vaan tarvittaessa on pyydettävä uusi tosite. (Rekola-Nieminen 2016, 69.)

Kirjanpitovelvollisella on vapaus järjestää säilytys haluamallaan tavalla, mutta samalla myös vastuu säilytyksen toimivuudesta. Säilytys voi tapahtua joko paperisena tai sähköisessä muodossa. Paperista materiaalia ei voi säilyttää ulkomailla, sillä sen viiveetön tarkastelu Suomesta käsin on tällöin mahdotonta. Sähköinen säilytys ulkomailla vaatii myös tosiaikaisen yhteyden, esimerkiksi materiaalin lähettäminen ulkomailta sähköpostin välityksellä ei riitä. Vaikka kirjanpitovelvollinen sopisi materiaalin säilytyksestä ulkopuolisen tahon kanssa, on vastuu säilytyksestä kuitenkin aina kirjanpitovelvollisella itsellään. (sama, 71–74.)

2.7 Tilinpäätöksen sisältö

Tilikaudelta on laadittava tilinpäätös, joka sisältää tilinpäätöspäivän taloudellista asemaa kuvaavan taseen, tuloksen muodostumista kuvaavan tuloslaskelman ja näiden liitetiedot. Lisäksi suur-yritysten ja yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen täytyy laatia rahoituslaskelma, joka kuvaa varojen hankintaa ja niiden käyttöä. Kustakin taseen, tuloslaskelman ja rahoituslaskelman erästä on esitettävä vertailutieto edelliseltä tilikaudelta. Tilinpäätökseen on liitettävä myös toimintakertomus, mikäli kirjanpitovelvollinen on julkinen osakeyhtiö, suurten yritysten kokoluokkaan kuuluva osuuskunta tai yksityinen osakeyhtiö taikka yleisen edun kannalta merkittävä yhteisö. (Kirjanpitolaki 3:1 §.) Myös asunto-osakeyhtiöiden ja muiden keskinäisten kiinteistöyhtiöiden on pakko laatia toimintakertomus (Rekola-Nieminen 2016, 83).

Vaatus tilinpäätöksen laatimisesta on ehdoton lukuun ottamatta mikrokokoista luonnollisten henkilöiden harjoittamaa liike- ja ammattitoimintaa. Kirjanpitoaineiston puutteellisuus ei anna oikeutta jättää tilinpäätös laatimatta. Kaikkien tilinpäätöksen osien ja toimintakertomuksen on muodostettava yhtenäinen ja selkeä kokonaisuus. Mikään osa ei saa antaa muista poikkeavia tietoja tai poikkeavaa kuvaa yrityksen tilasta. (sama, 76–77, 83.)

Rahoituslaskelma on kansallinen vaatimus, eikä siksi kohdistu pien- ja mikroyrityksiin. Kirjanpitoasetus ei anna rahoituslaskelmalle tarkkaa, pakollisesti noudatettavaa kaavaa toisin kuin tuloslaskelmalle ja taseelle. Rahoituslaskelmasta on kuitenkin käytävä ilmi kolme rahavirtaa: liiketoiminnan rahavirta, joka kuvaa liiketoiminnan tuottamisen aiheuttamia tuloja ja menoja, investointien rahavirta, joka kertoo yrityksen pysyviin vastaaviin sitoutuneet tai niistä vapautuneet rahavirat ja rahoituksen rahavirta, joka kuvaa oman ja vieraan pääoman muutoksia. Rahoituslaskelmas- ta on olemassa kaksi mallia: suora ja epäsuora. (Rekola-Nieminen 2016, 78–79.)

Toimintakertomuksessa kuvataan kirjanpitovelvollisen toiminnan kehittymistä ja tuloksellisuutta, taloudellista tilannetta sekä merkittävimpiä riskejä ja epävarmuustekijöitä. Toimintakertomukseen pitää sisällyttää myös taloudelliset tunnusluvut ja henkilöstöä sekä ympäristöä koskevat tunnusluvut, mikäli ne ovat tarpeellisia yrityksen tilan ymmärtämiseksi. Kuvauksen pitää olla kirjanpito- velvollisen kokoon nähden tasapuolinen ja kattava. Näiden lisäksi toimintakertomuksessa on esitet- tävä tiedot olennaisista tapahtumista tilinpäätöksen jälkeen, arvio todennäköisestä kehityksestä, selvitys tutkimus- ja kehitystoiminnan laajuudesta, tiedot sivuliikkeistä, tiedot käypään arvoon merkityistä rahoitusvälineistä, tiedot omien osakkeiden ja osuuksien hankinnoista ja luovutuksista sekä muiden lakien vaatimat lisätiedot. (Kirjanpitolaki 3:1a §.)

Tilinpäätös ja toimintakertomus on laadittava suomen tai ruotsin kielellä euromääräisenä neljän kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä. Mikäli tietoja esitetään myös muussa valuutassa, tulee kertoa muuntamisessa käytetty kurssi. Tilinpäätös ja toimintakertomus on päivättävä ja kir- janpitovelvollisen on allekirjoitettava ne. Jos kirjanpitovelvollinen on yhteisö tai säätiö, allekirjoitukset tulevat hallituksen jäseniltä tai vastuunalaisilta yhtiömiehiltä ja toimitusjohtajalta tai muulta vastaavalta taholta. Jos allekirjoittaja on esittänyt eriävän mielipiteen tilinpäätöksestä tai toiminta- kertomuksesta, on tätä koskeva lausuma esitettävä kyseisessä raportissa hänen vaatimukses- taan. (Kirjanpitolaki 3:5–7 §.)

2.8 Tilinpäätösperiaatteet

Tilinpäätöstä tehtäessä tulee noudattaa tilinpäätösperiaatteita. Tärkeimpiä periaatteita ovat oike- an ja riittävän kuvan antaminen sekä olennaisuus, joilla on suuri merkitys arvioitaessa kirjanpitori- koksien tunnusmerkkejä. Muita tilinpäätösperiaatteita ovat jatkuvuuden, johdonmukaisuuden,

sisältöpainotteisuuden, varovaisuuden, tasejatkuvuuden, suoriteperusteen sekä erillisarvostamisen periaatteet ja netottamiskielto.

Oikea ja riittävä kuva

Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tulee antaa oikea ja riittävä kuva toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta olennaisuusperiaatteen mukaisesti huomioiden kirjanpitovelvollisen harjoittaman toiminnan laajuus ja laatu. Jollei muiden laissa säädettyjen velvoitteiden noudattaminen aikaansaa oikeaa ja riittävää kuvaa, on sitä varten tarpeelliset tiedot ilmoitettava liitetiedoissa. Jos jonkin muun pykälän, paitsi hyvän kirjanpitotavan, noudattaminen vaarantaisi merkittävästi oikean ja riittävän kuvan saamisen, sitä ei sovelleta. Kyseinen säännös on yksilöitävä liitetiedoissa ja annettava perusteet siihen, miksi sitä ei voida noudattaa. (Kirjanpitolaki 3:2 §.)

Ongelmallisinta oikean ja riittävän kuvan antamisessa on se, ettei missään ole tyhjentävää luetteloa siitä, mitä tietoja tulee antaa. Tilinpäätäjän harkinnan ja ammattitaidon varaan jää se, mihin hän rajan vetää ja mitkä tiedot hän liitetiedoissa antaa. Kirjanpitoasetus antaa minimitietojen listan suuremmille kirjanpitovelvollisille, mutta ne eivät välttämättä riitä. Mikrokokoisilta yrityksiltä ei edellytetä oikean ja riittävän kuvan antamista tilinpäätöksessään. (Rekola-Nieminen 2016, 84.)

Oikean ja riittävän kuvan saaminen koskee erityisesti kirjanpitovelvollisen tulosta ja taloudellista asemaa. Muiden talousyksiköiden tietoja ei tarvitse esittää, ellei siitä ole erityistä sädöstä. Kirjanpitovelvollinen voi myös estää oikean ja riittävän kuvan saamisen esittämällä runsaasti turhia tietoja. Tällöin merkittävät tiedot hukkuvat massaan ja niiden havaitseminen voi olla hankalaa. Oikean ja riittävän kuvan kannalta tarpeellisten tietojen ensisijainen tulkitsija on kirjanpitovelvollinen itse. (Leppiniemi 2012.)

Olennaisuus

Tilinpäätöksessä tai toimintakertomuksessa esitettävä seikka on olennainen silloin, kun sen poistamisen tai väärin ilmoittamisen voidaan kohtuullisesti odottaa vaikuttavan päätöksiin, joita tiedon käyttäjät tekevät tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen perusteella. Vaikka seikka olisi yksittäin epäolennainen, olennaisuuden arviointi tulee kohdistaa kokonaisuuteen, jos samankaltaisia seikkoja on useita. Tulon tai menon jaksottamista, omaisuus- tai velkaerän arvostamista, esittämistapaa, tilinpäätöksessä tai toimintakertomuksessa esitettäviä tietoja tai konsernitilinpä-

töksen laatimista koskevista säännöksistä voidaan poiketa, jos niiden esittäminen tilinpäätöksessä tai toimintakertomuksessa ei ole olennaista oikean ja riittävän kuvan saamiseksi. Jokainen liiketapahtuma on kuitenkin merkittävä kirjanpitoon. (Kirjanpitolaki 3:2a §.)

Tilinpäätöksen laatimisessa tulisi antaa painoarvoa sellaisten seikkojen esittämiselle, jotka ovat merkityksellisiä oikean ja riittävän kuvan antamiseksi. Toisin sanoen epäolennaisilla seikoilla ei saa hämärtää oikean ja riittävän kuvan saamista. Olennaisuusperiaate koskee myös toimintakertomuksen laadintaa. (Haaramo, Honkamäki, Kampman, Kaskimies, Koila, Mäkikangas, Niemistö, Rekola, Rönkkö, Vierros & Yli-Rantala 2016, 23–24.)

Kirjanpitovelvollinen voi pitää lähtökohtana sitä, että kaikki lain ja asetuksen vaatimat tiedot tulee esittää. Jos näiden tietojen osalta jokin on epäolennaista, tulee arvioida vaikuttaako sen puuttuminen tilinpäätöksen perusteella tehtäviin päätöksiin. Tällöin on hyvä ottaa huomioon niin määrälliset kuin laadullisetkin tekijät. Myös tuloslaskelman ja taseen eristä olisi hyvä arvioida, tarvitseeko jotakin erää selittää enemmän kaiken tarvittavan tiedon saamiseksi. (sama, 25.)

Tiedon laadullisia tekijöitä arvioitaessa otetaan huomioon tiedon luonne. Lähipiiritietoihin ja johdon palkitsemista koskeviin tietoihin liittyy yleensä alempi olennaisuuskynnys kuin muuhun tilinpäätösinformaatioon. Alempi olennaisuuskynnys voi tulla kysymykseen myös silloin, jos kirjanpitovelvollinen on rikkonut lakia, tuloslaskelman tai taseen eriin vaikuttaa jokin epätavallinen tai kertaluontoinen asia tai tilinpäätöksessä on virhe, joka vaikuttaa tunnuslukuihin tai muuttaa tappiollisen tuloksen positiiviseksi tai päinvastoin. Tilinpäätöshetkellä vallitsevat olosuhteet on otettava huomioon olennaisuutta arvioitaessa. Myös liitetietojen kohdalla tulee arvioida olennaisuutta. (sama, 26–27.)

Muut tilinpäätösperiaatteet

Jatkuvuuden periaatteen mukaan tilinpäätöksen arvostusratkaisut tehdään jatkuvan toiminnan oletuksella, ellei erityistekijöistä johdu muuta. Tällainen erityisolosuhteista johtuva periaatteesta poikkeaminen on kerrottava liitetiedoissa, jotta lukija voi arvioida sen merkitystä tilinpäätöksen sisältöön. Johdonmukaisuuden periaate tarkoittaa sitä, että tilinpäätöksen arvostus- ja jaksotusratkaisussa on noudatettava kerran valittuja menettelytapoja. Mikäli menetelmää muutetaan, on siitä ilmoitettava tilinpäätöksen liitetiedoissa. Tämä periaate ei voi kuitenkaan estää virheellisen menettelyn korjausta, vaikka se olisi jatkunut jo pitkään. (Rekola-Nieminen 2016, 88–89.)

Sisältöpainotteisuuden periaatteen mukaan kirjanpitäjän tulee kirjausratkaisuja tehdessään kiinnittää huomiota tapahtuman todelliseen luonteeseen eikä tositteen ulkoasuun, esimerkiksi jos hyödykkeen myynti on kirjoitettu vuokrasopimuksen muotoon. Varovaisuuden periaatteen tarkoituksena on torjua kirjanpitolain vastainen tilanne, jossa tilinpäätöksen lukijaa johdetaan harhaan antamalla kirjanpitovelvollisesta todellisuutta positiivisempi kuva. Sen pääkohdat ovat: tilikaudelle ei kirjata tuottoja, jotka eivät ole vielä tilinpäätöshetkellä toteutuneet ja kaikki tilikaudelle kuuluvat menot on kirjattava tilinpäätökseen, vaikka ne tulisivat tietoon vasta tilinpäätöstä valmisteltaessa. (Rekola-Nieminen 2016, 90–91.)

Tasejatkuvuuden periaatteen mukaan uuden tilikauden tilinavaus perustuu päättyneen tilikauden päätöstaseeseen. Esimerkiksi siirryttäessä kirjanpitojärjestelmästä toiseen tilikauden vaihteessa ei taseen ryhmittelyyn saa tehdä muutoksia. Tarvittavat muutokset tehdään vasta sen jälkeen, kun avaavat saldot on syötetty järjestelmään. (sama, 92.)

Ainoa sallittu kirjausperiaate tilinpäätöstä laadittaessa on suoriteperiaate, vaikka juoksevassa kirjanpidossa olisikin käytetty maksu- tai laskuperiaatteita. Vain mikrokokoinen yritys voi poiketa tästä. Tilikauden tuotoiksi ja kuluiksi tuloslaskelmaan otetaan kaikki ne tulot ja menot, joiden suoritusajankohdat kohdistuvat ajallisesti tilikaudelle. Ratkaisevaa on palvelun tai tavaran luovutus hetki, työn teko aika tai esimerkiksi palovakuutuksen voimassaolo aika eikä laskun lähettämällä tai maksamisella ole ajallisesti mitään merkitystä. Kun tuotot on määritetty, tulee tilinpäätöksen kirjata kaikki niiden hankkimiseen käytetyt kulut meno tulon kohdalle -periaatteen mukaan. (sama, 93.)

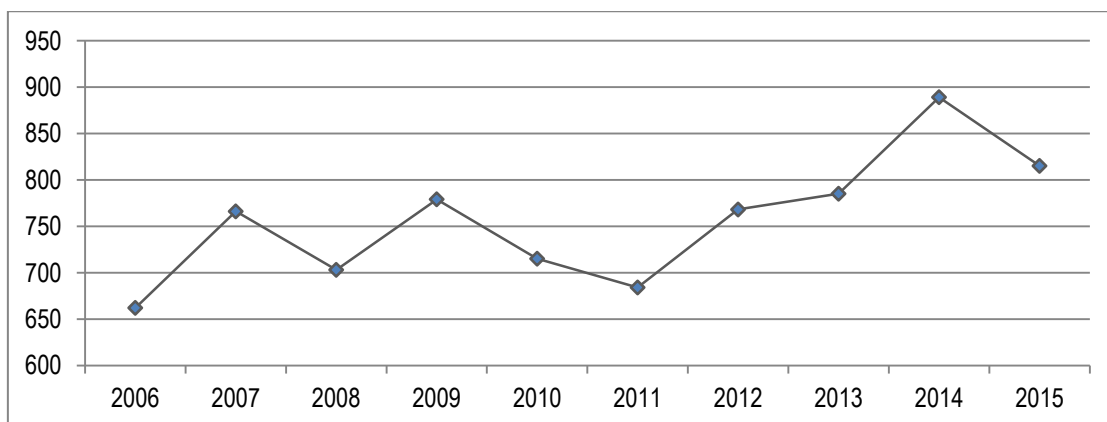
Erillisarvostamisen periaate koskee tase-erien arvostamista tilinpäätöksessä. Kukin hyödyke on arvostettava erillään muista samanlaisista hyödykkeistä, eikä niiden arvon muutoksia saa netottaa keskenään. Esimerkiksi jos yrityksellä on kaksi samanarvoista tonttia ja kaavoitusratkaisusta johtuen toisen tontin arvo laskee nollaan ja toisen arvo kaksinkertaistuu, on yhdestä tontista tehtävä arvonalennuskirjaus ja toisesta arvonnkorotus. Netottamiskielto kieltää samaa tahoaa koskevien saamisten ja velkojen netottamisen keskenään. Myöskään tuloslaskelmassa ei saa netottaa tuottoja ja kuluja, ellei tälle menettelylle ole selkeää perustetta. (sama, 94–95.)

3 KIRJANPITORIKOKSET JA -RIKKOMUS

Kirjanpidolla ja tilinpäätöksellä on keskeinen asema yrityksen toiminnan informaation lähteenä, jonka vuoksi niiden luotettavuutta suojellaan lailla. Kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä saatavaa informaatiota hyödyntävät useat tahot, kuten verottaja, osakkeenomistajat ja luotonantajat. Kirjanpitorikoksen tekeminen ei aiheuta sellaisenaan kenellekään välitöntä vahinkoa, joten sillä ei ole asianomistajaa. Kirjanpitorikoksilla voi olla kuitenkin varsin merkittäviä välillisiä seurauksia, jotka kohdistuvat myös muihin suojeluobjekteihin kuin kirjanpidon luotettavuuteen. (Koivu, Ranta-Aho & Vuoti 2010, 42–43.)

Taloudellisessa rikollisuudessa kirjanpitorikoksilla on merkittävä asema. Kirjanpitorikokset ovat yksi useimmin esiintyvistä talousrikostyypeistä ja ne myös yleensä liittyvät muihin talousrikoksiin, kuten verorikoksiin tai velallisen rikoksiin. Muiden taloudellisten rikosten selvittäminen on myös hyvin riippuvaista saatavilla olevasta kirjanpidollisesta selvityksestä. (Koponen & Sahavirta 2007, 55.)

Kuviosta yksi näkyy poliisin tietoon tulleiden kirjanpitorikosten määrä Suomessa vuosina 2006–2015 kattaen niin perusmuotoiset, törkeät kuin tuottamukselliset kirjanpitorikokset. Kuten kuviosta voidaan nähdä, kirjanpitorikosten määrä on vaihdellut jonkin verran viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kuitenkin muutamana viime vuonna määrä on ollut suurimmillaan koko tarkasteluajanjakson aikana.

Kuvio 1. Suomessa poliisin tietoon tulleiden kirjanpitorikoksien määrä vuosina 2006–2015 (Tilastokeskus, viitattu 8.8.2016)

Syynä kirjanpitorikosten määrän kasvuun on verotarkastusten ja harmaan talouden tarkastusten määrän kasvu, jonka vuoksi yhä useampi rikos on tullut selville. Lisäksi taloudellisesti vaikeina aikoina talousrikosten, kuten kirjanpitorikosten määrä voi kasvaa. (Santaharju 2016, viitattu 1.10.2016; Sisäministeriö 2016, viitattu 1.10.2016.)

3.1 Rikosoikeudellinen vastuu

Rikosoikeudellinen vastuu tarkoittaa sitä, että tehdessään rangaistuksi säädetyn teon, henkilö voidaan asettaa syytteeseen ja hänelle voidaan tuomita asianmukainen rangaistus. Rikosoikeudellista osallisuutta ja vastuuta on kolmea eri tyyppiä: tekijänvastuu, avunanto ja yllytys. Tekijänvastuu on näistä ankarin ja siinä henkilö on varsinainen rikossubjekti. (Vento 2005.)

Mikäli kaksi tai useampi henkilö tekevät yhdessä tahallisen rikoksen, kohdellaan kumpaakin tekijänä (Rikoslaki 19.12.1889/39 5:3 §). Jotta voidaan puhua rikoskumppanuudesta, molempien on oltava mukana tekemässä tunnusmerkit täyttävää tekoa tai teko täytyy tehdä yhteisymmärryksessä. Teon yhteisymmärryksellä tarkoitetaan sitä, että jokainen tietää oman toimintansa vaikuttavan lopullisen rikoksen syntymiseen. (Frände 2005, 272.)

Henkilön tulee tahallaan auttaa tekijää tahallisen rikoksen tekemisessä tai sen rangaistavassa yritykseen, jotta voidaan puhua avunannosta. Apu tulee antaa neuvoina, toimilla tai muulla tavoin joko ennen rikosta tai teon täytäntöönpanon aikana. (Rikoslaki 5:6 §.) Avunantaja tuomitaan saman lain kohdan mukaan kuin tekijä, mutta avunanto johtaa lievennettyyn rangaistusasteikoon. Epäonnistunut avunanto tai avunannon yritys eivät ole rangaistavia. (Frände 2005, 284, 288.)

Yllytyksestä puhutaan silloin, kun joku tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Yllyttäjä tuomitaan kuten tekijä. (Rikoslaki 5:5 §.) Yllytys sulkeutuu pois, jos tekijä on tehnyt päätöksen rikoksen tekemisestä ennen kuin häntä kehoitetaan siihen. Jos kehottajia on useampia, heidät kaikki tuomitaan yllyttäjinä. Yllytyksen yritys ei kuitenkaan ole rikos. (Frände 2005, 292–293.)

Rikosoikeudellinen osallisuus vaatii täyttyäkseen aktiivista osallistumista tunnusmerkistön mukaiseen menettelyyn ja toteuttamiseen. Osallistuminen on voitava osoittaa siten, että henkilö on tiennyt olevansa mukana jossakin laittomassa toiminnassa. Näin ollen pelkästään passiivinen toimija, joka ei osallistu varsinaiseen päätöksen tekoon tai toimenpiteiden suunnitteluun, ei voi tulla rikososallisuuden piiriin. (Vento 2005.)

3.2 Tekijäpiiri

Kirjanpitorikoksista voidaan tuomita kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on uskotu (Rikoslaki 30:9.1 §). Kirjanpitovelvolliset yritykset ja yhteisöt kerrottiin toisen luvun alussa. Jos luonnollinen henkilö on kirjanpitovelvollinen harjoittamastaan toiminnasta, rikosoikeudellinen vastuu kohdistuu yleensä häneen. Kirjanpitovelvollisen ollessa oikeushenkilö, vastuu kohdistuu niihin kirjanpitovelvollisen edustajina toimiviin henkilöihin, joilla on velvollisuus huolehtia organisaation kirjanpidosta tai sen valvonnasta. (Hällström 2007, 100.)

Kirjanpitovelvollisen edustaja on henkilö, joka vastaa kirjanpidon asianmukaisesta hoitamisesta, esimerkiksi osakeyhtiössä hallitus. Jos osakeyhtiössä on toimitusjohtaja, hän on vastuussa kirjanpidon yksityiskohtaisemmasta pitämisestä ja valvonnasta, jolloin hallituksen tehtäväksi jää valvoa, että toimitusjohtaja huolehtii tehtävistään. Tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä henkilö ei ole missään muodollisessa asemassa yhtiössä eikä hän ole saanut toimeksiantoa kirjanpidon järjestämisestä. Tällainen henkilö voi olla esimerkiksi bulvaani, joka toimii omissa nimissään peitellysti toisen lukuun tämän ohjeiden mukaan. (Asianajotoimisto Finsta Oy 2016, viitattu 3.6.2016.)

Kirjanpito uskotaan toimeksiannolla yleensä kirjanpito- tai tilitoimistolle. Tällöin kirjanpidon oikeellisuudesta vastaa henkilö, joka on vastuussa toimeksiannon asianmukaisesta hoitamisesta. Rikosvastuun kohdentamisen kannalta vaikea tilanne on silloin, kun iso tilitoimisto on vastaanottanut toimeksiannon kirjanpidon hoitamisesta ja sen palveluksessa oleva kirjanpitäjä tekee kirjaukset hyvin itsenäisesti. Tilitoimiston edustajalla on toimeksiannon vastaanottajana valvontavelvollisuus kirjanpidon asianmukaisesta hoitamisesta, mutta ei aina tietoisuutta konkreettisista kirjausmenettelyistä. Tilitoimistoon työsuhteessa oleva kirjanpitäjä on vastuussa suorittamistaan kirjauksista, mutta hänellä ei ole välttämättä tekijäasemaa. Yleensä tällainen epäitsenäinen kirjanpitäjä

voi olla vain avunantaja kirjanpitorikokseen. Mikäli kirjanpitäjä toimii itsenäisesti, esimerkiksi toiminimella, on hänellä myös tekijäasema kirjanpitorikoksiin nähden. (Hällström 2007, 102; Koponen & Sahavirta 2007, 66.)

Muut kuin laissa määritellyt tahot eivät voi joutua tekijänvastuuseen kirjanpitorikoksista. Tällaiset ulkopuoliset tahot voidaan kuitenkin tuomita avunantajina tai yllyttäjinä. Esimerkiksi tekijäpiiriin kuulumattoman ulkopuolisen hävittäessä kirjanpitoaineiston toisen puolesta, häntä ei voi suoraan tuomita kirjanpitorikoksesta. Ainoa vaihtoehto on katsoa yrityksen edustaja tekijäksi, jolloin ulkopuolinen taho voidaan tuomita avunannosta. Kirjanpitovelvollisen palveluksessa oleva kirjanpitäjä voi syyllistyä kirjanpitorikokseen vain avunantajana tai yllyttäjänä. Kirjanpitorikkomuksen tekijäpiiri on avoin, joten siihen voi syyllistyä kuka tahansa, kuten tilintarkastaja tai epäitsenäinen kirjanpitäjä. (Hällström 2007, 104.)

3.3 Kirjanpitorikos

Kirjanpitorikoksen tunnusmerkit täytyvät, jos jokin tekijäpiiriin kuuluvista henkilöistä 1) laiminlyö liiketapahtumien kirjaamisen tai tilinpäätöksen laatimisen vastoin kirjanpitolainsäädäntöä tai 2) merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja taikka 3) hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa. Tällä menettelyllään tekijä vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen taloudellisesta asemasta ja toiminnan tuloksesta. (Rikoslaki 30:9 §.) Oikean ja riittävän kuvan saamisen vaikeutuminen ei edellytä konkreettista vahinkoseurausta tai ulkopuolisen tahon tosiasiallista erehtymistä (Koponen & Sahavirta 2007, 77).

Laiminlyönti

Laiminlyönnin tulee tapahtua vastoin kirjanpitolainsäädännössä ilmoitettuja velvollisuuksia. Kirjausten laiminlyöminen voi tapahtua kahdella eri tavalla: kirjaukset voivat puuttua kokonaan tai ne voivat olla puutteellisia. Tilinpäätöksen laiminlyönti voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun liitetiedot jätetään ilmoittamatta tai konsernitilinpäätös laatimatta. (sama.)

Jos laiminlyönti on korjattu myöhemmin, se ei poista jo tunnusmerkit täyttäneen teon rangaistavuutta. Rikoslain säännös koskee oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen taloudellisesta asemasta tekohetkellä, joten teon jälkeen ei ole mahdollisuutta korjata tehtyä virhettä ja

välttää siten vastuuta. Tapauskohtaisesti on myös arvioitava, mikä merkitys jälkikäteen tapahtuvalla korjaamisella on teon tahallisuuden arvioinnissa. Laiminlyönnin korjaamisella ei ole merkitystä, jos se tapahtuu esitutinnan käynnistyttyä tai rikosoikeudenkäyntiä varten. (Koponen & Sahavirta 2007, 78.)

Väärät ja harhaanjohtavat tiedot

Kirjausten oikeellisuus on yleensä tulkinnanvaraista ja edellyttää hyvää kirjanpidon tuntemusta. Väärien ja harhaanjohtavien tietojen kohdalla huomioidaan yleensä virheen suuruus ja siitä saatava hyöty, virheellisen menettelytavan kesto, toistuvuus tai poikkeuksellisuus, tekijän asiantuntemus ja oikeuskäytännön selkeys. Väärän ja harhaanjohtavan tiedon erottaminen toisistaan on vaikeaa ja ne esiintyvät päätösperusteluissa yleensä yhdessä. Vääräksi tiedoksi voidaan katsoa kokonaan todellista perustetta vailla oleva kirjaus, esimerkiksi kirjattua liiketapahtumaa ei ole todellisuudessa tapahtunut. Harhaanjohtava tieto voi olla sinällään todenmukainen, mutta se antaa todellisuutta vastaamattoman kuvan, esimerkiksi myyntitulo on kirjattu ennakkomaksuihin. (sama, 79–80.)

Myös tositteet voivat olla vääriä tai harhaanjohtavia. Kirjanpitolaissa on määritelty tositteiden yleisvaatimukset koskien muun muassa tositteen päiväämistä, numerointia ja säilyttämistä. Näiden lisäksi on olemassa tositelajeittain erityissäännöksiä, esimerkiksi menotositteista on käytävä ilmi vastaanotettu hyödyke, myyjä, vastaanottoajankohta ja tositteen laatija. Mikäli kirjanpitovelvollinen joutuu itse laatimaan tositteen, täytyy se varmentaa, jotta tiedetään kenellä on vastuu tositteen oikeellisuudesta. Yleisin virhe on käyttää tositetta, joka ei todenna liiketapahtumaa, esimerkiksi tilausvahvistusta oikean laskun sijaan. (sama, 81.)

Kirjanpitoaineiston vahingoittaminen, kätkeminen ja hävittäminen

Kirjanpitoaineiston vahingoittamista, kätkemistä ja hävittämistä koskevissa tekemuodoissa korostuvat näyttökysymykset. Aineiston vahingoittaminen on helposti erotettavissa kahdesta muusta, mutta kätkeminen ja hävittäminen ovat yleensä vaihtoehtoja, sillä ei tiedetä mitä aineistolle on todellisuudessa tapahtunut. Myös kirjanpidon kokonaislaiminlyönnin erottaminen kätkemisestä tai hävittämisestä on vaikeaa, mutta erottelulla on kuitenkin suuri merkitys väittämistaakan kannalta. Oikeuskäytännössä noudatettava syytesidonnaisuus edellyttää, ettei henkilön syyksi voida lukea muuta menettelyä kuin mistä häntä syytetään. Vetoaminen kirjanpidon kokonaislaiminlyöntiin ei

riitä, jos tuomioistuimien katsoo, että kirjanpitoaineisto onkin todellisuudessa hävitetty tai kätkeyty. (Koponen & Sahavirta 2007, 82.)

Kirjanpitoaineisto voi kadota ulkopuolisen tahon johdosta, mutta tällöin asiasta on oltava jokin selvitys. Ilman asianmukaista todistetta kirjanpitovelvollinen ei voi välttää vastuuta ja tällöinkin tuottamuksellisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkit voivat täyttyä. (sama, 82–83.)

3.4 Törkeä kirjanpitorikos

Jos kirjanpitorikoksessa 1) laiminlyödään liiketapahtumien kirjaaminen tai tilinpäätöksen laatiminen olennaisilta osiltaan tai kokonaan tai 2) väärin tai harhaanjohtavien tietojen määrä on suuri, ne koskevat suuria summia tai perustuvat sisällöltään väärin tositteisiin taikka 3) kirjanpito hävitetään tai kätkeytään kokonaan tai olennaisilta osiltaan tai sitä vahingoitetaan olennaisilta osiltaan, voidaan puhua törkeästä kirjanpitorikoksesta. Tämän lisäksi kirjanpitorikoksen tulee olla myös kokonaisuutena arvioiden törkeä, jotta siihen sovelletaan ankarampaa rangaistusasteikkoa. (Rikoslaki 30:9a §.)

Rajaveto perusmuotoiseen kirjanpitorikokseen perustuu lähinnä laiminlyöntien tai virheiden määrään tai kohteena olevan kirjanpitoaineiston laajuuteen. Virheellisten tietojen määrää arvioidessa voidaan huomioida sekä niiden absoluuttinen määrä että niiden suhteellinen osuus kaikista kirjauksista. Väärin tositteiden käyttäminen on suunnitelmallista ja tahallista, joten se täyttää aina törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön. (Koponen & Sahavirta 2007, 83–84.)

Kirjausten tai tilinpäätöksen laiminlyöminen kokonaisuudessaan katsotaan yleensä törkeäksi kirjanpitorikokseksi. Tällainen laiminlyönti koskee kuitenkin usein kirjanpitovelvollista, jolla ei ole lainkaan liiketapahtumia tai niitä on vain muutamia. Liiketapahtumien vähyydestä huolimatta, jokaisen yhtiön perustamisesta on oltava jokin selvitys ja sen taloudellinen asema on selvitettävä tilinpäätöksellä. Yleensä tällaisissa tapauksissa menettely arvioidaan kuitenkin perusmuotoisena kirjanpitorikoksena eikä törkeänä, sillä laiminlyönnillä ei ole niin suurta merkitystä kuin toimivien yritysten kohdalla. (sama, 84–85.)

3.5 Tuottamuksellinen kirjanpitorikos

Tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta puhutaan silloin, kun tekijäpiiriin kuuluva henkilö törkeässä huolimattomuudessa 1) laiminlyö kokonaan tai osittain liiketapahtumien kirjaamisen tai tilinpäätöksen laatimisen taikka 2) hävittää, hukkaa tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa. Lisäksi kyseisen menettelyn tulee vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Rikoslaki 30:10 §.)

Tekijän täytyy rikkoa huolellisuusvelvoitetta, jotta hänelle voidaan syyksi lukea tuottamuksellinen kirjanpitorikos. Lisäksi hänellä on katsottu olevan kyky ja mahdollisuus tehdä asiat huolellisuusvelvoitteen mukaan. Huolellisuusvelvoitteen määrittämisessä käytetään apuna kirjanpitolakia, kirjanpitoasetusta ja muiden lakien kirjanpitovelvollisuutta koskevia säännöksiä, kuten millä tavalla liiketapahtumat tulee kirjata tai missä ajassa. Kirjanpitovelvollisuuden täyttäminen edellyttää erikoistietoja, joita keskivertoihmisellä ei ole. Mikäli kirjanpidon toimeksianto otetaan vastaan ilman asianmukaista taitoa, voi tuottamuksellinen kirjanpitorikos tulla kyseeseen. Jos kirjanpitovelvollinen on tiennyt antavansa kirjanpidon laatimisen siihen kykenemättömälle henkilölle, myös hän voi joutua siitä vastuuseen. (Koponen & Sahavirta 2007, 85–86.)

Laissa puhutaan törkeästä huolimattomuudesta eikä se edellytä tietoista toimintaa. Tuottamuksen astetta arvioitaessa otetaan huomioon se, kuinka tietoisesta riskinotosta on ollut kysymys. Lisäksi arvioidaan rikotun huolellisuusvelvoitteen merkittävyyttä ja teosta seuraavia vahinkoja. Tuottamus voi täytyä myös siinä tapauksessa, että tekijä on mielestään menetellyt oikein. (sama, 86–87.)

Tahallisuuden ja tuottamuksen rajaveto korostuu törkeän kirjanpitorikoksen kohdalla. Törkeässä kirjanpitorikoksessa edellytetään tahallisuutta ja rangaistuksena siitä seuraa aina vankeutta toisin kuin tuottamuksellisessa kirjanpitorikoksessa, jonka rangaistuskäytäntö on lievempi. Lisäksi jo aiemmin mainittu syytesidonnaisuuden periaate edellyttää, ettei vastaajaa voida tuomita muusta rikoksesta kuin mistä häntä syytetään. Jos henkilöä syytetään tahallisesta teosta, ei hänelle voida lukea syyksi tuottamuksellista menettelyä. (sama, 87.)

3.6 Kirjanpitorikkomus

Kirjanpitorikkomuksessa henkilö joko tahallaan tai törkeässä huolimattomuudessa 1) laiminlyö kirjausten tekemisen määräajassa tai 2) ei liitä työntekijän allekirjoittamaa kuittia tai muuta vastaavaa tositetta käteisellä maksetusta palkasta kirjanpitoon tai 3) rikkoo kirjanpitoaineiston säilytysvelvollisuuden taikka 4) laiminlyö mahdollisen tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen rekisteröimisilmoituksen. Rikkomus tulee kyseeseen silloin, kun teko ei täytä kirjanpitorikoksen tunnusmerkkejä. (Kirjanpitolaki 8:4 §.)

Kaikki pykälän säännökset koskevat juoksevaa kirjanpitoa. Lisäksi ne ovat luonteeltaan sellaisia, joita voi helposti rikkoa huomaamattaan. Sen vuoksi rangaistusta ei tuomita, mikäli rikkomus on vähäinen. Kirjanpitorikkomuksen ollessa merkittävä, mutta ei kuitenkaan kirjanpitorikoksen tunnusmerkit täyttävä, siitä seuraa sakkorangaistus. (Rekola-Nieminen 2016, 222–223.)

3.7 Rangaistukset

Taulukossa kaksi luetellaan rangaistukset kirjanpitorikoksista ja -rikkomuksesta. Törkeästä kirjanpitorikoksesta seuraa aina ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus, muista kirjanpitorikoksista voi selvitä pelkillä sakoilla. Kirjanpitorikkomuksen ollessa vähäinen, siitä ei välttämättä seuraa rangaistusta ollenkaan.

TAULUKKO 2. Rangaistukset kirjanpitorikoksista ja -rikkomuksesta (Rikoslaki 30:9–10 § ja Kirjanpitolaki 8:4 §)

	Rangaistus
Kirjanpitorikkomus	sakko
Kirjanpitorikos	sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta
Tuottamuksellinen kirjanpitorikos	sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta
Törkeä kirjanpitorikos	neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta

3.8 Rikosten vanhentuminen

Rikoksen vanhentumisella tarkoitetaan sitä, että ajan kulumisen vuoksi rikosoikeudellisesta vaatimuksesta ei voida enää määrätä seuraamusta tai tuomiota. Jos syyteoikeus on vanhentunut, syyte on hylättävä. Syyteoikeuden vanhentumisaika jaetaan viiteen ryhmään, jotka käyvät ilmi taulukosta kolme. Ryhmittelyn erottava tekijä on rikosten rangaistusmaksimi. Mitä ankarampi rangaistus rikoksesta seuraa, sitä pidempi on sen vanhentumisaika. (Frände 2005, 335, 337–338.)

Vanhentumisaika lasketaan rikoksen tekopäivästä. Myös avunanto ja yllytys lasketaan varsinaisen rikoksen tekopäivästä, vaikka se olisi tapahtunut aiemmin. Seurausrikoksissa vanheneminen alkaa kyseisen seurauksen ilmenemispäivästä, esimerkiksi veropetoksessa rikos on katsottu tehdyksi verotusmenettelyn päätyttyä. Vanhentumisaika katkeaa silloin, kun syytetylle on annettu haaste henkilökohtaisesti tiedoksi. (sama 339–341.)

TAULUKKO 3. Rikosten vanhentumisajat (Rikoslaki 8:1 §)

Rangaistusmaksimi	Esimerkkirikos	Vanhentumisaika
Elinkautinen vankeusrangaistus	Murha, törkeä maanpetos, törkeä vakoilu	Ei vanhene koskaan
Vankeutta yli 8 vuotta	Törkeä pahoinpitely, tappo, törkeä tuhotyö	20 vuotta
Vankeutta 2–8 vuotta	Törkeä kirjanpitorikos, törkeä veropetos, törkeä kavallus	10 vuotta
Vankeutta 1–2 vuotta	Kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kirjanpitorikos, veropetos	5 vuotta
Enintään vuosi vankeutta, sakko tai rikesakko	Kirjanpitorikkomus, näpistys	2 vuotta

4 KIRJANPITÄJÄN VASTUU

Suurimman osan suomalaisten yritysten kirjanpidoista ja tilinpäätöksistä laatii joko yrityksen palveluksessa oleva kirjanpitäjä tai tilitoimiston toimihenkilö. Useimmiten kirjanpitäjän työ on hyvin itsenäistä ja vastuullista. Mikäli yrityksessä ilmenee ongelmia, selvitetään yleensä myös taloudellisen informaation lainmukaisuutta. Tällöin kirjanpitäjän voidaan lukea kuuluvan potentiaalisten vastuullisten joukkoon. (Karttunen 2006.)

Kirjanpitäjällä on hyvin merkittävä rooli oikean ja riittävän kuvan saamisessa yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Kirjanpito ja siitä saatava informaatio on tärkeä väline yritysten toiminnan kontrolloimisessa. Tilinpäätöksen perusteella omistajat, verottaja ja velkojat voivat arvioida yrityksen tilannetta. Lisäksi kirjanpitäjällä voi olla merkittävä rooli rikostentorjunnassa, jos hän suorittaa neuvontatehtävänsä asianmukaisesti ja puuttuu epäselvyyksiin ajoissa. (Hällström 2007, 84.)

4.1 Kirjanpitäjän työnkuva

Kirjanpitäjän työnkuva voidaan jakaa kolmeen luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluu rutiinikirjanpitäjä, joka tekee kirjanpidon hänelle toimitetun aineiston perusteella ja laatii vuosittain myös tilinpäätöksen. Hän on pelkästään tiedon passiivinen vastaanottaja ja hänen tehtävänään on huolehtia, että kirjanpito on laadittu toimitetun materiaalin perusteella mahdollisimman oikein. (Vento 2005.)

Toisessa luokassa on kirjanpitäjä, joka osallistuu aktiivisesti taloushallinnon hoitoon. Hän tekee rutiinityöt, kuten laatii kirjanpidon ja tilinpäätöksen, mutta näiden lisäksi hän voi esimerkiksi vastaanottaa ja maksaa laskuja tai valvoa rutiinitaloushallintoa. Tämä luokka vastaa hyvin taloushallinnon palvelutoimiston kirjanpitäjän työnkuvaa. (sama.)

Taloushallinnonhoitaja, joka osallistuu edellisten tehtävien lisäksi asiakasyrityksen päätöksentekoon omalla erikoissektorillaan, kuuluu kolmanteen luokkaan. Tällaisessa tilanteessa ei välttämättä enää voida puhua kirjanpitäjästä, mutta monissa tilitoimistoissa kyseistä toimintaa harjoitetaan vakiintuneesti. Kahden viimeisen luokan erottelu on myös vaikeaa. (sama.)

4.2 Kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu

Kirjanpitäjän rikosoikeudellista vastuuta voidaan tarkastella aiemmin määriteltyjen kolmen luokan kautta. Rutiinikirjanpitäjä ei voi yleensä joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen asiakasyrityksen kirjanpitoon liittyen. Hän vastaanottaa informaatiota passiivisesti eikä osallistu millään tavalla toiminnan suunnitteluun tai päätöksentekoon. Ainoa riski rutiinikirjanpitäjällä on se, että hän tekee työssään sellaisen virheen, jota ammatikseen toimivan keskiverto kirjanpitäjän ei pitäisi tehdä. Tällöinkin edellytetään törkeää huolimattomuutta, jotta tuottamuksellisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkit täyttyvät. (Vento 2005.)

Kirjanpitäjä, joka hoitaa asiakasyrityksen taloushallintoa laajemmin, on selvästi kriittisemmällä alueella. Tällöin kirjanpitäjä osallistuu selvästi aktiivisemmin asiakkaan toimintaan, esimerkiksi maksamalla laskuja tai huolehtimalla laskutuksesta. Kuitenkin tällaisessa tilanteessa asiakas itse tekee viimekädessä kaikki päätökset, joita kirjanpitäjä tai tilitoimisto vain toteuttaa. Jos annetaan suosituksia, esimerkiksi laskujen maksujärjestyksestä, on hyvä pystyä myöhemmin osoittamaan, että asiakas itse teki kyseiset päätökset. (sama.)

Riskialtein alue on tietenkin se, kun aktiivisesti osallistutaan asiakasyrityksen asioista päättämiseen. Tällöin kuulutaan suoraan kirjanpitorikoksien tekijäpiiriin. Tässä asemassa olevan kirjanpitäjän pitää pystyä kertomaan se, miksi ja miten jokin asia on tehty, samoin kuin oman toiminnan valtuudet ja rajat. (sama.)

Kirjanpitäjät ja taloushallinnon ammattilaiset voivat joutua epäilyn tai syytteen kohteeksi oman toimialansa toimenpiteistä joko tekijänä tai muuna rikollisosallisena. Kuinka pitkälle vastuu tässä tapauksessa ulottuu, riippuu omien toimien ja valtuuksien laajuudesta. Rutiinitoimenpiteistä voi joutua syytetyksi vain törkeän huolimattomuuden osoittamalla, muulloin edellytetään aina jonkinlaista aktiivista osallistumista. (sama.)

4.3 Kirjanpitovelvollisen ja tilitoimiston vastuun jakautuminen

Kirjanpitovelvollisen ja kirjanpitotoimiston vastuunjaon ensisijaisena perustana on lainsäädännössä vahvistetut periaatteet sekä asiakkaan kanssa tehty toimeksiantosopimus. Jos ulkopuolinen toimeksisaaja laatii kirjanpidon ja tilinpäätöksen, rikosoikeudellinen vastuu jakautuu hänen ja

kirjanpitovelvollisen välillä siten, kuinka tehtävät on heidän välillään jaettu. Jos kirjanpitovelvollinen on vain toimittanut kirjanpitoaineiston tilitoimistolle antamatta ohjeita työn suorittamiseksi, voi hän jäädä kokonaan rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle. Jos taas kirjanpitäjä tekee kirjanpidon mekaanisesti kirjanpitovelvollisen ohjeiden mukaan, voi hän puolestaan jäädä rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle. Mikäli kirjanpitovelvollinen ja kirjanpitotoimisto laativat kirjanpidon ja tilinpäätöksen yhdessä, he myös vastaavat mahdollisista virheellisyyksistä yhdessä. (Leppiniemi & Kaisanlahti 2016, luku 5, kirjanpitorikos ja kirjanpitorikkomus.)

Kirjanpitolautakunta on todennut lausunnossaan 2011/1866, että mitä enemmän kirjanpitoa hoitava yritys ottaa itse kantaa tositteiden sisältöön, sitä laajemmaksi hänen vastuunsa kirjanpidon oikeellisuudesta muodostuu. Jos tilitoimisto tai kirjanpitäjä laatii tositteen kirjanpitovelvollisen puolesta, on tämän selvitettävä kirjanpitovelvolliselta liiketapahtuman luonne ja huolehdittava siitä, että kirjanpitovelvollinen merkitsee tositteeseen hyväksymismerkintänsä. (Leppiniemi 2011.)

Tilitoimistoalan yleisten sopimusehtojen mukaan asiakasyrityksellä on vastuu kirjanpidostaan, veroistaan, asianmukaisten valvonta- ja viranomaisilmoitusten tekemisestä ja erilaisten lupien hakemisesta, eivätkä nämä vastuut siirry tilitoimistolle. Lisäksi asiakkaan on huolehdittava liiketapahtumia kuvaavan aineiston toimittamisesta tilitoimistolle ja hän myös vastaa aineiston oikeellisuudesta. Asiakas päättää mitä laskelmia ja raportteja kirjanpidosta tehdään ja miten niitä hyödynnetään. Tilitoimisto suorittaa sovitut palvelut sopimuksen mukaisesti ja tarvittaessa ilmoittaa asiakkaalle havaitsemistaan virheistä. Tilitoimisto ei ole kuitenkaan velvollinen tarkkailemaan ja korjaamaan asiakkaalta saatua aineistoa tai tarkastamaan tietoja, ellei näistä tehtävistä ole erikseen sovittu. (Taloushallintoliitto 2004.)

Yrityksen tulee myös valvoa toimeksiannon saaneen kirjanpito-yhtiön edustajien ja kirjanpitäjien toimintaa. Silloin kun kirjanpitovelvollinen ei toimita kirjanpitoaineistoa tai kirjanpito on kokonaan laiminlyöty, ei kirjanpitovelvollinen voi vedota siihen, että hän on luullut tilitoimiston tekevän kirjanpidon. Lisäksi kirjanpitovelvollisen tulee maksaa sovittu palkkio tilitoimiston palveluista. Kirjanpitäjän tai tilitoimiston tulee puolestaan lakkauttaa toimeksianto, mikäli kirjanpitovelvollisen laiminlyönnit jatkuvat, vapautuakseen tulevaisuudessa vastuulta. (Hällström 2007, 102–103.)

4.4 Kirjanpitäjän ongelmatilanteita

Hankaluudet tilinpäätöksen laatimisessa johtuvat useimmiten epäselvistä tositteista, aiemmista epäselvistä kirjauksista, laiminlyönneistä tai muista seikoista, joita teoria ei entuudestaan tunne eikä näin ollen ohjaa niiden ratkaisemisessa. Tilinpäätös on kuitenkin pakko laatia ja silloin kirjanpitäjä joutuu pohtimaan erilaisia ratkaisuja kirjanpidon ongelmiin. (Leppiniemi 2015.)

Tilinpäätöksen perustana olevan kirjanpidon tulee olla oikein, joten kirjanpidon virheet täytyy korjata ennen tilinpäätöksen laatimista. Tarvittaessa Kirjanpitolautakunnalta voi hakea lisää määrää aikaa tilinpäätöksen laatimiseen. Lisäksi on hyvä muistaa, että kaikissa normaaleissakin tilinpäätöstilanteissa joudutaan tekemään ratkaisuja epävarmuuden vallitessa. (sama.)

Tositteissa olevat virheet voivat olla joko tahallisia tai tahattomia. Tahalliset virheet liittyvät yleensä talousrikoksiin, kuten verorikoksiin, velkojen epärehellisyyteen tai rahanpesuun. Kirjanpitäjän on syytä pysyä erossa tällaisista rikollisista seikoista, mutta jos tehtävä on jo vastaanotettu, tulee asiaan löytää ratkaisu. Jos liiketapahtuman taustalla on rikollinen toiminta ja tästä on laadittu väärä tosite, ei liiketapahtumaa voi kuitenkaan jättää kirjaamatta kirjanpitoon. Esimerkiksi jos on nostettu rahaa yrityksen tililtä tekaistulla irtaimen omaisuuden ostolaskulla, kirjaus tehdään silti pankkitilille, mutta ei kalustotilille vaan asian luonnetta vastaavalle tilille. Jos varat on tarkoitus palauttaa, kirjaus voidaan tehdä lainasaamisiin, jos ne on tarkoitettu lahjaksi, niin silloin kirjaus tulee liiketoiminnan muihin kuluihin. Myös mahdolliset veroseuraamukset on kirjattava. (sama.)

Aina kirjanpitäjä ei voi tietää tositteiden virheellisyydestä. Tosite voi olla muodoltaan oikean näköinen ja sisällöltään uskottava, jolloin kirjanpitäjä voi harhautua tekemään tosiasiallista liiketapahtumaa vastaamattoman kirjauksen. Kuitenkin kirjanpitäjä aivan kuin hänen esimiehensä voivat lähtökohtaisesti luottaa tositteiden oikeellisuuteen. Kirjanpidossa käsitellään niin suuret määrät tositteita, ettei jokaisen taustaa voida lähteä selvittämään. Kuitenkaan väite tietämättömyydestä ei riitä turvaamaan kirjanpitäjää. Kirjanpidon toteuttajalta odotetaan pätevyyttä ja ammattitaitoa, joiden avulla hänen tulisi kiinnittää huomiota poikkeuksellisiin tositteisiin. (sama.)

Kirjanpitoon kirjataan lähtökohtaisesti liiketapahtumia eikä tositteita. Mikäli tosite havaitaan liiketapahtumaa vastaamattomaksi, kirjanpitoon tehdään kirjaus liiketapahtuman tiedossa olevien tosiseikkojen nojalla. Tällöin kirjauksen perustaksi voidaan laatia uusi tosite, johon liitetään tarpeellinen todistusaineisto tai viittaus tällaiseen aineistoon liiketapahtuman oikeasta sisällöstä. Jos

olennainen liiketapahtuma on poikkeuksellinen, tulee harkita liitetiedon antamista tilinpäätöksessä oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi. (Leppiniemi 2015.)

Yrityksille voidaan esittää myös kiistanalaisia vaatimuksia, esimerkiksi vahingonkorvauksista tai oikeudenkäynnistä. Vaikka niitä voidaan pitää aiheettomina, on syytä pohtia tulisiko vaatimuksista informoida tilinpäätöksessä tai toimintakertomuksessa. Jos on todennäköistä, että vaatimus joudutaan maksamaan, tulee se esittää velkana. Jos maksettavaa tulee luultavasti vaatimusta vähemmän, voidaan se esittää pakollisena varauksena. Jos maksua ei pidetä todennäköisenä, mutta kuitenkin mahdollisena, tulee asiasta ilmoittaa liitetiedoissa tai toimintakertomuksessa. (sama.)

4.5 Rikosoikeudellisesta vastuusta vapautuminen

Kirjanpitäjän tulee syventyä riittävästi kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja toimintakertomuksen laatimista koskeviin säädöksiin ja määräyksiin. Liiketapahtumat tulee aina kirjata tosiasiallisen luonteensa mukaisesti ja niitä todentavien tositteiden sisällön on oltava oikea. Juoksevaa kirjanpitoa tehtäessä kirjanpitäjän on hyvä paneutua tositteiden sisältöön riittävän syvällisesti. Oman kokemuksen perusteella epäuskottaviin seikkoihin on suhtauduttava varauksella ja tarvittaessa on hankittava lisäselvitystä asiasta. (Karttunen 2006.)

Lisäksi kirjanpitäjän on oltava huolellinen ja dokumentoitava työnsä. Erityisesti jaksottamista ja arvostamista koskevien määräysten noudattaminen takaa tilinpäätöksen olennaisen oikeellisuuden. Tilitoimistoissa on lisäksi syytä laatia aina kirjallinen toimeksiantosopimus, jossa päämiehen velvollisuudet on kuvattu riittävän yksiselitteisesti. Myös työsuhteessa olevan kirjanpitäjän on huolehdittava esimiehen hyväksymismerkintöjen toteutumisesta. (sama.)

Paras vakuutus tilitoimistojen ja kirjanpitäjien osalta on pitää omat työpaperit riittävän yksityiskohdaisina ja perusteellisina. Tämä on useimmissa tapauksissa ainoa tapa selvittää, miten asiassa on voinut toimia sekä paras mahdollinen näyttöaineisto todistusarvoltaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että jokaisesta toimenpiteestä kannattaa jättää itselleen jotakin mustaa valkoisella siitä, miten on tilanteessa toiminut, miksi ja mikä on ollut toiminnan tavoite. Kirjanpitäjiä kuullaan useissa talousrikostapauksissa myös todistajina, jolloin työpapereista on apua. (Vento 2005.)

Toimeksiantosopimuksessa kannattaa määritellä toimivallan rajat selvästi, varsinkin jos toimenkuvaan kuuluu taloushallinnon päätöksentekoon osallistumista. Yksityiskohtainen sopimus kääntää todistustaakan asiakkaalle siitä, että kirjanpitäjän vastuualue olisikin ollut sovittua laajempi. Jos asiakasyrityksessä liikutaan harmaalla alueella, kannattaa oman vastuun kannalta asiasta huomauttaa, jotta voi jälkikäteen osoittaa reagoineensa asiaan ja olleen todellisuudessa ulkopuolinen. Lisäksi kannattaa muistaa, että aina voi tulla harhaanjohdetuksi, jolloin työpapereista on apua oman aseman osoittamisessa. (Vento 2005.)

Eräässä artikkelissa annetaan kymmenen neuvoa, joiden avulla voi välttää tilitoimistoon kohdistuvan lakisyytteen. Vaikka se on tarkoitettu lähinnä Yhdysvalloissa toimiville kirjanpitäjille ja tilitoimistoille, sopivat neuvot kuitenkin myös Suomeen. Ensimmäiseksi neuvotaan perehtymään mahdollisten asiakasyritysten taustaan. Ennen kuin vastaanotetaan uusi toimeksianto, olisi hyvä tarkastaa löytyykö yrityksen historiasta jotakin epäilyttävää, esimerkiksi usein vaihtunut tilitoimisto. Lisäksi voi olla yhteydessä yrityksen edelliseen kirjanpitäjään ja kysyä, onko kyseisen yrityksen kanssa ilmennyt ongelmia. Löydettyjen seikkojen perusteella tehdään riskianalyysi ja päätetään otetaanko toimeksianto vastaan. (Mannino, Comerford & Dailey 2007, 6.)

Kun laaditaan asiakkaiden kanssa sopimuksia, pitäisi niissä määritellä mahdollisimman tarkasti sovitut palvelut, niiden rajoitukset ja vastuut. Jos asiakassuhteen edetessä otetaan hoidettavaksi uusia tehtäviä, jokaisen kohdalla kannattaa laatia joko oma sopimus tai päivittää vanhaa sopimusta. Kirjanpitovelvolliset toimittavat tilitoimistoille ja kirjanpitäjille paljon erilaisia asiakirjoja, jotka tulisi säilyttää huolellisesti ja järjestelmällisesti. Aineistoista puuttuvat dokumentit voivat herättää ulkopuolisissa epäilyjä rikollisesta toiminnasta. (sama 6, 8.)

Kirjanpitäjän tulisi aina kommunikoida asiakkaidensa kanssa mahdollisimman objektiivisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että kaikessa viestinnässä pitäisi käyttää objektiivista ja selvää kieltä, jota ei voi ymmärtää väärin. Kirjanpitäjien ei myöskään pitäisi ilmaista mielipiteitään tai jossitella, vaan keskustelun pitäisi perustua olemassa oleville faktoille. Jokaisen asiakasyrityksen kirjanpidosta vastaavan kirjanpitäjän tai tiimiin pitää olla selvillä niin yleisistä kuin yrityksen toimialaa koskevista säädöksistä. Mikäli tilitoimistossa on jonkin alan erityisosaaja, tulisi heidän osaamistaan hyödyntää asiakassuhteiden alusta alkaen. (sama, 8.)

Jos yrityksen kanssa on sovittu jonkin tietyn menettelytavan käyttämisestä, tulisi sitä noudattaa, ellei se ole hyvän kirjanpitoitavan vastaista. Lisäksi kirjanpitäjän tulisi dokumentoida sovitut suun-

nitelmat, menettelytavat ja niiden valitsemisperusteet, raporteista tai muista asiakirjoista tehdyt johtopäätökset ja mahdollinen suoritettu valvonta. Mikäli asiakkaalla herää kysymyksiä tai epäilyksiä jostakin menettelystä, pitää niihin vastata asiallisesti ja dokumentoida mahdollinen ongelma ja sen ratkaisu. Lisäksi kannattaa muistaa, että johto on yleensä vastuussa yrityksen vääristä tai rikollisista menettelytavoista, joten sen antamiin tietoihin ja raportteihin tulisi suhtautua varauksella. (Mannino, Comerford & Dailey 2007, 8.)

Kirjanpitäjän tai tilitoimiston edustajan kannattaa välttää kontakteja muiden kuin asiakkaiden kanssa. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei asiakasyrityksen tilanteesta pitäisi keskustella pankkien tai luotonantajien kanssa, vaikka ne sitä pyytäisivät, vaan lähettää vain tarvittavat raportit. Tällöin välttyään antamasta yrityksestä väärää kuvaa tai vääriä tietoja. Mikäli asiakkaan kanssa ilmenee ongelmia, kannattaa konsultoida mahdollisimman pian tilitoimiston omaa lakimiestä tai edustajaa, jotta turhilta ongelmilta välttyttäisiin tai niihin osattaisiin varautua riittävän ajoissa. (sama.)

4.6 Vastuuvakuutus

Vastuuvakuutuksen tarkoitus on turvata vakuutuksenottajaa siinä tapauksessa, että hän joutuu vahingonkorvausvelvolliseksi. Jos vakuutuksenottaja joutuu maksamaan kolmannelle osapuolelle korvausta aiheuttamastaan vahingosta, vakuutuksenantaja korvaa kyseisen määrän vakuutuksenottajalle. Korvaukset kohdistuvat pääsääntöisesti toiselle aiheutettuun henkilö- tai esinevahinkoon. Yleensä vastuuvakuutus muotoillaan kattamaan tietyn toiminnan vastuutilanteet joko yrityksessä tai henkilöryhmissä, esimerkiksi tilitoimistossa. Vakuutuksen tarkempi kattavuus määritellään vakuutusehdoissa ja vakuutuskirjassa. (Hoppu & Hemmo 2006, 315–317.)

Taloushallintoliitto on tehnyt sopimuksen If Vahinkovakuutusyhtiö Oy:n kanssa sen jäsenille tarkoitetusta vastuuvakuutuksesta. Vastuuvakuutuksen tarkoituksena on korvata tilitoimiston toimialaan kuuluvasta toiminnasta ulkopuoliselle aiheutettu taloudellinen vahinko, josta tilitoimisto olisi itse korvausvelvollinen. Vakuutuksessa korvataan muun muassa laskuvirheestä tai määräajan ylityksestä aiheutuneet viivästyskorot ja mahdolliset veroseuraamukset. Vakuutus koskee vain tilitoimiston ja sen henkilökunnan aiheuttamia vahinkoja, ei apuna käytettäviä itsenäisiä yrittäjiä tai yrityksiä. Vakuutus kattaa myös vero- ja yhtiöoikeudellisen konsultoinnin sekä taloushallintoon kuuluvan ohjelmistokonsultoinnin. (If Vahinkovakuutus Oy 2005, viitattu 1.10.2016.)

5 OIKEUSTAPAUKSIA

Korkeimmassa oikeudessa ja hovioikeudessa käsitellään useita tapauksia kirjanpitorikoksiin liittyen. Esimerkiksi vuosina 2006–2013 korkeimmassa oikeudessa on käsitelty vuosittain keskimäärin 24 perusmuotoista, törkeää ja tuottamuksellista kirjanpitorikosta (Tilastokeskus 2014, viitattu 8.10.2016). Seuraavissa tapauksissa syytettyinä on ollut kirjanpitovelvollisen lisäksi kirjanpitäjä tai tilitoimiston edustaja.

Käsitellyissä oikeustapauksissa on hyvä muistaa, että sillä hetkellä voimassa ovat olleet eri lakipykälät. Rikoslakiin on tullut muutoksia kirjanpitorikosten osalta viimeksi 1.4.2003, ja kirjanpito-laissa muutoksia on tapahtunut useana vuonna. Kyseisissä oikeustapauksissa on sovellettu sekä rikoksen tekohetkellä että tuomion täytäntöönpanon aikana voimassa olleita lakeja. Jotta teko on rangaistava, sen on täytynyt täyttää molempien lakien kirjanpitorikosten tunnusmerkit, mutta rangaistus on määräytynyt lievemmän lain mukaan (Korkein oikeus 2014, viitattu 17.10.2016).

5.1 Korkein oikeus 2010:91

A on omistanut yksin kahden yhtiön (T Oy ja S Oy) osakekannan ja ollut niiden hallitusten ainoa jäsen. A on nostanut molemmista yhtiöistä useana vuonna useissa erissä osakaslainoja, ja nostot on kirjattu tilinpäätöksissä saataviksi A:lta. Yhtiöt ovat jakaneet osinkoja voittovarojensa perusteella, jotka on kuitattu A:n saatavia vastaan. A on todettu varattomaksi ulosottoselvityksessä jo ennen tehtyjä nostoja. Lisäksi T Oy on antanut lainaa S Oy:lle ja V Oy:lle, vaikka niiden omaisuus on pantattu ulkopuolisen pantinhaltijan hyväksi. Kyseisille saataville ei ole myöskään merkitty turvaavaa vakuutusta. B on A:n yhtiöiden kirjanpidosta huolehtivan tilitoimiston toimitusjohtaja. (Finlex 2011, viitattu 10.9.2016.)

Syyttäjä vaati käräjäoikeudessa A:lle ja B:lle rangaistusta törkeästä kirjanpitorikoksesta T Oy:ssä, koska he ovat tahallaan laiminlyöneet vuosina 1999–2004 päättäneiden tilikausien aikana tilinpäätöksen laatimisen siten, että A:n, S Oy:n ja V Oy:n saatavat on kirjattu taseen vastaavaa puolelle, vaikkei kyseisillä vastaavilla ole ollut arvoa huomioiden A:n, V Oy:n ja S Oy:n tilanne. Lisäksi he ovat laiminlyöneet kirjata tilinpäätökseen liitetiedon saatavien arvottomuudesta ja A:n osakaslainojen lainvastaisuudesta. (sama.)

Lisäksi syytetyille vaadittiin rangaistusta kirjanpitorikoksesta sillä perusteella, että he ovat laiminlyöneet S Oy:n vuosien 1999–2002 tilikausien tilinpäätösten laatimisen merkitsemällä lainasaatavat nimellisarvoonsa henkilöltä A, vaikka niillä ei ole ollut arvoa huomioiden A:n taloudellinen tilanne. Lisäksi S Oy:n liitetiedoissa on jätetty mainitsematta saamisten arvottomuus ja lainvastaisuus sekä se, että yhtiön pankkitili on pantattu. (Finlex 2011, viitattu 10.9.2016.)

Käräjäoikeus hylkäsi molemmat syytteet, sillä se katsoi jääneen näyttämättä, että syytekohtissa mainitut saatavat olisi pitänyt kirjata muuhun kuin nimellisarvoonsa. Liitetietoihin olisi kuitenkin käräjäoikeuden mukaan pitänyt kirjata se, että nostot olivat osakeyhtiölain vastaisia ja mainita pankkitilin panttauksesta. Käräjäoikeus kuitenkin katsoi, etteivät syytetyt olleet jättäneet näitä asioita tahallaan mainitsematta ja pankkitilin saldo on ollut niin vähäinen, ettei oikean ja riittävän kuvan saaminen ole olennaisesti vaarantunut. A sai eräistä muista rikoksista tuomion, joka oli yksi vuosi ja kaksi kuukautta ehdollista vankeutta. (sama.)

Syyttäjä valitti hovioikeuteen ja tarkensi molemmissa syytteissä sitä, että A ja B ovat myös antaneet vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Hovioikeus katsoi, että molemmat ovat vastuussa kirjanpidon oikeellisuudesta. T Oy:n kohdalla hovioikeus katsoi, että A ja B ovat syyllistyneet kirjanpitorikokseen laiminlyömällä tilinpäätösten laatimisen vuosina 1999–2004, koska he ovat antaneet vääriä ja harhaanjohtavia tietoja merkitsemällä taseen vastaavaa puolella lainasaatavia nimellisarvoonsa, vaikka ne ovat olleet arvottomia sekä antaneet liitetiedoissa harhaanjohtavia tietoja lainojen arvottomuudesta ja A:n osakslainojen lainvastaisuudesta. Tällä menettelyllä he ovat vaikeuttaneet oikean ja riittävän kuvan saamista T Oy:n taloudellisesta tilasta. S Oy:n kohdalla syytteet hylättiin, sillä hovioikeuden mukaan vääriä ja harhaanjohtavia tietoja ei ollut annettu tahallaan. Hovioikeus ei muuttanut A:n rangaistusta, mutta määräsi B:lle 80 päiväsakon rangaistuksen. (sama.)

Syyttäjä valitti korkeimpaan oikeuteen ja vaati A:lle ja B:lle edelleen rangaistusta kirjanpitorikoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta aiemmin esitettyjen syytekohtien mukaisesti, joista rangaistuksena A tuomittaisiin yli kahden vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja B ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Vaihtoehtoisesti B voitaisiin tuomita myös avunannosta kyseisiin rikoksiin. (sama.)

Korkeimmassa oikeudessa katsottiin, että A ja B ovat syyllistyneet väärien tietojen antamiseen molempien yhtiöiden kohdalla kirjaamalla taseeseen lainasaatavat nimellisarvoonsa, vaikka he ovat tietäneet niiden olevan arvottomia. Lisäksi liitetiedoissa on annettu harhaanjohtavia tietoja, sillä niissä ei ole mainittu A:n osakaslainojen lainvastaisuutta. Muilta osin syytetyt eivät ole syyllistyneet heidän syykseen väitettyyn rikokseen. Korkein oikeus katsoi, että tilinpäätöksessä annetut väärät tiedot ovat koskeneet suuria summia, mutta kirjanpitorikos ei ole ollut kokonaisuutena arvioiden törkeä, joten rangaistusasteikko määräytyy perusmuotoisen kirjanpitorikoksen mukaan. A:n rangaistukseksi määrättiin yhden vuoden kuuden kuukauden ehdollinen vankeusrangaistus ja B:lle 100 päiväsakkoa. Tapauksen käsittelyaika on kuitenkin ollut tavanomaista pitempi, joten hyvityksenä tästä rangaistukset tulevat hovioikeuden määräämien, pienempien rangaistusten mukaan. (Finlex 2011, viitattu 10.9.2016.)

Kyseinen tapaus on ollut merkittävä, sillä monessa muussa kirjanpitorikosoikeudenkäynnissä sen jälkeen on viitattu tapaukseen ja sen perusteluihin. Myös monissa uudemmissa kirjanpitäjän tai tilitoimiston vastuuta käsittelevissä kirjoituksissa on viitattu siihen. Sitä voisi siis pitää jonkinlaisena suunnanantajana tilitoimiston ja kirjanpitäjän vastuuta määriteltäessä.

Tapauksesta ilmenee myös hyvin se, miten syyte vaikuttaa asian ratkaisuun. Syytteisiin lisättiin väärien ja harhaanjohtavien tietojen antaminen vasta hovioikeudessa, joilla saatiin myös tuomio tapauksesta. Oikeusistuin on siis katsonut kyseessä olevan juuri väärien ja harhaanjohtavien tietojen antaminen ja sitä kautta oikean ja riittävän kuvan vääristyminen.

Syytettynä on ollut tilitoimiston toimitusjohtaja. Syytteeseen asettamiseen perustana on ollut se, että tilitoimiston edustajana hänellä on ollut vastuu toimeksiannon asianmukaisesta hoitamisesta. Tapauksen kuvauksesta ei kuitenkaan käy ilmi, onko hän myös ollut mukana laatimassa kirjanpitoa tai antanut neuvoja sen laadintaan. Hänellä on kuitenkin ollut tietämys asiakasyritysten ja A:n taloudellisesta tilasta, mikä on riittänyt tuomion antamiseen. Vapautuakseen vastuulta hänen olisi pitänyt puuttua käytettyyn kirjausmenettelyyn ja huomioida lainasaamisten arvottomuus kirjanpidon ja tilinpäätöksen hoitamisessa.

5.2 Korkein oikeus 2016:2

A on toiminut kirjanpitovelvollisena toiminimellä H, jonka kirjanpidosta on vastannut toimeksiantajalla C. B:llä on ollut oman toiminimensä lisäksi aputoiminimi, joka on toiminut samalla alalla kuin A. B on solminut useita urakkasopimuksia asiakkaiden kanssa, mutta töiden toteutuksesta on vastannut A. B on maksanut A:lle tämän laskutuksen perusteella korvauksia tehdyistä töistä. Syyttäjän mukaan kyseessä on ollut kuitenkin A:n liiketoiminta ja töistä saadut tulot ja niistä aiheutuneet menot olisi pitänyt kirjata A:n kirjanpitoon eikä B:n kirjanpitoon niin kuin tapauksessa on menetelty. Tämän vuoksi syyttäjä vaati rangaistusta A:lle ja C:lle kirjanpitorikoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta, sillä he ovat yhdessä laiminlyöneet liiketapahtumien kirjaamisen vastoin kirjanpitolainsäädännön velvoitteita sekä merkinneet kirjanpitoon vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Myös B:lle vaadittiin rangaistusta avunannosta kyseisiin rikoksiin. (Finlex 2016a, viitattu 5.9.2016.)

Käräjäoikeus tuomitsi A:n, B:n ja C:n syytteiden mukaisista rikoksista. Syytetyt hakivat muutosta tuomioon, jolloin tapaus eteni hovioikeuteen. Hovioikeudessa tuomiota ei muutettu. Perusteluina oli se, että B on perustanut aputoiminimen A:n elinkeinotoimintaa vastaavalle alalle, sillä A ei ollut saanut omaa ennakkoperintärekisteritunnusta eivätkä asiakkaat halunneet solmia sopimuksia A:n kanssa ilman sitä. Urakkasopimukset on tehty B:n kanssa, joka on tilittänyt suoritukset A:lle tämän laskutuksen perusteella. B:n aputoiminimellä tapahtunut toiminta on perustunut A:n koulutukseen, kokemukseen ja ammattitaitoon eikä B ole tehnyt kuin käytännön työtehtäviä. Tämän järjestelyn tarkoituksena on ollut mahdollistaa A:n liiketoiminnan jatkuminen, koska hänen toiminimeään ei ole voitu merkitä ennakkoperintärekisteriin. Järjestely on toteutettu C:n antamien neuvojen mukaisesti. (sama.)

A, C ja B valittivat korkeimpaan oikeuteen ja vaativat syytteiden hylkäämistä, sillä A:n toiminimen kirjanpito ei ole ollut virheellinen tai harhaanjohtava. Keskeisimpänä periaatteena kirjanpidossa on se, että tietyn kirjanpitovelvollisen kirjanpitoon kirjataan vain tätä koskevat liiketapahtumat. Aiemmat ratkaisut olivat pohjautuneet siihen, että A:n ammattitaitoon perustuneet työsuoritukset ovat tosiasiasa hänen oman toiminimensä harjoittamaa kirjanpitovelvollista liiketoimintaa. Korkeimmassa oikeudessa arvioitiin ensisijaisesti sitä, kenen toiminnasta on oikeastaan ollut kysymys. (sama.)

Korkein oikeus katsoi, että urakkasopimukset on tehty B:n nimissä, vaikka A olisikin laatinut ne, ja B on ollut töihin liittyvien tarvikkeiden ostaja. Aputoiminimellä tehtyjen töiden on katsottu muodostaneen suuren osan B:n toiminimen tuloista, ja hänellä on ollut tosiasiallinen päätösvalta elinkeinotoiminnassaan. Näiden seikkojen perusteella B on ollut vastuussa harjoitetusta liiketoiminnasta ulkopuolisiin nähden ja myös taloudellinen riski on ollut hänellä. Lisäksi molempien kirjanpidossa B:n A:lle maksamia suorituksia on käsitelty kahden elinkeinonharjoittajan välisinä aliurakointiin perustuvina maksuina. (Finlex 2016a, viitattu 5.9.2016.)

Edellä mainittujen seikkojen perusteella korkein oikeus totesi, ettei A:n toiminimellä harjoittamassa liiketoiminnassa ole laiminlyöty liiketapahtumien kirjaamista tai merkitty kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja. Tämän vuoksi A ja C eivät ole syyllistyneet kirjanpitoa koskeviin rikoksiin eikä B näin ollen avunantoon. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden tuomion ja hylkäsi syytteet sekä vapautti A:n, C:n ja B:n heille tuomituista rangaistuksista. (sama.)

Tässä tapauksessa myös kirjanpitäjä oli syytettynä perusmuotoisesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta. Kyse on ollut siitä onko kirjanpitoon jätetty kirjaamatta liiketoimintaan kuuluvia tuloja ja menoja vai onko menetelty oikein käsittelemällä asiaa aliurakointina. Tapauksen kuvauksen perusteella syyttäjää on voinut olettaa, että kyseessä on ollut rikollinen toiminta, sillä A:lla ei ollut omaa ennakkoperintärekisteritunnusta eikä hän sen vuoksi saanut asiakkaita, jolloin B on perustanut aputoiminimen auttaakseen A:ta. Korkeimmassa oikeudessa asiasta oltiin kuitenkin syyttäjän kanssa eri mieltä ja siellä menettely nähtiin laillisena ja oikeana. Syytettyjen kannalta pitkä oikeudenkäynti on kannattanut, sillä syytteet on hylätty ja heidät on vapautettu saamistaan rangaistuksissa.

5.3 Helsingin hovioikeus 27.5.2016 122899

A on toiminut X Oy:n kirjanpitäjänä ja B osakeyhtiön hallituksen jäsenenä ja tosiasiallista määräysvaltaa yhtiössä käyttävä. Syytteiden mukaan A ja B ovat yhdessä laiminlyöneet kirjanpidon hoitamisen vuosina 2004–2008 vastoin kirjanpitolain mukaisia säännöksiä. Lisäksi he ovat antaneet vääriä ja harhaanjohtavia tietoja, koska he eivät ole alas kirjanneet yli 45 000 euron epäku-rantteja myyntisaamisia ja laiminlyöneet liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätöksen laatimisen olennaisilta osilta tai kokonaan edellä mainittuina vuosina. Tällä menettelyllä A ja B ovat vaikeuttaneet oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudelli-

sesta asemasta ja heidät pitäisi tuomita törkeästä kirjanpitorikoksesta. (Finlex 2016b, viitattu 30.8.2016.)

Syyttäjän mukaan A on laiminlyönyt yhtiön kirjanpidon laatimisen huolimatta siitä, että se on uskottu hänellä toimeksiannolla ja hänelle on maksettu palkkio tehtävän suorittamisesta. B on laiminlyönyt puolestaan velvollisuutensa valvoa sitä, että A hoitaa hänelle uskotun tehtävän ja tarkistaa, että A:lla on tarvittavat taidot tehtävän hoitamiseen. Yhtiön liikevaihto on ollut kyseisinä vuosina huomattava (100 000-450 000 euroa) ja laiminlyönnit ovat jatkuneet viiden vuoden ajan, joten teko on myös kokonaisuutena arvioiden törkeä. (sama.)

Käräjäoikeudessa A kiisti syytteen törkeästä kirjanpitorikoksesta ja vaati sen hylkäämistä. A on omasta mielestään tehnyt kirjanpidon siitä materiaalista, joka hänellä on toimitettu. Lisäksi hän on kertonut hoitaneensa arvonalisäveroilmoitukset ja laskeneensa palkat kuukausittain ja tehneensä vuosittain myös veroilmoituksen. Kahdenkertaisen kirjanpidon laatimiseen hänellä ei ollut mielestään edellytyksiä, koska B ei toimittanut kaikkea kirjanpitomateriaalia. (sama.)

Myös B kiisti syytteen törkeästä kirjanpitorikoksesta, mutta myönsi tekojensa täyttävän perusmuotoisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön. Syyteoikeus on kuitenkin vanhentunut, joten syyte on hylättävä. B tunnusti laiminlyöneensä valvomisvelvollisuutensa, mutta hän kuitenkin kiisti sen, että hänen olisi tullut huolehtia tositteiden numeroinnista, epäkuranttien myyntisaamisten alas kirjauksesta, liiketapahtumien kirjaamisesta ja tilinpäätöksen laatimisesta, sillä nämä tehtävät oli uskottu A:n hoidettavaksi. B on omasta mielestään toimittanut tarvittavan materiaalin A:lle, joten kirjanpitäjällä on ollut edellytykset laatia kirjanpito valmiiksi. A on myös laskuttanut rikoksen tekoajana kirjanpidon hoitamisesta yli 15 000 euroa. Huomioiden A:n menettely ja se, että aineisto on toimitettu, ei kirjanpitorikosta voida B:n mielestä pitää hänen kohdallaan törkeänä. (sama.)

Todistajina tapauksessa toimi pesänhoitaja C ja konkurssipesän toimeksiannosta kirjanpidon kyseisiltä vuosilta laatinut D. Pesänhoitaja kertoi, että tosittemateriaalin saaminen A:lta oli ollut vaikeaa ja kun tositteet oli lopulta saatu, ne olivat olleet aikajärjestyksessä, mutta vuodesta 2004 eteenpäin numeroimattomia eikä mukana ollut pää- tai päiväkirjoja eikä tilinpäätöksiä. Todistaja D oli laatinut X Oy:n kirjanpidon jälkikäteen. Vaikka sitä ei voitu laatia täydellisenä puutteiden vuoksi, eivät ne kuitenkaan olleet este kirjanpidon tekemiselle. Lisäksi D totesi, että ulkopuolisella kirjanpitäjällä ei ole lähtökohtaisesti tietoa yrityksen saamisten pätevytydestä ja ilman erillistä toi-

meksiantoa hänellä ei ole myöskään velvollisuutta selvittää saamisten perintäkelpoisuutta. (Finlex 2016b, viitattu 30.8.2016.)

Syyttäjän ja todistajien perusteluiden mukaan käräjäoikeus katsoi A:n laiminlyöneen kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatimisen kokonaan ja näin vaikeuttaneen oikean ja riittävän kuvan saamista yrityksen tilasta. A:n laiminlyönti on kestänyt pitkähkön ajan, mutta hän on säilyttänyt kirjanpitemateriaalin tallessa ja sen perusteella on jälkikäteen pystytty laatimaan kirjanpito. Sen vuoksi tekoa ei voida pitää erityisen törkeänä ja rangaistus määrättiin vain hieman vähimmäistason ylittäväksi. A:ta ei ole aiemmin tuomittu vankeusrangaistukseen, joten seuraamukset voivat olla ehdollisia. A:lle määrättiin rangaistukseksi neljä kuukautta ja 15 päivää ehdollista vankeutta. (sama.)

Käräjäoikeus katsoi, että B on yhtiön edustajana laiminlyönyt valvoa kirjanpidon asiallista hoitamista. Hän on kuitenkin uskonut kirjanpidon hoitamisen A:lle ja toimittanut materiaalin, jonka perusteella jonkinlainen kirjanpito olisi pitänyt pystyä laatimaan. Näin ollen B:n kohdalla teko täyttäisi perusmuotoisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön, mutta syyteoikeus on hänen kohdaltaan jo vanhentunut, joten syyte hylättiin. (sama.)

A valitti päätöksestä ja asia eteni hovioikeuteen. Todistajina kuultiin samoja henkilöitä kuin käräjäoikeudessa ja todistelut olivat samanlaisia. Hovioikeudessa A kertoi että, toimeksiantoon on kuulunut kirjanpidon laatimisen lisäksi yhtiön veroilmoitusten tekeminen ja palkanmaksua varten tarvittavien laskelmien laatiminen. Yhtiö on puolestaan huolehtinut maksatuksesta eikä A:lla ole ollut tilinkäyttöoikeutta. A kertoi myös, että aineisto oli muuten kunnossa, mutta siitä puuttui pankkikorttistoja ja käteisnostoja käsitteleviä kuitteja, joita hän on useasti pyytänyt toimittamaan. A:n mielestä ilman kyseisiä kuitteja tehty kirjanpito olisi ollut väärä. A on kuitenkin kirjannut konseptipaperille yhtiön tulot ja menot, jotta hän on voinut tehdä veroilmoitukset. Hänen on ollut tarkoituksena laatia kirjanpito jälkikäteen, kun puuttuvat kuitit olisi toimitettu. (sama.)

Hovioikeudessa C kertoi, että A oli luovuttanut tositemateriaalin vasta sen jälkeen, kun hän oli tehnyt rikosilmoituksen eikä hän ollut nähnyt materiaalin seassa mitään muistiinpanoja tai konseptipapereita eikä veroilmoitusten liitteinä olleita asiakirjoja. B kertoi, ettei A ollut pyytänyt häneltä mitään puuttuvia kuitteja tai ilmoittanut, että kirjanpitoa ei voi tehdä lain vaatimalla tavalla. B kertoi myös, että kaikki liiketapahtumat, joista ei ollut tositetta, oli tarkoitus kirjata hänen palkkaseen. D kertoi, ettei hän ollut nähnyt materiaalin joukossa mitään konseptipapereita tai muistiinpanoja ja että kirjanpidollisesti vakiintuneen tavan mukaan tositteettomat liiketapahtumat tulisi

kirjata kassaan eikä kirjanpitäjän tehtävänä ole arvioida onko kassaan siirrettyjä varoja todellisuudessa olemassa. (Finlex 2016b, viitattu 30.8.2016.)

Aiemmassa oikeuskäytännössä on katsottu, että mikäli kirjanpitäjällä on ollut mahdollisuus vaikuttaa kirjausten tekemiseen toimeksiantonsa puitteissa, hän on tekijänvastuussa. Oikeuskirjallisuudessa on myös mainittu, että kirjanpitäjän tulee lopettaa toimeksianto, mikäli toimeksiantajan laiminlyönti jatkuu. Sekä A ja B kertoivat A:n toimeksiannon olleen hyvin laaja, joten hän on käytännössä voinut itsenäisesti päättää miten kirjanpito hoidetaan. A:n laiminlyönti on jatkunut viisi vuotta eikä hän ole tehnyt mitään lopettaakseen toimeksiantoa. A on myös laskuttanut yhtiötä kirjanpidon hoitamisesta koko ajalta. Näiden seikkojen perusteella hovioikeus katsoi A:n syyllistyneen törkeään kirjanpitorikokseen, koska hän on menetellyt kirjanpitolain vastaisesti ja vaikeuttanut toiminnallaan oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota, joten A:n rangaistus säilyi samana. (sama.)

Kyseisessä tapauksessa kirjanpitäjää on syytetty törkeästä kirjanpitorikoksesta sillä perusteella, että hän on yhdessä kirjanpitovelvollisen kanssa laiminlyönyt kirjanpidon hoitamisen ja tilinpäätöksen laatimisen ja antanut vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Niin käräjäoikeudessa kuin hovioikeudessaakin kirjanpitäjä on saanut syytteiden mukaisen tuomion. Kirjanpitäjä on kuitenkin menetellyt mielestään oikein. Hän on väittänyt pyytäneensä kirjanpitovelvollista toimittamaan puuttuvat kuitit, mutta asiasta ei ole kunnollisia todisteita, sillä kirjanpitovelvollinen on kertonut päinvastaisista. Kirjanpitäjän tilannetta olisi huomattavasti parantanut se, jos hänellä olisi ollut esittää asianmukaisia työpapereita tilanteen hoitamisesta, esimerkiksi sähköposti puuttuvan aineiston pyytämisestä. Menettely on kuitenkin jatkunut useita vuosia, joten hänen olisi pitänyt lopettaa toimeksianto välttyäkseen vastuulta. Asia voi kuitenkin vielä edetä korkeimpaan oikeuteen, joten tuomio ei välttämättä ole lopullinen.

6 OPISKELUMATERIAALIN LAATIMINEN

Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia opiskelumateriaali kirjanpitäjän rikosoikeudellisesta vastuusta Oulun ammattikorkeakoulun Liiketalouden osastoon. Kirjanpitäjän vastuun osalta on keskiytetty enemmän tilitoimiston palveluksessa olevan kirjanpitäjän vastuuseen. Opiskelumateriaalia tullaan käyttämään Kirjanpidon jatkokurssilla, jossa se on osa kurssin itse opiskeltavia asioita. Opiskelumateriaali koostuu teoriaosuudesta ja siihen liittyvistä monivalintakysymyksistä ja oikein/väärin-väittämistä.

Aloittaessani opinnäytetyötä minulla ei ollut kovin tarkkaa suunnitelmaa opiskelumateriaalin sisällöstä, vaan etsin aiheeseen liittyviä kirjoja ja artikkeleita ja kokosin niitä yhteen. Perustan käsiteltäville asioille antoivat rikoslaki ja kirjanpitolaki. Näiden lisäksi tukevia kirjoituksia löytyi esimerkiksi Tilisanomien artikkeleista ja talousrikoksia käsittelevistä kokoomateoksista. Löytämäni materiaalin perusteella hahmottelin ensin kokonaiskuvan kirjanpitäjän rikosoikeudellisesta vastuusta ja laadin opinnäytetyöraportin teoriaosuudet. Opiskelumateriaali koottiin raportin teoriaosuuksien pohjalta hieman lyhennellen. Opiskelumateriaalissa on neljä lukua: johdanto, kirjanpitorikokset ja -rikkomus, kirjanpitäjän vastuu ja oikeustapaukset.

Valitsin käsiteltävät aihealueet sen mukaan, miten ne sopivat työn rajaukseen. Kirjanpidon osalta kirjanpitäjää voidaan syyttää kirjanpitorikoksista tai -rikkomuksesta, joten opiskelumateriaalin toisessa luvussa perehdytään siihen, millä tavalla niiden tunnusmerkit voivat täyttyä. Lisäksi tarkastellaan rikosoikeudellista vastuuta ja sen muotoja yleisellä tasolla sekä määritellään kirjanpitorikosten tekijäpiiri. Luvussa käsitellään myös rikosten vanhentumista sekä sitä, millaisia rangaistuksia kirjanpitorikoksista voi seurata.

Materiaalin kolmannessa luvussa perehdytään kirjanpitäjän vastuun muodostumiseen kolmen erilaisen roolin kautta. Nämä roolit ovat rutiinikirjanpitäjä, hieman laajemman tehtäväkuvan omaava kirjanpitäjä ja taloushallinnonhoitaja. Luvussa määritellään myös vastuunjakautuminen tilitoimiston ja kirjanpitovelvollisen välillä. Lisäksi luvussa käsitellään myös kirjanpitäjän kohtaamia ongelmatilanteita, esimerkiksi miten liiketapahtumaa, jonka taustalla on rikollinen toiminta, tulee käsitellä. Luvun loppupuolella annetaan erilaisia keinoja, joilla kirjanpitäjä voi välttää rikosoikeudellisen vastuun kohdistumisen itseensä; tärkeimpänä näistä on omien työpapereiden pitäminen mahdollisimman yksityiskohtaisina ja perusteellisina.

Neljännessä luvussa tutustutaan kolmeen oikeustapaukseen. Valitsin käsiteltävät oikeustapaukset siksi, että niissä oli syytettynä ollut joko tilitoimiston edustaja tai kirjanpitäjä. Lisäksi tapaukset oli kuvattu yksityiskohtaisesti, jolloin niistä sai selvän kuvan tapahtuneesta. Näiden lisäksi löysin myös muita tapauksia, joissa kirjanpitäjä oli ollut syytettynä, mutta niiden kuvaukset eivät olleet niin kattavia, jolloin päätin keskittyä vain näihin kolmeen tapaukseen. Oikeustapauksen kuvauksen jälkeen olen itse pohtinut, miksi kyseinen henkilö sai syytteen ja millä tavalla hän olisi voinut sen välttää tai edes parantaa omaa asemaansa.

Opiskelumateriaalin lopussa on lyhyt yhteenveto aiheesta, jolla olen pyrkinyt kokoamaan vielä kerran opiskelumateriaalin tärkeimmät seikat. Yhteenvedon jälkeen on aiheeseen liittyviä tehtäviä. Niillä on pyritty korostamaan tärkeimpiä seikkoja kirjanpitäjän rikosoikeudellisen vastuun ymmärtämisessä. Kysymykset ovat muodoltaan monivalintakysymyksiä ja oikein/väärin-väittämiä. Kyseiset kysymysmuodot valikoituivat sen perusteella, että ne on mahdollisimman helppo tarkistaa. Lisäksi ne selkeyttävät asiaa hyvin.

Opiskelumateriaalin kieli on pyritty pitämään mahdollisimman selkeänä ja yksinkertaisena, jotta asiat olisivat ymmärrettäviä kaikenlaisille lukijoille. Jokaisessa luvussa on keskitytty yhteen asiaan, jolloin rakenne pysyy johdonmukaisena ja selkeänä. Tekstissä on käytetty korostusta tärkeimpien termien kohdalla, jolloin niihin on helpompi palata myöhemmin.

Opiskelumateriaali on tekstipainotteinen, sillä mielestäni asiat oli helpointa esittää kertomalla niistä kokonaisilla lauseilla. Tekstissä on käytetty selventäviä esimerkkejä, joiden avulla asiat on helpompi ymmärtää. Materiaalissa on myös muutama taulukko sellaisista asioista, jotka oli helpointa esittää taulukkomuodossa. Olisin halunnut materiaaliin lisää visuaalisuutta, mutta silloin asiat olisivat jääneet esittämistavan varjoon ja epäselviksi. Mielestäni valitsemani perinteinen ulkoasu toimi parhaiten tässä aiheessa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön aiheena oli kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu. Aihe rajattiin koskemaan kirjanpitäjän vastuuta kirjanpidon hoitamisen ja kirjanpitorikosten osalta. Alun perin tarkoituksena oli käsitellä myös verotusta ja verorikoksia. Ne jäivät kuitenkin rajauksen ulkopuolelle, sillä kirjanpito on aiheena niin laaja ja se luo perustan myös muille kirjanpitovelvollisen tiedonantovelvollisuuksille, kuten verotukselle. Mielestäni valitsemani rajausta oli riittävä ja toimi työssä hyvin.

Tutkimusongelmana opinnäytetyössä oli se, miten kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu määräytyy kirjanpidon hoitamisen osalta. Tarkentavia tutkimuskysymyksiä olivat mistä kirjanpidon rikkeistä tai virheistä kirjanpitäjä voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen, minkälaisia tuomioita kirjanpitäjät ovat saaneet kirjanpitorikoksista ja millä keinoilla kirjanpitäjä voi välttää joutumasta rikosoikeudelliseen vastuuseen kirjanpidon hoitamisesta. Johtopäätökset on helpointa purkaa tutkimuskysymys kerrallaan.

Kirjanpitäjä voi joutua vastuuseen kirjanpitolaissa määritellyistä kirjanpitorikkomuksesta tai rikoslaissa määritellyistä kirjanpitorikoksista, joista on kolme tekemuotoa: perusmuotoinen, törkeä ja tuottamuksellinen. Kirjanpitorikos voi tapahtua laiminlyönnällä kirjaukset tai tilinpäätös, antamalla vääriä tai harhaanjohtavia tietoja tai hävittämällä, kätkemällä tai vahingoittamalla kirjanpitomateriaalia. Mikäli teko on tahallinen, arvioidaan onko kyseessä törkeä vai perusmuotoinen teko. Tuottamuksellinen tekemuoto tulee kyseeseen silloin, kun kirjanpitäjä on huolimaton.

Tutkin opinnäytetyössäni kolmea oikeustapausta, joissa syytettyinä oli ollut tilitoimiston toimitusjohtaja tai kirjanpitäjä. Ensimmäisessä tapauksessa toimitusjohtaja sai 80 päiväsakon rangaistuksen kirjanpitorikoksesta. Toisessa tapauksessa kirjanpitäjää ei tuomittu. Kolmannessa tapauksessa kirjanpitäjä sai törkeästä kirjanpitorikoksesta neljä kuukautta 15 päivää ehdollista vankeutta. Kirjanpitorikosten rangaistukset määräytyvät siis tekemuodon mukaan, törkeästä kirjanpitorikoksesta seuraa aina joko ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus, muista kirjanpitorikoksista voi selvitä pelkillä sakoilla.

Paras keino rikosoikeudellisen vastuun välttämiseen kirjanpitäjän kannalta on pitää omat työpaperinsa yksityiskohtaisina ja perusteellisina. Yleensä ne ovat ainoa tapa osoittaa miten kirjanpitäjä on voinut tilanteessa toimia, miten hän on toiminut ja mikä on ollut toiminnan tavoite. Lisäksi

jokaisen asiakasyrityksen kanssa kannattaa aina laatia kirjallinen toimeksiantosopimus, jossa määritellään vastuunjakautuminen yrityksen ja tilitoimiston tai kirjanpitäjän välillä mahdollisimman selkeästi. Kirjanpitäjän tulee myös olla ajan tasalla vallitsevasta lainsäädännöstä ja määräyksistä ja puuttua epäselvyyksiin ajoissa.

Varsinaiseen tutkimusongelmaan vastauksena voisi lyhimmillään olla se, että kirjanpitäjän vastuu määräytyy sovitun tehtävänjaon kautta. Yleensä vastuu kirjanpidon oikeellisuudesta on kirjanpito-velvollisella itsellään, mutta myös kirjanpitäjä voi joutua vastuuseen kirjanpidon virheistä. Lisäksi vastuun laajuuteen vaikuttaa se, onko kyseessä tilitoimiston tai yrityksen palveluksessa oleva epäitsenäinen kirjanpitäjä vai esimerkiksi toiminimellä toimiva itsenäinen kirjanpitäjä. Epäitsenäisen kirjanpitäjän vastuu on suppeampi ja hän voi yleensä olla vain avunantaja kirjanpitorikokseen. Itsenäinen kirjanpitäjä on aina tekijänvastuussa.

Opinnäytetyöprosessin aikana huomasin, että aiheeseen perehtymiseen oli tarvetta, sillä siitä ei ollut saatavilla mitään yhtenäistä ja kattavaa teosta, vaan aihetta käsittelevät kirjoitukset olivat erillään ja niiden etsiminen vei aikaa. Aihe on mielestäni myös ajankohtainen, sillä kirjanpitorikokset tulevat yhä useammin esille lisääntyneiden verotarkastusten takia, joten jokaisen kirjanpitäjän on hyvä tietää oman toimintansa muodostama rikosoikeudellinen vastuu.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli laatia opiskelumateriaali aiheesta toimeksiantajana toimineelle Oulun ammattikorkeakoulun Liiketalouden osastolle. Toimeksiantajan lisäksi materiaalia voi hyödyntää esimerkiksi tilitoimistoissa, sillä jokaisella kirjanpitäjällä ei ole välttämättä riittävästi tietoa oman toimintansa muodostamasta rikosoikeudellisesta vastuusta. Mahdollisena jatkotutkimuksena voisi juurikin selvittää tilitoimiston kirjanpitäjien tietoutta omasta vastuustaan ja laatia tarvittava perehdytysopas aiheesta tilitoimistolle. Lisäksi kirjanpitäjän vastuuta voisi tarkastella myös muiden talousrikosten, kuten verorikosten tai velallisen rikoksien, osalta tai tutkia useampia oikeustapauksia ja pyrkiä tekemään niiden perusteella rajavetoja vastuunjakautumisesta.

Opinnäytetyö oli luonteeltaan toiminnallinen ja se toteutettiin keräämällä kirjanpitäjän vastuuta käsitteleviä teoksia, artikkeleita ja lakitekstejä yhteen. Löydetyn lähdemateriaalin perusteella laadittiin ensin opinnäytetyön teoriaosuus, jonka pohjalta koottiin prosessin loppuvaiheessa varsinainen opiskelumateriaali. Käyttämäni artikkelit ja kirjat ovat mielestäni luotettavina, sillä suurin osa niistä on aiheeseen perehtyneiden organisaatioiden tai henkilöiden, kuten asianajajien tuottamia.

Pystyin myös tarkistamaan niiden paikkaansa pitävyyden voimassa olevien lakien avulla. Kaikki tekstit olivat myös ristiriidattomia keskenään.

Omasta mielestäni opinnäytetyöni vahvimpia puolia on laaja tietoperusta ja luotettavat lähteet. Heikkouksina pidän työn kieltä, ainakin joissakin kohdin. Lähteinä käyttämäni teokset ja artikkelit sisälsivät paljon lakikieltä, joka on mielestäni aika vaikeaselkoista. Pyrin kuitenkin pitämään opinnäytetyöraportin ja varsinkin opiskelumateriaalin kielellisesti mahdollisimman ymmärrettävänä, mutta uskon siinä edelleen olevan hieman parantamisen varaa.

Opin opinnäytetyöprosessin aikana paljon uusia asioita, sillä emme ole juurikaan perehtyneet kirjanpitäjän vastuuseen tai kirjanpitorikoksiin opintojemme aikana. Tämän vuoksi uskon, että laatimalleni opiskelumateriaalille oli tarvetta. Varsinaisen aiheen lisäksi opin myös lähdekriittisyyttä, aikataulutusta, itseni motivointia ja tieteellisen tekstin kirjoittamista. Aikataulu venyi loppupuolella muutamalla viikolla, mutta pysyin kuitenkin päätavoitteessani, mikä oli valmistua jouluksi.

Opinnäytetyöprosessi oli mielestäni vaativa. Vaikka aihe oli mielenkiintoinen, tuntui saman tekstin tai asian läpikäyminen uudelleen ja uudelleen välillä pitkästyttävältä ja raskaalta. Toisinaan myös motivaatio kirjoittamiseen oli täysin hukassa. Kuitenkin eteeni tuli hetkiä, jolloin innostuin aiheesta uudelleen ymmärrettyäni jonkin osa-alueen merkityksen tai hahmotettuani kokonaisuuden, ja ajoittain kirjoittamiseen löytyi täydellinen mielentila, jolloin tekstiä ilmestyi helposti sivukaupalla. Vaikka prosessi tuntui välillä loputtomalta, olen kuitenkin tyytyväinen valitsemaani aiheeseen ja aikaansaamaani lopputulokseen.

Mielestäni opinnäytetyö mittaa hyvin opiskelijan oppimia menetelmiä ja valmiutta työelämään. Sen aikana pitää hallita kokonaisuuksia, palauttaa mieleen opittuja asioita, selviytyä stressaavasta tilanteesta hyvinkin itsenäisesti ja osata sekä itsekuria että ajanhallintaa. Lisäksi se mittaa myös opiskelijan motivaatiota valmistumiseen ja työelämään siirtymiseen. Uskon, että jos opinnäytetyöprosessista selviää kunnialla, on myös valmis työelämään.

LÄHTEET

Asianajotoimisto Finsta Oy 2016. Kirjanpitorikokset. Viitattu 3.6.2016, <http://www.talousrikos.fi/tietoa/kirjanpitorikokset/>.

Finlex 2011. KKO:2010:91. Viitattu 8.9.2016, <http://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100091>.

Finlex 2016a. KKO:2016:2. Viitattu 5.9.2016, <http://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2016/20160002>.

Finlex 2016b. Helsingin HO 27.5.2016 122899. Viitattu 30.8.2016, <http://finlex.fi/fi/oikeus/ho/2016/helho2016122899>.

Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Suom. M. Wahlberg. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Haaramo, V., Honkamäki, T., Kampman, H., Kaskimies, K., Koila, T., Mäkikangas, L., Niemistö, A., Rekola, M., Rönkkö, J., Vierros, H. & Yli-Rantala, E. 2016. Kirjanpitolaki – normeista käytäntöön. Helsinki: ST-Akatemia Oy.

Hoppu, E. & Hemmo, M. 2006. Vakuutusoikeus. Helsinki: WSOY pro.

Hällström, M. 2007. Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa. Teoksessa P. Koponen, R. Lahti & T. Ojala (toim.) Kirjoituksia talousrikosoikeudesta. Helsinki: Helsingin hovioikeus, 83–108.

If Vahinkovakuutusyhtiö Oy 2005. Taloushallintoliiton jäsenten vastuuvakuutus. Viitattu 1.10.2016, https://www.if.fi/web/fi/sitecollectiondocuments/commercial/allianssit/58018_taloushallintoliitto.pdf.

Karttunen, J. 2006. Kirjanpitäjän vastuu tilinpäätöksen oikeellisuudesta. Viitattu 19.7.2016, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/kirjanpit%C3%A4j%C3%A4nvastuutilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6ksen-oikeellisuudesta>.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.

Koivu, E., Ranta-aho, M. & Vuoti, H. 2010. Väärinkäytösriskit hallintaan. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Koponen, P. & Sahavirta, R. 2007. Kirjanpitorikokset. Teoksessa R. Lahti & P. Koponen (toim.) Talousrikokset. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 55–102.

Korkein oikeus 2014. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevia periaatteita. Viitattu 17.10.2016, <http://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/oikeudenkayntimenettelykoskeviaperiaatteita.html>.

Leppiniemi, J. 2011. Kirjanpitäjän ja tilitoimiston vastuu kirjanpitolausuntojen valossa. Viitattu 30.9.2016, <http://tilisanomat.fi/content/kirjanpit%C3%A4j%C3%A4n-tilitoimiston-vastuu-kirjanpitolausuntojen-valossa>.

Leppiniemi, J. 2012. Oikea ja riittävä kuva. Viitattu 20.7.2016, <http://tilisanomat.fi/content/oikea-ja-riitt%C3%A4v%C3%A4-kuva>.

Leppiniemi, J. 2015. Kun tilinpäätäjällä on hankalaa. Viitattu 19.7.2016, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/kun-tilinpaattajalla-hankalaa>.

Leppiniemi, J. & Kaisanlahti, T. 2016. Liikekirjanpito. Viitattu 7.7.2016, [http://fokus.talentum.fi.ezp.oamk.fi:2048/teos/BADBGXGTBF#haeteoksesta/kohta:5.\(\(20\)LAINS\(\(c4\)\)\(\(c4\)D\(\(c4\)NT\(\(d6\)\)\(\(20\)JA\(\(20\)SEN\(\(20\)TULKINTAPERIAATTEET\(\(20\):\(Yleiset\(\(20\)periaatteet\(\(20\)\).](http://fokus.talentum.fi.ezp.oamk.fi:2048/teos/BADBGXGTBF#haeteoksesta/kohta:5.((20)LAINS((c4))((c4)D((c4)NT((d6))((20)JA((20)SEN((20)TULKINTAPERIAATTEET((20):(Yleiset((20)periaatteet((20)).)

Leppiniemi, J. & Kykkänen, T. 2015. Kirjanpito, tilinpäätös ja tilinpäätöksen tulkinta. Helsinki: Talentum Pro.

Mannino, E., Comerford, D. & Dailey, J. 2007. 10 ways to avoid a lawsuit. Accounting today. 6/18/2007, 21 (11), 6-8.

Rekola-Nieminen, L. 2016. Kirjanpitolaki käytännössä. Helsinki: Edita.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Santaharju, T. 2016. Verohallinto: Törkeiden talousrikosten määrä kasvussa – Rikosilmoitus johdtaa useimmiten tuomioon. Viitattu 1.10.2016, <http://yle.fi/uutiset/3-8775247>.

Sisäministeriö 2016. Talousrikollisuus ja harmaa talous. Viitattu 1.10.2016, http://www.intermin.fi/fi/turvallisuus/rikostorjunta/talousrikollisuus_ja_harmaa_talous.

Taloushallintoliitto 2004. Tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot. Viitattu 30.9.2016, <https://taloushallintoliitto.fi/tilitoimistoasiointi/palvelut-ja-sopiminen/alan-yleiset-sopimusehdot>.

Tilastokeskus 2014. Korkeimman oikeuden käsittelemät asiat 1992–2013. Viitattu 8.10.2016, http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__koikr/010_koikr_tau_101_fi.px/?rxid=b7606ee9-1166-4f9e-a52c-949c508eaa1e.

Tilastokeskus 2016. Rikokset ja niiden selvittäminen 1980–2015. Viitattu 8.8.2016, http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/020_rpk_tau_102.px.

Vento, H. 2005. Kirjanpitäjien riskit Kirjanpitorikos tunnusmerkistöjen valossa. Viitattu 19.7.2016, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/kirjanpit%C3%A4jien-riskit-kirjanpitorikos-tunnusmerkist%C3%B6jen-valossa>.

Vento, H. 2015. Kirjanpitorikos tapetilla. Viitattu 22.7.2016, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/kirjanpitorikos-tapetilla>.

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja Kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu

Opiskelumateriaali

Niina Holmström

Oulun ammattikorkeakoulu

Syksy 2016

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
2	KIRJANPITORIKOKSET JA -RIKKOMUS	4
2.1	Rikosoikeudellinen vastuu	4
2.2	Tekijäpiiri	5
2.3	Kirjanpitorikos	6
2.4	Törkeä kirjanpitorikos	7
2.5	Tuottamuksellinen kirjanpitorikos	8
2.6	Kirjanpitorikkomus	9
2.7	Rangaistukset	9
2.8	Rikosten vanhentuminen	10
3	KIRJANPITÄJÄN VASTUU	11
3.1	Kirjanpitäjän roolit ja vastuu	11
3.2	Kirjanpitovelvollisen ja tilitoimiston vastuun jakautuminen	12
3.3	Kirjanpitäjän ongelmatilanteita	13
3.4	Rikosoikeudellisesta vastuusta vapautuminen	14
3.5	Vastuuvakuutus	16
4	OIKEUSTAPAUKSIA	17
4.1	Korkein oikeus 2010:91	17
4.2	Korkein oikeus 2016:2	19
4.3	Helsingin hovioikeus 27.5.2016 122899	20
	YHTEENVETO	23
	TEHTÄVÄT	24
	LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Tämän opiskelumateriaalin tarkoituksena on perehdyttää opiskelija kirjanpitäjän rikosoikeudelliseen vastuuseen kirjanpidon hoitamisen osalta. Kirjanpitäjää voidaan syyttää kirjanpidon virheiden osalta joko kirjanpitorikoksesta tai -rikkomuksesta. Kirjanpitorikokset ovat ns. erityisrikoksia, joista voidaan rangaista vain laissa määritellyjä tahoja, joista kirjanpitäjä on yksi. Kirjanpitorikkomuksen tekijäpiiri on avoin, mutta todennäköisimmin siihen syyllistyy kirjanpitäjä.

Kirjanpitorikosten määrä on ollut viime vuosina hieman kasvussa. Syynä tähän on verotarkastusten ja muun valvonnan lisääntyminen, jolloin yhä useampi kirjanpitorikos on tullut selville. Taloudellisesti huonoina aikoina ihmiset myös harhautuvat rikollisille poluille tavallista enemmän. Lisäksi oikeuskäytännössä on syytetty ja tuomittu kirjanpitäjiä aiempaa enemmän. Näiden seikkojen vuoksi jokaisen kirjanpitäjän olisi hyvä tietää, minkälaiseen rikosoikeudelliseen vastuuseen hän voi joutua kirjanpidon hoidosta.

Tämä opiskelumateriaali pyrkii antamaan selkeän kuvan siitä, miten kirjanpitäjän rikosoikeudellinen vastuu muodostuu erilaisissa tilanteissa kirjanpidon hoitamisen osalta. Lisäksi käydään läpi erilaisia keinoja välttää tai vähentää omaa vastuutaan. Vastuun tarkastelussa on keskitytty enemmän tilitoimiston palveluksessa olevaan kirjanpitäjään, mutta myös kirjanpitovelvollisen palveluksessa olevan kirjanpitäjän vastuuta sivutaan joissakin kohdin. Lähdeaineistona on käytetty kirjanpito- ja rikoslakia sekä näitä tukevia artikkeleita ja teoksia.

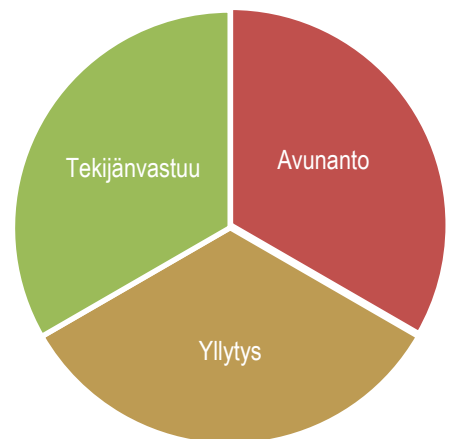
Materiaalin lopusta löytyy aiheeseen liittyviä monivalintakysymyksiä ja oikein/väärin-väittämiä, joiden avulla opiskelija voi nähdä kuinka hyvin hän on sisäistänyt kirjanpitäjän vastuun muodostumisen. Vastaukset kysymyksiin löytyvät suurimmaksi osaksi suoraan materiaalista, mutta joidenkin kohdalla opiskelija joutuu hieman soveltamaan oppimaansa.

2 KIRJANPITORIKOKSET JA -RIKKOMUS

Kirjanpidolla ja tilinpäätöksellä on keskeinen asema yrityksen toiminnan informaation lähteenä, joten niiden luotettavuutta suojellaan lailla. Tilinpäätöstietoja hyödyntävät useat tahot, kuten verottaja, osakkeenomistajat ja luotonantajat. Kirjanpitorikoksen tekeminen ei aiheuta sellaisenaan kenellekään välitöntä vahinkoa, mutta sillä voi olla muita merkittäviä seuraamuksia.

2.1 Rikosoikeudellinen vastuu

Rikosoikeudellisella vastuulla tarkoitetaan sitä, että tehdessään rangaistuksi säädetyn teon, henkilö voidaan asettaa syytteeseen ja hänelle voidaan tuomita asianmukainen rangaistus. Rikosoikeudellista osallisuutta ja vastuuta on kolmea eri tyyppiä: tekijänvastuu, avunanto ja yllytys.

Tekijänvastuussa henkilö on varsinainen rikossubjekti ja hänellä on ankarin vastuu tekemästään rikoksesta. Mikäli kaksi tai useampi henkilö tekevät yhdessä tahallisen rikoksen, kohdellaan kumpaakin tekijänä. Jotta voidaan puhua **rikoskumppanuudesta**, molempien on oltava mukana tekemässä rikollista tekoa tai teko täytyy tehdä yhteisymmärryksessä. Teon yhteisymmärryksellä tarkoitetaan sitä, että jokainen tietää oman toimintansa vaikuttavan lopullisen rikoksen syntymiseen.

Avunannossa henkilön tulee tahallaan auttaa tekijää tahallisen rikoksen tekemisessä. Apu tulee antaa neuvoina, toimilla tai muulla tavoin joko ennen rikosta tai teon toteutuksen aikana, esimerkiksi yrityksen palveluksessa oleva kirjanpitäjä kirjaa pyynnöstä turhia ostolaskuja. Avunantaja tuomitaan samoin kuin tekijä, mutta rangaistusasteikko on lievempi. Epäonnistunut avunanto tai avunannon yritys eivät ole rangaistavia.

Yllytyksestä puhutaan silloin, kun joku tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Yllyttäjä tuomitaan kuten tekijä. Yllytys sulkeutuu pois, jos tekijä on

tehnyt päätöksen rikoksen tekemisestä ennen kuin häntä kehoitetaan siihen. Jos kehottajia on useampia, heidät kaikki tuomitaan yllyttäjinä. Yllytyksen yritys ei kuitenkaan ole rikos.

Rikosoikeudellinen vastuu vaatii toteutuakseen aktiivista osallistumista tunnusmerkit täyttävään toimintaan. Osallistuminen on voitava osoittaa siten, että henkilö on tiennyt olevansa mukana jossakin laittomassa toiminnassa. Pelkästään passiivinen toimija, joka ei osallistu esimerkiksi päätöksentekoon tai toiminnan suunnitteluun, ei voi tulla rikososallisuuden piiriin.

2.2 Tekijäpiiri

Kirjanpitorikoksista voidaan tuomita kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä tai se, jonka tehtäväksi kirjanpito on uskotu.

Kirjanpitovelvollisuus on jaettu Suomessa kahteen osaan: oikeushenkilöihin ja luonnollisiin henkilöihin. Kirjanpitovelvollisia oikeushenkilöitä ovat avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö, osuuskunta, yhdistys, säätiö, muu yksityisoikeudellinen oikeushenkilö ja uskonnonvapauslaissa määritellyt paikallisyhteisöt ja yhdyskunnat. Luonnollinen henkilö on kirjanpitovelvollinen harjoittamastaan ammatti- tai liiketoiminnasta lukuun ottamatta kalastuksen tai maatilatalouden harjoittajaa.

Kirjanpitovelvollisen edustaja on henkilö, joka vastaa kirjanpidon asianmukaisesta hoitamisesta, esimerkiksi osakeyhtiössä hallitus. Jos osakeyhtiössä on toimitusjohtaja, hän on vastuussa kirjanpidon pitämisestä ja valvonnasta, jolloin hallituksen tehtävänä on valvoa, että toimitusjohtaja huolehtii tehtävistään.

Tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä henkilö ei ole missään muodollisessa asemassa eikä hän ole saanut toimeksiantoa kirjanpidon järjestämisestä, mutta hän kuitenkin päättää yhtiön asioista ja on siten vastuussa myös kirjanpidon hoitamisesta. Tällainen henkilö voi olla esimerkiksi bulvaani, joka toimii omissa nimissään peiteltysti toisen lukuun tämän ohjeiden mukaan.

Kirjanpito uskotaan toimeksiannolla yleensä kirjanpito- tai tilitoimistolle. Tällöin kirjanpidon oikeellisuudesta vastaa henkilö, joka on vastuussa toimeksiannosta. Rikosvastuun määrittämisen

kannalta vaikea tilanne on silloin, kun iso tilitoimisto on vastaanottanut toimeksiannon ja sen palveluksessa oleva kirjanpitäjä tekee kirjaukset hyvin itsenäisesti. Tilitoimiston edustajalla on valvontavelvollisuus kirjanpidon hoitamisesta, mutta ei aina tietoisuutta käytetyistä kirjausmenetelyistä. Työsuhteessa oleva epäitsenäinen kirjanpitäjä on vastuussa suorittamistaan kirjauksista, mutta hänellä ei ole välttämättä tekijäasemaa, jolloin hänet voidaan katsoa vain avunantajaksi kirjanpitorikokseen. Mikäli kirjanpitäjä toimii itsenäisesti, esimerkiksi toiminimellä, on hänellä myös tekijäasema kirjanpitorikoksiin nähden.

Muut kuin laissa määritellyt tahot eivät voi joutua tekijänvastuuseen kirjanpitorikoksista. Tällaiset ulkopuoliset tahot voidaan kuitenkin tuomita avunantajina tai yllyttäjinä. Kirjanpitovelvollisen palveluksessa oleva kirjanpitäjä voi syyllistyä kirjanpitorikokseen vain avunantajana tai yllyttäjänä. Kirjanpitorikkomuksen tekijäpiiri on avoin, joten siihen voi syyllistyä kuka tahansa, kuten epäitsenäinen kirjanpitäjä.

2.3 Kirjanpitorikos

Kirjanpitorikoksen tunnusmerkit täyttyvät, mikäli joku tekijäpiiristä

- laiminlyö liiketapahtumien kirjaamisen tai tilinpäätöksen laatimisen tai
- merkitsee kirjanpitoon vääriä tai harhaanjohtavia tietoja tai
- hävittää, kätkee tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa

ja tällä menettelyllä vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (Rikoslaki 30:9 §).

Laiminlyönnin tulee tapahtua vastoin kirjanpitolainsäädännössä ilmoitettuja velvollisuuksia. Kirjausten laiminlyöminen voi tapahtua kahdella eri tavalla: kirjaukset voivat puuttua kokonaan tai ne voivat olla puutteellisia. Tilinpäätöksen laiminlyönti voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun liitetiedot jätetään ilmoittamatta tai konsernitilinpäätös laatimatta. Vaikka laiminlyönti korjattaisiin myöhemmin, tehdystä virheestä voi silti joutua vastuuseen. Tapauserittäin on myös arvioitava, mikä merkitys jälkikäteen tapahtuvalla korjaamisella on teon tahallisuuden arvioinnissa.

Kirjausten oikeellisuus on yleensä tulkinnanvaraista, ja väärän ja harhaanjohtavan tiedon erottaminen toisistaan vaikeaa, joten ne esiintyvät päätöspäätöseläissa yleensä yhdessä. **Vääräksi tiedoksi** voidaan katsoa kokonaan vailla todellista perustetta oleva kirjaus, esimerkiksi kirjattua

liiketapahtumaa ei ole ollut. **Harhaanjohtava tieto** voi olla sinällään todenmukainen, mutta se antaa todellisuutta vastaamattoman kuvan, esimerkiksi myyntitulo on kirjattu ennakkomaksuihin. Myös tositteet voivat olla vääriä tai harhaanjohtavia. Jos kirjanpitovelvollinen joutuu itse laatimaan tositteen, täytyy se varmentaa, jotta tiedetään kenellä on vastuu tositteen oikeellisuudesta. Yleisin virhe on käyttää tositetta, joka ei todenna liiketapahtumaa, esimerkiksi tilausvahvistusta oikean laskun sijasta.

Kirjanpitoaineiston vahingoittamista, kätkemistä ja hävittämistä koskevilla tekemuodoilla korostuvat näyttökysymykset. Aineiston vahingoittaminen on helposti erottavissa kahdesta muusta, mutta kätkeminen ja hävittäminen ovat yleensä vaihtoehtoja, sillä ei tiedetä mitä todellisuudessa on tapahtunut. Myös kirjanpidon kokonaislaiminlyönnin erottaminen kätkemisestä tai hävittämisestä on vaikeaa, mutta sillä on suuri merkitys väittämistaakan kannalta. Oikeuskäytännössä noudatettava **syytesidonnaisuus** edellyttää, ettei henkilöä voida tuomita muusta teosta kuin mistä häntä syytetään. Vetoaminen kirjanpidon kokonaislaiminlyöntiin ei riitä, jos tuomioistuimien katsoo, että kirjanpitoaineisto onkin todellisuudessa hävitetty tai kätketty. Jos kirjanpitoaineisto katoaa ulkopuolisen tahon johdosta, on tästä oltava jokin selvitys, jotta välttyy itse vastuulta. Selvityksestä huolimatta tuottamuksellisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkit voivat kuitenkin täytyä.

2.4 Törkeä kirjanpitorikos

Törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkit täytyvät, jos kirjanpitorikoksessa

- laiminlyödään kirjanpidon tai tilinpäätöksen laatiminen olennaisilta osiltaan tai kokonaan tai
- väärin tai harhaanjohtavien tietojen määrä on suuri, ne koskevat suuria summia tai perustuvat sisällöltään väärin tositteisiin tai
- kirjanpitoaineisto hävitetään tai kätketään kokonaan tai olennaisilta osiltaan tai sitä vahingoitetaan olennaisilta osiltaan

ja kirjanpitorikos on myös kokonaisuutena arvioiden törkeä (Rikoslaki 30:9a §).

Rajaveto kirjanpitorikokseen perustuu lähinnä laiminlyöntien, virheiden tai kirjanpitoaineiston määrään. Kun arvioidaan virheellisten tietojen määrää, voidaan huomioida sekä virheiden kokonaismäärä että niiden suhteellinen osuus kaikista kirjauksista. **Väärin tositteiden käyttäminen** on tahallista ja täyttää aina törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkit. Kirjanpidon kokonaislaimin-

lyönnin kohdalla huomioidaan se, onko kyseessä niin sanottu pöytälaatikkoyhtiö, jolla on vain muutamia liiketapahtumia vai toimiva yhtiö. Ensimmäisen kohdalla teko ei yleensä täytä törkeää tekemuotoa, joten se tulee arvioitavaksi perusmuotoisena kirjanpitorikoksena. Jälkimmäisessä tapauksessa on kyseessä törkeä kirjanpitorikos.

2.5 Tuottamuksellinen kirjanpitorikos

Tuottamuksellisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkit täytyvät, jos tekijäpiiriin kuuluva henkilö törkeässä huolimattomuudessaan

- laiminlyö kokonaan tai osittain liiketapahtumien kirjaamisen tai tilinpäätöksen laatimisen tai
- hävittää, hukkaa tai vahingoittaa kirjanpitoaineistoa

ja tällä menettelyllä vaikeuttaa oikean ja riittävän kuvan saamista kirjanpitovelvollisen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (Rikoslaki 30:10 §).

Tekijän täytyy rikkoa huolellisuusvelvoitetta, jotta hänelle voidaan syyksi lukea tuottamuksellinen kirjanpitorikos. Lisäksi hänellä on katsottu olevan kyky ja mahdollisuus tehdä asiat huolellisuusvelvoitteen mukaan. **Huolellisuusvelvoitteen** määrittämisessä käytetään apuna kirjanpitolakia, kirjanpitoasetusta ja muiden lakien kirjanpitovelvollisuutta koskevia säännöksiä, kuten millä tavalla liiketapahtumat tulee kirjata tai missä ajassa. Koska kirjanpidon asianmukainen hoitaminen vaatii erityisosaamista, ei kirjanpidon toimeksiantoa tule ottaa vastaan ilman kunnollista taitoa, ettei joudu vastuuseen tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta. Jos kirjanpitovelvollinen on tiennyt antavansa kirjanpidon laatimisen siihen kykenemättömälle henkilölle, myös hän voi joutua siitä vastuuseen.

Laissa puhutaan törkeästä huolimattomuudesta eikä se edellytä tietoista toimintaa. Tuottamus voi täytyä myös siinä tapauksessa, että tekijä on mielestään menetellyt oikein. Tahallisuuden ja tuottamuksen rajaveto korostuu törkeän kirjanpitorikoksen kohdalla. Törkeässä kirjanpitorikoksessa edellytetään tahallisuutta ja rangaistuksena siitä seuraa aina vankeutta toisin kuin tuottamuksellisessa kirjanpitorikoksessa, jonka rangaistuskäytäntö on lievempi. Lisäksi jo aiemmin mainittu syytesidonnaisuuden periaate edellyttää, ettei henkilöä voida tuomita muusta rikoksesta kuin mistä häntä syytetään. Jos henkilöä syytetään tahallisesta teosta, ei hänelle voida lukea syyksi tuottamuksellista menettelyä.

2.6 Kirjanpitorikkomus

Kirjanpitorikkomuksesta puhutaan silloin, kun henkilö joko tahallaan tai törkeässä huolimattomuudessa

- laiminlyö kirjanpitomerkintöjen tekemisen määräajassa tai
- ei liitä työntekijän allekirjoittamaa kuittia tai muuta tositetta käteisellä maksetusta palkasta tai
- rikkoo kirjanpitoaineiston säilytysvelvollisuutta tai
- laiminlyö ilmoitusvelvollisuuden koskien tilinpäätöstä tai toimintakertomusta

eikä kyseinen teko täytä kirjanpitorikoksen tunnusmerkkejä (Kirjanpitolaki 8:4 §).

Kirjanpitorikkomuksen tekijäpiiriä ei ole määritelty tarkasti, joten siihen voi syyllistyä kuka tahansa. Kaikki pykälän kohdat koskevat juoksevaa kirjanpitoa ja ovat luonteeltaan sellaisia, joita voi rikkoa huomaamattaan. Sen vuoksi rangaistusta ei tuomita, mikäli rikkomus on vähäinen. Mikäli rikkomus on merkittävä, muttei täytä kirjanpitorikoksen tunnusmerkkejä, siitä seuraa rangaistuksena sakkoja.

2.7 Rangaistukset

Kuten taulukosta yksi käy ilmi, törkeästä kirjanpitorikoksesta seuraa aina ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus ja muista kirjanpitorikoksista voi selvitä pelkillä sakoilla.

TAULUKKO 1. Rangaistukset kirjanpitorikoksista ja -rikkomuksesta

	Rangaistus
Kirjanpitorikkomus	sakko
Kirjanpitorikos	sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta
Tuottamuksellinen kirjanpitorikos	sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta
Törkeä kirjanpitorikos	neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta

2.8 Rikosten vanhentuminen

Rikosten vanhentumisella tarkoitetaan sitä, että rikos on tapahtunut niin kauan aikaa sitten, ettei siitä voida enää määrätä seuraamusta tai tuomiota. Jos syyteoikeus on jo vanhentunut, syyte on hylättävä. Vanhentumisaika määräytyy rikoksen rangaistusmaksimin mukaan ja se lasketaan rikoksen tekopäivästä. Myös avunanto ja yllytys lasketaan varsinaisen rikoksen tekopäivästä, vaikka se olisi tapahtunut aiemmin. Seurausrikoksissa vanheneminen alkaa kyseisen seurauksen ilmenemispäivästä, esimerkiksi veropetoksessa rikos on katsottu tehdyksi silloin, kun verotusmenettely on päättynyt. Vanhentumisaika katkeaa silloin, kun syytetylle on annettu haaste henkilökohtaisesti tiedoksi. Vanhentumisaika jaetaan viiteen luokkaan, jotka löytyvät taulukosta kaksi.

TAULUKKO 2. Rikosten vanhentumisajat

Rangaistusmaksimit	Esimerkkirikos	Vanhentumisaika
Elinkautinen vankeusrangaistus	Murha, törkeä maanpetos, törkeä vakoilu	Ei vanhene koskaan
Vankeutta yli 8 vuotta	Törkeä pahoinpitely, tappo, törkeä tuhotyö	20 vuotta
Vankeutta 2-8 vuotta	Törkeä kirjanpitorikos , törkeä veropetos, törkeä kavallus	10 vuotta
Vankeutta 1-2 vuotta	Kirjanpitorikos, tuottamuksellinen kirjanpitorikos , petos	5 vuotta
Enintään vuosi vankeutta, sakko tai rikesakko	Kirjanpitorikkomus , näpistys, virkamiehen vastustaminen	2 vuotta

3 KIRJANPITÄJÄN VASTUU

Suurimman osan suomalaisten yritysten kirjanpidoista ja tilinpäätöksistä laatii joko yrityksen palveluksessa oleva kirjanpitäjä tai tilitoimiston toimihenkilö. Kirjanpitäjällä on hyvin merkittävä rooli oikean ja riittävän kuvan saamisessa yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Kirjanpito ja siitä saatava informaatio on tärkeä väline yritysten toiminnan kontrolloimisessa. Mikäli yrityksessä ilmenee ongelmia, selvitetään yleensä myös taloudellisen informaation lainmukaisuutta. Tällöin kirjanpitäjän voidaan lukea kuuluvan potentiaalisten vastuullisten joukkoon. Lisäksi kirjanpitäjällä voi olla merkittävä rooli rikostentorjunnassa, jos hän suorittaa neuvontatehtävänsä asianmukaisesti ja puuttuu epäselvyyksiin ajoissa.

3.1 Kirjanpitäjän roolit ja vastuu

Taulukossa kolme esitellään kirjanpitäjän eri roolit sekä niiden muodostama rikosoikeudellinen vastuu. Kyseinen jako rooleihin on vain yksi näkemys asiasta, eikä vastuun muodostuminen ole välttämättä aivan niin yksinkertaista. Kyseistä jakoa voi kuitenkin pitää suuntaa-antavana. Kahden viimeisen roolin erottaminen on myös vaikeaa.

TAULUKKO 3. Kirjanpitäjän roolit ja niiden muodostama vastuu

Kirjanpitäjän roolit	Työtehtävät	Rikosoikeudellinen vastuu	Riskit
Rutiinikirjanpitäjä	<ul style="list-style-type: none">– laatii kirjanpidon toimittetun materiaalin perusteella– tekee vuosittain myös tilinpäätöksen	<ul style="list-style-type: none">– ei voi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen asiakasyrityksen kirjanpidollisiin toimiin liittyen, koska on pelkästään tiedon passiivinen vastaanottaja	<ul style="list-style-type: none">– ainoa riski, että tekee virheen, jota keskivertokirjanpitäjän ei kuuluisi tehdä → voi joutua vastuuseen tuottamuksesta kirjanpitorikoksesta, mutta edellyttää törkeää huolimattomuutta

Kirjanpitäjä, joka osallistuu aktiivisesti taloushallinnon hoitoon	– rutiinikirjanpitäjän työt – lisäksi esim. vastaanottaa ja maksaa laskuja, huolehtia laskutuksesta tai valvoo rutiinitaloushallintoa	– ei välttämättä rikosoikeudellista vastuuta, koska vain toteuttaa asiakkaan pyytämiä palveluita	– jos annetaan neuvoja tai suosituksia, pitäisi pystyä osoittamaan, että asiakas kuitenkin teki varsinaiset päätökset
Taloushallinnonhoitaja	– edellisten tehtävien lisäksi osallistuu päätöksentekoon omalla erityis sektorillaan	– kuuluu suoraan kirjanpitorikosten tekijäpiiriin	– riskialtein alue – hyvä pystyä osoittamaan jälkikäteen, miten tilanteissa on toiminut ja miksi sekä oman toiminnan valtuudet

3.2 Kirjanpitovelvollisen ja tilitoimiston vastuun jakautuminen

Kirjanpitovelvollisen ja kirjanpitotoimiston vastuunjaon ensisijaisena perustana on lainsäädännössä vahvistetut periaatteet sekä asiakkaan kanssa tehty toimeksiantosopimus. Jos ulkopuolinen toimeksisaaja laatii kirjanpidon ja tilinpäätöksen, rikosoikeudellinen vastuu jakautuu hänen ja kirjanpitovelvollisen välillä siten, kuinka tehtävät on heidän välillään jaettu. Esimerkiksi kirjanpitäjä voi jäädä kokonaan rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle, jos hän laatii kirjanpidon kirjanpitovelvollisen ohjeiden mukaan ja kirjanpitovelvollinen voi puolestaan jäädä kokonaan vaille vastuuta, jos hän vain toimittaa aineiston antamatta ohjeita.

Kirjanpitolautakunta on todennut, että mitä enemmän kirjanpitoa hoitava yritys tai kirjanpitäjä ottaa itse kantaa tositteiden sisältöön, sitä laajemmaksi vastuu kirjanpidon oikeellisuudesta muodostuu. Jos tilitoimisto tai kirjanpitäjä laatii tosittteen kirjanpitovelvollisen puolesta, on tämän selvittävä kirjanpitovelvolliselta liiketapahtuman luonne ja huolehdittava siitä, että kirjanpitovelvollinen merkitsee tosittteeseen hyväksymismerkintänsä. Mikäli asiakasyritys laiminlyö omat velvollisuutensa pitkältä ajalta, tulee kirjanpitäjän tai tilitoimiston lakkauttaa toimeksianto vapautuakseen vastuulta.

Yrityksellä on vastuu kirjanpidostaan, veroistaan, asianmukaisten valvonta- ja viranomaisilmoitusten tekemisestä ja erilaisten lupien hakemisesta, eivätkä nämä vastuut siirry tilitoimistolle. Lisäksi asiakkaan on huolehdittava aineiston oikeellisuudesta ja toimitettava se tilitoimistolle. Tilitoimisto suorittaa vain sovitut palvelut ja tarvittaessa ilmoittaa havaitsemistaan virheistä, mutta se ei ole velvollinen tarkkailemaan tai korjaamaan saamaansa aineistoa ellei tästä ole erikseen sovittu. Yrityksen tulee myös valvoa tilitoimiston edustajien ja kirjanpitäjien toimintaa ja maksaa sovittu palkkio. Jos yritys ei toimita kirjanpitoaineistoa tai kirjanpito on kokonaan laiminlyöty, ei sieltä voida vedota siihen, että on luultu tilitoimiston tekevän kirjanpidon.

3.3 Kirjanpitäjän ongelmatilanteita

Hankaluudet tilinpäätöksen laatimisessa johtuvat useimmiten epäselvistä tositteista, aiemmista epäselvistä kirjauksista, laiminlyönneistä tai muista seikoista, joita teoria ei entuudestaan tunne eikä näin ollen ohjaa niiden ratkaisemisessa. Tilinpäätös on kuitenkin pakko laatia ja silloin kirjanpitäjä joutuu pohtimaan erilaisia ratkaisuja kirjanpidon ongelmiin.

- Tilinpäätöksen perustana oleva kirjanpito on virheellinen
 - Kirjanpidon virheet tulee korjata ennen kuin laaditaan tilinpäätös
 - Tarvittaessa voidaan hakea lisää aikaa Kirjanpitolautakunnalta tilinpäätöksen laatimiseen
 - Hyvä muistaa, että normaalissakin tilinpäätöstilanteessa joudutaan tekemään ratkaisuja epävarmuuden vallitessa
- Tositteissa tahallisia tai tahattomia virheitä
 - Lähtökohtaisesti voi luottaa asiakkaan toimittaneen oikeat tositteet, mutta poikkeuksellisiin tositteisiin tulee kuitenkin kiinnittää huomiota
 - Jos tosite ei vastaa liiketapahtuma → kirjaus tehdään liiketapahtuman mukaisesti ja laaditaan uusi tosite. Mikäli liiketapahtuma on poikkeuksellinen, tulee harkita liitetiedon antamista tilinpäätöksessä oikean ja riittävän kuvan varmistamiseksi
- Liiketapahtuman taustalla rikollinen toiminta
 - Ei voi jättää kirjaamatta, sillä kaikki liiketapahtumat on merkittävä kirjanpitoon

- Esimerkki: nostettu rahaa yrityksen tilitä tekaistulla kaluston ostolaskulla → kirjaus tehdään pankkitilille ja asian luonnetta vastaavalla tilille. Jos varat on tarkoitus palauttaa, kirjaus tehdään lainasaamisiin; jos varoja ei palauteta, kirjataan liiketoiminnan muihin kuluihin. Myös mahdolliset veroseuraamukset on kirjattava
- Yritykselle esitetään vaatimuksia, esim. vahingonkorvaus tai oikeudenkäynti
 - Jos todennäköistä, että vaatimus joudutaan maksamaan → velka
 - Jos maksu luultavasti vaatimusta vähemmän → pakollinen varaus
 - Jos maksu ei todennäköinen, mutta mahdollinen → ilmoitetaan siitä liitetiedoissa tai toimintakertomuksessa

3.4 Rikosoikeudellisesta vastuusta vapautuminen

Kirjanpitäjän tulee olla ajan tasalla hallitsevista kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja toimintakertomuksen laatimista koskevista säädöksistä ja määräyksistä. Liiketapahtumat kirjataan aina tosiasiallisen luonteensa mukaisesti ja niitä todentamassa tulee olla sisällöltään oikea tosite. Tositteiden sisältöön on syytä paneutua riittävän syvällisesti ja epäuskottaviin seikkoihin on suhtauduttava varauksella ja tarvittaessa hankittava lisäselvitystä asiasta.

Kaikista parhain turva kirjanpitäjälle on pitää työpaperinsa yksityiskohtaisina ja perusteellisina, sillä ne ovat usein ainoa tapa selvittää miten asiassa on voinut toimia sekä paras mahdollinen näyttöaineisto todistusarvoltaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että jokaisesta toimenpiteestä kannattaa jättää itselleen jotakin mustaa valkoisella siitä, miten on toiminut, miksi ja mikä on ollut toiminnan tavoite. Kirjanpitäjiä kuullaan useissa talousrikostapauksissa myös todistajina, vaikkei heitä itseään rikoksesta epäiltäisikään, jolloin hyvin pidetyistä työpapereista on apua.

Tilitoimistoissa tulisi aina laatia kirjallinen toimeksiantosopimus, jossa päämiehen velvollisuudet on kuvattu riittävän yksiselitteisesti. Toimeksiantosopimuksessa kannattaa määritellä toimivallan rajat selvästi, varsinkin jos toimenkuvaan kuuluu taloushallinnon päätöksentekoon osallistumista. Yksityiskohtainen sopimus kääntää todistustaakan asiakkaalle siitä, että kirjanpitäjän vastuualue olisikin ollut sovittua laajempi. Jos asiakasyrityksessä liikutaan harmaalla alueella, kannattaa asiasta huomauttaa, jotta voi jälkikäteen osoittaa reagoineensa asiaan ja olleen todellisuudessa ulkopuolinen.

Näiden lisäksi eräässä artikkelissa annettiin kymmenen neuvoa, joiden avulla voi välttää tilitoimistoon kohdistuvan lakisyytteen. Vaikka kyseessä on ulkomainen artikkeli, soveltuvat neuvot myös Suomeen.

1. Perehdy mahdollisten asiakasyritysten taustaan. Kannattaa selvittää löytyykö yrityksen historiasta jotakin epäilyttävää, esim. usein vaihtunut tilitoimisto, ja kysellä edelliseltä kirjanpitäjältä onko yrityksen kanssa ollut ongelmia. Jos epäilyttäviä seikkoja on liikaa, ei toimeksiantoa kannata välttämättä ottaa vastaan.
2. Sopimuksissa pitää määritellä mahdollisimman tarkasti sovitut palvelut, niiden rajoitukset ja vastuut. Jos asiakassuhteen edetessä otetaan hoidettavaksi uusia tehtäviä, jokaisen kohdalla kannattaisi laatia joko oma sopimus tai päivittää vanhaa.
3. Kaikki kirjanpitovelvollisen toimittamat asiakirjat tulisi säilyttää huolellisesti ja järjestelmällisesti. Mikäli aineistosta puuttuu dokumentteja, voi se herättää ulkopuolisissa epäilyjä rikollisesta toiminnasta.
4. Kaikessa viestinnässä pitäisi käyttää objektiivista ja selvää kieltä, jota ei voi ymmärtää väärin. Kirjanpitäjien ei myöskään pitäisi ilmaista mielipiteitä tai jossitella, vaan keskustelun pitäisi perustua olemassa oleville faktoille.
5. Asiakasyrityksen kirjanpidosta vastaavan kirjanpitäjän tai tiimiin pitää olla selvillä yrityksen toimialasta ja yritystä koskevista säädöksistä.
6. Jos yrityksen kanssa on sovittu jonkin tietyn menettelytavan käyttämisestä, tulisi sitä noudattaa, ellei se ole hyvän kirjanpitotavan vastaista.
7. Jos asiakkaalla herää kysymyksiä tai epäilyksiä jostakin menettelystä, pitää niihin vastata asiallisesti ja dokumentoida tehdyt ratkaisut.
8. Johto on yleensä vastuussa yrityksen vääristä menettelytavoista, joten sen antamiin tietoihin ja raportteihin tulisi suhtautua varauksella.
9. Yrityksen tilanteesta ei pitäisi keskustella kenenkään muun kanssa, vaikka sitä pyytäisi esimerkiksi pankki, vaan ainoastaan lähettää tarvittavat raportit. Tällöin vältetään antamasta yrityksestä väärää kuvaa tai vääriä tietoja.
10. Ongelmatilanteiden ilmetessä tulisi mahdollisimman pian konsultoida toimiston omaa lakimiestä tai edustajaa, jotta turhilta ongelmilta vältytään tai niihin osataan varautua riittävän ajoissa.

3.5 Vastuuvakuutus

Tilitoimistoissa kannattaa aina ottaa vastuuvakuutus. Esimerkiksi Taloushallintoliitto on tehnyt sopimuksen If Vahinkovakuutusyhtiö Oy:n kanssa sen jäsenille tarkoitetusta vastuuvakuutuksesta. Vastuuvakuutuksen tarkoituksena on korvata tilitoimiston toimialaan kuuluvasta toiminnasta ulkopuoliselle aiheutettu taloudellinen vahinko, josta tilitoimisto olisi itse korvausvelvollinen. Vakuutuksessa korvataan mm. laskuvirheestä tai määräajan ylityksestä aiheutuneet viivästyskorot ja mahdolliset veroseuraamukset. Vakuutus koskee vain tilitoimiston ja sen henkilökunnan aiheuttamia vahinkoja, ei apuna käytettäviä itsenäisiä yrittäjiä tai yrityksiä. Vakuutus kattaa myös vero- ja yhtiöoikeudellisen konsultoinnin sekä taloushallintoon kuuluvan ohjelmistokonsultoinnin.

4 OIKEUSTAPAUKSIA

Korkeimmassa oikeudessa ja hovioikeudessa käsitellään useita tapauksia kirjanpitorikoksiin liittyen. Esimerkiksi vuosina 2006–2013 korkeimmassa oikeudessa on käsitelty vuosittain keskimäärin 24 perusmuotoista, törkeää ja tuottamuksellista kirjanpitorikosta. Seuraavissa tapauksissa syytettyinä on ollut myös kirjanpitäjä tai tilitoimiston edustaja.

Käsitellyissä oikeustapauksissa on hyvä muistaa, että sillä hetkellä voimassa ovat olleet eri lakipykälät. Rikoslakiin on tullut muutoksia kirjanpitorikosten osalta viimeksi 1.4.2003, ja kirjanpito-laissa muutoksia on tapahtunut useina vuosina. Kyseisissä oikeustapauksissa on sovellettu sekä rikoksen tekohetkellä että tuomion täytäntöönpanon aikana voimassa olleita lakeja. Jotta teko on rangaistava, sen on täytynyt täyttää molempien lakien kirjanpitorikosten tunnusmerkit, mutta rangaistus on määräytynyt lievemmän lain mukaan.

4.1 Korkein oikeus 2010:91

A on omistanut yksin kahden yhtiön (T Oy ja S Oy) osakekannan ja ollut niiden hallitusten ainoa jäsen. A on nostanut molemmista yhtiöistä useana vuonna useissa erissä osakaslainoja, ja nostot on kirjattu tilinpäätöksissä saataviksi A:lta. Yhtiöt ovat jakaneet osinkoja voittovarojensa perusteella, jotka on kuitattu A:n saatavia vastaan. A on todettu varattomaksi ulosottoselvityksessä jo ennen tehtyjä nostoja. Lisäksi T Oy on antanut lainaa S Oy:lle ja kolmannelle yhtiölle, vaikka niiden omaisuus on pantattu ulkopuolisen pantinhaltijan hyväksi. Kyseisille saataville ei ole myöskään merkitty turvaavaa vakuutusta. B on yhtiöiden kirjanpidosta vastaavan tilitoimiston toimitusjohtaja.

Syyttäjä vaati A:lle ja B:lle rangaistusta törkeästä kirjanpitorikoksesta T Oy:n kohdalla ja kirjanpitorikoksesta S Oy:n kohdalla, koska he ovat tahallaan laiminlyöneet tilinpäätösten laatimisen useana vuonna kirjaamalla arvottomia saamisia taseeseen eivätkä he ole maininneet saamisten arvottomuutta, osakaslainojen lainvastaisuutta ja S Oy:n pankkitilin panttausta tilinpäätösten liitetiedoissa. Käräjäoikeus hylkäsi syytteet, sillä sen mukaan A ja B ovat menetelleet tilanteessa oikein ja vain unohtaneet mainita liitetiedoissa tarvittavat seikat. A sai kuitenkin yhden vuoden kahden kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen muista rikoksista.

Syyttäjä valitti hovioikeuteen ja tarkensi syytteissä sitä, että A ja B ovat myös antaneet väärää ja harhaanjohtavia tietoja. Hovioikeus katsoi, että molemmat ovat syyllistyneet T Oy:n kohdalla kirjanpitorikokseen antamalla väärää ja harhaanjohtavia tietoja lainasaamisten arvottomuudesta ja osakaslainojen lainvastaisuudesta. S Oy:n kohdalla syytteet hylättiin, sillä hovioikeuden mukaan väärää ja harhaanjohtavia tietoja ei ollut annettu tahallaan. Hovioikeus ei muuttanut A:n rangaistusta, mutta tuomitsi B:lle 80 päiväsakkoa.

Syyttäjä valitti korkeimpaan oikeuteen ja vaati A:lle ja B:lle edelleen rangaistusta kirjanpitorikoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta aiemmin esitettyjen syytekohtien mukaisesti. Korkeimmasa oikeudessa katsottiin, että A ja B ovat syyllistyneet väärrien tietojen antamiseen molempien yhtiöiden kohdalla kirjaamalla taseeseen lainasaatavat nimellisarvoonsa, vaikka ne ovat olleet arvottomia. Lisäksi liitetiedoissa on annettu väärää ja harhaanjohtavia tietoja, sillä niissä ei ole mainittu A:n osakaslainojen lainvastaisuutta. Väärät tiedot eivät ole kuitenkaan koskeneet suuria summia, joten teko tulee arvioitavaksi perusmuotoisena kirjanpitorikoksena. Rangaistuksia haluttiin hieman korottaa, mutta koska tapauksen käsittelyaika on ollut tavanomaista pitempi, hyvityksenä tästä hovioikeuden alemmat rangaistukset jäivät voimaan.

Kyseinen tapaus on ollut merkittävä, sillä monessa muussa kirjanpitorikosoikeudenkäynnissä sen jälkeen on viitattu tapaukseen ja sen perusteluihin. Myös monissa uudemmissa kirjanpitäjän tai tilitoimiston vastuuta käsittelevissä kirjoituksissa on viitattu siihen. Sitä voisi siis pitää jonkinlaisena suunnanantajana tilitoimiston ja kirjanpitäjän vastuuta määriteltäessä. Tapauksesta ilmenee myös hyvin se, miten syyte vaikuttaa asian ratkaisuun. Syytteisiin lisättiin väärrien ja harhaanjohtavien tietojen antaminen vasta hovioikeudessa, joilla saatiin myös tuomio tapauksesta. Oikeusistuon on siis katsonut kyseessä olevan juuri väärrien ja harhaanjohtavien tietojen antaminen ja sitä kautta oikean ja riittävän kuvan vääristyminen.

Syytettynä on ollut tilitoimiston toimitusjohtaja. Syytteeseen asettamiseen perustana on ollut se, että tilitoimiston edustajana hänellä on ollut vastuu toimeksiannon asianmukaisesta hoitamisesta. Tapauksen kuvauksesta ei kuitenkaan käy ilmi, onko hän myös ollut mukana laatimassa kirjanpitoa tai antanut neuvoja sen laadintaan. Hänellä on kuitenkin ollut tietämys asiakasyritysten ja A:n taloudellisesta tilasta, mikä on riittänyt tuomion antamiseen. Vapautuakseen vastuulta hänen olisi pitänyt puuttua käytettyyn kirjausmenettelyyn ja huomioida lainasaamisten arvottomuus kirjanpidon ja tilinpäätöksen hoitamisessa.

4.2 Korkein oikeus 2016:2

A on toiminut kirjanpitovelvollisena toiminimellä H, jonka kirjanpidosta on vastannut toimeksiantajalla C. B:llä on ollut oman toiminimensä lisäksi aputoiminimi, joka on toiminut samalla alalla kuin A. B on solminut useita urakkasopimuksia asiakkaiden kanssa, mutta työn toteutuksesta on vastannut A. B on maksanut A:lle tämän laskutuksen perusteella korvauksia tehdyistä töistä. Syyttäjän mukaan kyseessä on ollut kuitenkin A:n liiketoiminta ja töistä aiheutuvat tulot ja menot olisi pitänyt kirjata A:n kirjanpitoon eikä B:n kirjanpitoon niin kuin tapauksessa on menetelty. Tämän vuoksi syyttäjä vaati rangaistusta A:lle ja C:lle kirjanpitorikoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta, sillä he ovat yhdessä laiminlyöneet liiketapahtumien kirjaamisen vastoin kirjanpitolainsäädännön velvoitteita sekä merkinneet kirjanpitoon vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Myös B:lle vaadittiin rangaistusta avunannosta kyseisiin rikoksiin.

Käräjäoikeus tuomitsi A:n, B:n ja C:n syytteen mukaisista rikoksista. Syytetyt hakivat muutosta tuomioon, jolloin tapaus eteni hovioikeuteen. Hovioikeudessa tuomiota ei muutettu. Perusteluina oli se, että B on perustanut aputoiminimen A:n elinkeinotoimintaa vastaavalle alalle, sillä A ei ollut saanut omaa ennakkoperintäkisteritunnusta eivätkä asiakkaat olleet halunneet solmia sopimuksia A:n kanssa ilman sitä. Urakkasopimukset on tehty B:n kanssa, joka on tilittänyt suoritukset A:lle tämän laskutuksen perusteella. B:n aputoiminimellä tapahtunut toiminta on perustunut A:n koulutukseen, kokemukseen ja ammattitaitoon eikä B ole tehnyt kuin käytännön työtehtäviä. Tämän järjestelyn tarkoituksena on ollut mahdollistaa A:n liiketoiminnan jatkuminen, vaikkei hänen toiminimeään ole voitu merkitä ennakkoperintäkisteriin. Järjestely on toteutettu C:n antamien neuvojen mukaisesti.

Tapaus eteni valitusten vuoksi korkeimpaan oikeuteen, jossa arvioitiin ensisijaisesti sitä, kenen liiketoiminnasta on ollut kysymys. Korkein oikeus katsoi, että kyse on ollut B:n liiketoiminnasta, koska sopimukset on tehty hänen nimissään, työt ovat muodostaneet suuren osan hänen toiminimensä tuloista ja hänellä on ollut tosiasiallinen määräysvalta ja taloudellinen riski toiminnasta. Lisäksi B:n A:lle maksamia suorituksia on molempien kirjanpidoissa käsitelty aliurakointiin perustuvina maksuina. Näiden seikkojen vuoksi A ja C eivät ole syyllistyneet kirjanpitoa koskeviin rikoksiin eikä B avunantoon. Hovioikeuden tuomio kumottiin ja syytteet hylättiin sekä A, C ja B vapautettiin heille tuomituista rangaistuksista.

Tässä tapauksessa myös kirjanpitäjä oli syytettynä perusmuotoisesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta. Kyse on ollut siitä onko kirjanpitoon jätetty kirjaamatta liiketoimintaan kuuluvia tuloja ja menoja vai onko menetelty oikein käsittelemällä asiaa aliurakointina. Tapauksen kuvauksen perusteella syyttäjää on voinut olettaa, että kyseessä on ollut rikollinen toiminta, sillä A:lla ei ollut omaa ennakkoperintärekisteritunnusta eikä hän sen vuoksi saanut asiakkaita, jolloin B on perustanut aputoiminimen auttaakseen A:ta. Korkeimmassa oikeudessa asiasta oltiin kuitenkin syyttäjän kanssa eri mieltä ja siellä menettely nähtiin laillisena ja oikeana. Syytettyjen kannalta pitkä oikeudenkäynti on kannattanut, sillä syytteet on hylätty ja heidät on vapautettu saamistaan rangaistuksissa.

4.3 Helsingin hovioikeus 27.5.2016 122899

B on X Oy: hallituksen jäsen ja yhtiössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä ja A on yhtiön kirjanpitäjä. Syytteiden mukaan B ja A ovat yhdessä laiminlyöneet liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätöksen laatimisen olennaisilta osiltaan tai kokonaan useana vuonna ja antaneet vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Väärinä tietoina on esitetty yli 45 000 euroa epäkurantteja myyntisaamia. Yhtiön liikevaihto on ollut kyseisinä vuosina huomattava (100 000-450 000 euroa) ja laiminlyönnit ovat jatkuneet pitkään, joten teko on myös kokonaisuutena arvioiden törkeä.

A kiisti syytteet, sillä hän on omasta mielestään tehnyt kirjanpidon siitä materiaalista, joka hänelle on toimitettu. Kahdenkertaisen kirjanpidon laatimiseen hänellä ei ollut edellytyksiä, koska B ei toimittanut kaikkea kirjanpitomateriaalia. Myös B kiisti syytteen törkeästä kirjanpitorikoksesta, mutta myönsi tekojensa täyttävän perusmuotoisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön. Syyteioikeus on kuitenkin vanhentunut, joten syyte on hylättävä.

Todistajina oli pesänhoitaja C ja konkurssipesän toimeksiannosta kirjanpidon kyseisiltä vuosilta laatinut D. Pesänhoitajan mukaan tosit materiaalin saaminen A:lta oli ollut vaikeaa ja se oli ollut aikajärjestyksessä, mutta kirjanpitoa tai tilinpäätöksiä ei ollut tehty. Todistaja D oli laatinut yhtiön kirjanpidon jälkikäteen, vaikka aineistossa oli ollut puutteita. Puutteiden vuoksi kirjanpitoa ei voitu laatia täydellisenä, mutta ne eivät olleet este kirjanpidon tekemiselle. Lisäksi D totesi, että ulkopuolisella kirjanpitäjällä ei ole lähtökohtaisesti tietoa yrityksen saamisten pätevyyydestä.

Käräjäoikeus katsoi syyttäjän ja todistajien lausuntojen perusteella että, A on laiminlyönyt kirjanpidon ja tilinpäätöksen laatimisen kokonaan. Teko ei ole kuitenkaan erityisen törkeä, sillä A on säilyttänyt tositemateriaalin ja sen perusteella on jälkikäteen voitu laatia kirjanpito. A sai rangaistukseksi neljän kuukauden ja 15 päivän ehdollisen vankeusrangaistuksen. B on puolestaan laiminlyönyt valvomisvelvollisuutensa, mutta hän on kuitenkin toimittanut tarvittavan materiaalin kirjanpitäjälle. B:n kohdalla teko täyttää perusmuotoisen kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön, mutta syyteoikeus on jo vanhentunut, joten syyte hylättiin.

A valitti päätöksestä ja asia eteni hovioikeuteen. Todistajina kuultiin samoja henkilöitä kuin käräjäoikeudessa ja todistelut olivat samanlaisia. Hovioikeudessa A kertoi lisäksi, että hänen toimeksiantonsa on ollut laaja ja aineisto muuten kunnossa, mutta siitä on puuttunut pankkikorttistoja ja käteisnostoja käsitteleviä kuitteja, joita hän on useasti pyytänyt toimittamaan. A:n mielestä ilman kyseisiä kuitteja laadittu kirjanpito olisi ollut väärä. A on kirjannut konseptipaperille yhtiön tulot ja menot, jotta hän on voinut tehdä veroilmoitukset ja hänen tarkoituksenaan on ollut laatia kirjanpito jälkikäteen, kun puuttuvat kuitit olisi toimitettu. B kertoi, ettei A ollut kysynyt häneltä mitään puuttuvia kuitteja ja A:n kanssa oli sovittu, että tositteettomat liiketapahtumat kirjataan B:n palkaksi. C ja D kertoivat, etteivät olleet nähneet materiaalin joukossa mitään konseptipapereita tai veroilmoitusten liitteinä olleita asiakirjoja.

Aiemmassa oikeuskäytännössä on katsottu, että jos kirjanpitäjällä on mahdollisuus vaikuttaa kirjausten tekemiseen toimeksiantonsa puitteissa, hän on tekijänvastuussa. Lisäksi kirjanpitäjän tulee lopettaa toimeksianto, mikäli toimeksiantajan laiminlyönti jatkuu. Sekä A että B ovat todenneet, että A:n toimeksianto on ollut hyvin laaja, joten hän on voinut itsenäisesti päättää, miten kirjanpitoa hoidetaan. Laiminlyönti on jatkunut monta vuotta eikä A ole tehnyt mitään lopettaakseen toimeksiantoa. Näin ollen A on laiminlyönyt liiketapahtumien kirjaamisen ja tilinpäätöksen laatimisen olennaisilta osiltaan tai kokonaan ja vaikeuttanut oikean ja riittävän kuvan saamista yhtiön taloudellisesta asemasta. Hovioikeus katsoi, että kyseessä on ollut törkeä teko, joten käräjäoikeuden tuomiota ei muutettu.

Kyseisessä tapauksessa kirjanpitäjää on syytetty törkeästä kirjanpitorikoksesta sillä perusteella, että hän on yhdessä kirjanpitovelvollisen kanssa laiminlyönyt kirjanpidon hoitamisen ja tilinpäätöksen laatimisen ja antanut vääriä ja harhaanjohtavia tietoja. Niin käräjäoikeudessa kuin hovioikeudessakin kirjanpitäjä on saanut syytteiden mukaisen tuomion. Kirjanpitäjä on kuitenkin menettänyt mielestään oikein. Hän on väittänyt pyytäneensä kirjanpitovelvollista toimittamaan puuttuvat

kuitit, mutta asiasta ei ole kunnollisia todisteita, sillä kirjanpitovelvollinen on kertonut päinvastais-
ta. Kirjanpitäjän tilannetta olisi huomattavasti parantanut se, jos hänellä olisi ollut esittää asian-
mukaisia työpapereita tilanteen hoitamisesta, esimerkiksi sähköposti puuttuvan aineiston pyytä-
misestä. Menettely on kuitenkin jatkunut useita vuosia, joten hänen olisi pitänyt lopettaa toimek-
sianto välttyäkseen vastuulta. Kyseessä on kuitenkin vasta hovioikeuden päätös, joten tuomio voi
vielä muuttua, mikäli asia etenee korkeimpaan oikeuteen.

YHTEENVETO

- Rikosoikeudellista vastuuta on kolmenlaista: tekijänvastuu, avunanto ja yllytys.
- Kirjanpitorikoksista on kolme tekomuotoa: kirjanpitorikos, törkeä kirjanpitorikos ja tuottamuksellinen kirjanpitorikos.
- Kirjanpitorikoksen tekomuoto määräytyy tuottamuksen tai tahallisuuden mukaan. Jos teko katsotaan tahalliseksi, arvioidaan onko kyseessä perusmuotoinen vai törkeä teko. Tuottamuksellisesta teosta puhutaan silloin, kun kirjanpitäjä on ollut huolimaton.
- Kirjanpitorikos voi tapahtua kolmella tavalla: laiminlyömällä kirjanpidon tai tilinpäätöksen laatimisen, antamalla vääriä ja harhaanjohtavia tietoja tai hävittämällä, kätkemällä tai vahingoittamalla kirjanpitoaineistoa.
- Kirjanpitorikkomus voi tapahtua neljällä eri tavalla ja ne kaikki koskevat juoksevaa kirjanpitoa.
- Tilitoimiston kannattaa aina laatia kirjallinen toimeksiantosopimus, koska se muodostaa perustan kirjanpitovelvollisen ja tilitoimiston vastuunjaolle.
- Kirjanpitäjän vastuu määräytyy hänen työnkuvansa mukaan, mitä enemmän otetaan kantaa tositteisiin ja kirjausmenettelyihin, sitä suurempi on myös vastuu.
- Paras vakuutus kirjanpitäjälle on pitää omat työpaperinsa yksityiskohtaisina eli jokaisesta toimesta kannatta jättää jotakin mustaa valkoisella, jonka avulla voi myöhemmin todistaa oman toimintansa ja sen tarkoituksen.
- Jos asiakasyritys laiminlyö omat velvollisuutensa, pitää toimeksianto lakkauttaa välttyäkseen vastuulta.
- Kirjanpidon oikeellisuuteen perehdytään aina kun yrityksessä epäillään jotakin rikollista toimintaa, ja kirjanpitäjiä kuullaan usein myös todistajina erilaisissa talousrikostapauksissa.

TEHTÄVÄT

A. Valitse oikea vaihtoehto.

1. Jos kaksi henkilö suorittavat kirjanpitorikoksen yhteisymmärryksessä, arvostellaan heitä
 - a) molempia tekijänä
 - b) tekijänä ja avunantajana
 - c) yllyttäjänä ja tekijänä

2. Kirjanpitorikoksesta ei voida tuomita tekijänä
 - a) kirjanpitäjää
 - b) osakeyhtiössä hallitusta
 - c) tilintarkastajaa

3. Kirjanpitäjä unohtaa rekisteröidä tilinpäätöksen, menettely voidaan katsoa
 - a) kirjanpitorikokseksi
 - b) tuottamukselliseksi kirjanpitorikokseksi
 - c) kirjanpitorikkomukseksi

4. Yritykseltä on saatu liiketapahtumaa vastaamaton tosite. Kirjanpitäjän tulee
 - a) kirjata tapahtuma tositteen mukaisesti
 - b) kirjata tapahtuma sen todellisen luonteen mukaan ja laatia uusi tosite
 - c) jättää liiketapahtuma kokonaan kirjaamatta

5. Rutiinikirjanpitäjä kirjaa liiketapahtumat kirjanpitovelvollisen ohjeiden mukaan. Jos kirjauksissa on tositteisiin liittyviä virheitä, esimerkiksi summa on liian suuri, lähtökohtaisesti vastuu kohdistuu
 - a) kirjanpitäjään
 - b) kirjanpitovelvolliseen
 - c) molempiin

B. Merkitse onko väite oikein vai väärin.

Väite	Oikein	Väärin
Kirjanpitovelvollisen palveluksessa oleva kirjanpitäjä voidaan tuomita tekijänä kirjanpitorikoksesta.		
Rikosoikeudellisella vastuulla tarkoitetaan sitä, että henkilö voidaan asettaa syytteeseen rikollisesta teosta.		
Vaikka kirjanpidossa käytettäisiin väärä tositteita, ei aina ole kyseessä törkeä kirjanpitorikos.		
Jos kirjanpidossa on virheellisyyksiä, voidaan tilinpäätös jättää kokonaan laatimatta.		
Kirjanpitoon jätetään vahingossa kirjaamatta sinne kuuluvia suuria summia käsitteleviä laskuja. Kyseessä on tällöin tuottamuksellinen kirjanpitorikos.		
Yritys on ulkoistanut kirjanpidon hoitamisen tilitoimistolle. Sen ainoa velvollisuus on toimittaa tarvittava aineisto kirjanpitäjälle ja maksaa sovittu palkkio.		
Kirjanpitäjä on tilitoimiston palveluksessa. Hän kirjaa asiakkaan toimittamat tositteet kirjanpitoon taitojensa mukaan. Mikäli kirjauksissa on virheitä, vain tilitoimistolla on tällöin vastuu.		
Kirjanpitäjän kannattaa säilyttää asiakkaan kanssa käydyt sähköpostikeskustelut, jotka koskevat kirjausmenettelyjä tai liiketapahtumia.		
Syytesidonnaisuuden mukaan kirjanpitäjä voidaan tuomita törkeästä kirjanpitorikoksesta, vaikka häntä olisi syytetty vain tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta.		
Mitä enemmän kirjanpitäjä ottaa kantaa kirjanpidon perustana olevaan materiaaliin esim. tositteisiin, sitä suurempi vastuu hänellä on kirjanpidon oikeellisuudesta.		

LÄHTEET

Asianajotoimisto Finsta Oy 2016. Kirjanpitorikokset. Viitattu 3.6.2016, <http://www.talousrikos.fi/tietoa/kirjanpitorikokset/>.

Finlex 2011. KKO:2010:91. Viitattu 8.9.2016, <http://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100091>.

Finlex 2016a. KKO:2016:2. Viitattu 5.9.2016, <http://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2016/20160002>.

Finlex 2016b. Helsingin HO 27.5.2016 122899. Viitattu 30.8.2016, <http://finlex.fi/fi/oikeus/ho/2016/helho2016122899>.

Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Suom. M. Wahlberg. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Hoppu, E. & Hemmo, M. 2006. Vakuutusoikeus. Helsinki: WSOY pro.

Hällström, M. 2007. Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa. Teoksessa P. Koponen, R. Lahti & T. Ojala (toim.) Kirjoituksia talousrikosoikeudesta. Helsinki: Helsingin hovioikeus, 83–108.

If Vahinkovakuutusyhtiö Oy 2005. Taloushallintoliiton jäsenten vastuuvakuutus. Viitattu 1.10.2016, https://www.if.fi/web/fi/sitecollectiondocuments/commercial/allianssit/58018_taloushallintoliitto.pdf.

Karttunen, J. 2006. Kirjanpitäjän vastuu tilinpäätöksen oikeellisuudesta. Viitattu 19.7.2016, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/kirjanpit%C3%A4j%C3%A4nvastuutilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6ksen-oikeellisuudesta>.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.

Koivu, E., Ranta-aho, M & Vuoti, H. 2010. Väärinkäytösriskit hallintaan. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Koponen, P. & Sahavirta, R. 2007. Kirjanpitorikokset. Teoksessa R. Lahti & P. Koponen (toim.) Talousrikokset. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 55–102.

Korkein oikeus 2014. Oikeudenkäyntimenettelyä koskevia periaatteita. Viitattu 17.10.2016, <http://korkeinoikeus.fi/fi/index/muutoksenhakijalle/oikeudenkayntimenettelyakoskeviaperiaatteita.html>.

Leppiniemi, J. 2011. Kirjanpitäjän ja tilitoimiston vastuu kirjanpitolausuntojen valossa. Viitattu 30.9.2016, <http://tilisanomat.fi/content/kirjanpit%C3%A4j%C3%A4n-ja-tilitoimiston-vastuu-kirjanpitolausuntojen-valossa>.

Leppiniemi, J. 2015. Kun tilinpäätäjällä on hankalaa. Viitattu 19.7.2016, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/kun-tilinpaattajalla-hankalaa>.

Leppiniemi, J. & Kaisanlahti, T. 2016. Liikekirjanpito. Viitattu 7.7.2016, [http://fokus.talentum.fi.ezp.oamk.fi:2048/teos/BADBGXGTBF#haeteoksesta/kohta:5.\(\(20\)LAINS\(\(c4\)\(\(c4\)D\(\(c4\)NT\(\(d6\)\(\(20\)JA\(\(20\)SEN\(\(20\)TULKINTAPERIAATTEET\(\(20\)\(Yleiset\(\(20\)periaatteet\(\(20\).](http://fokus.talentum.fi.ezp.oamk.fi:2048/teos/BADBGXGTBF#haeteoksesta/kohta:5.((20)LAINS((c4)((c4)D((c4)NT((d6)((20)JA((20)SEN((20)TULKINTAPERIAATTEET((20)(Yleiset((20)periaatteet((20).)

Mannino, E., Comerford, D. & Dailey, J. 2007. 10 ways to avoid a lawsuit. Accounting today. 6/18/2007, 21 (11), 6-8.

Rekola-Nieminen, L. 2016. Kirjanpitolaki käytännössä. Helsinki: Edita.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Taloushallintoliitto 2004. Tilitoimistoalan yleiset sopimusehdot. Viitattu 30.9.2016, <https://taloushallintoliitto.fi/tilitoimistoasiointi/palvelut-ja-sopiminen/alan-yleiset-sopimusehdot>.

Vento, H. 2005. Kirjanpitäjien riskit Kirjanpitorikos tunnusmerkistöjen valossa. Viitattu 19.7.2016, <http://tilisanomat.fi/artikkeli/kirjanpit%C3%A4jien-riskit-kirjanpitorikos-tunnusmerkist%C3%B6jen-valossa>.